

การเปลี่ยนแปลงเชิงสัญญาณของเรือนค้าขายพื้นถิ่นเพื่อรองรับ
การท่องเที่ยว ในตลาดชุมชนริมน้ำดอนหวาย
อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

โดย
ฐปณี รัตนถาวร
พรชัย จิตติวิสุรัตน์

สนับสนุนงบประมาณโดย

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์

ประจำปีงบประมาณ 2555

Morphological Transformation of Trading Vernacular
House to Support Tourism in Don Wai Waterfront
Community Market, Sam Pran District,
Nakhon Pathom Province

By

Tapanee Rattanathavorn

Pornchai Jittivasurat

Granted by

Rajamangala University of Technology Rattanakosin

Fiscal year 2012

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้สามารถสำเร็จลุล่วงได้ด้วยดีเนื่องจากได้รับความกรุณาและความช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและบุคคลหลายๆ ท่านซึ่งผู้วิจัยต้องขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ผู้วิจัยขอขอบคุณ ชาวชุมชนตลาดริมน้ำคอนหวายทุกท่าน ที่กรุณาให้ความอนุเคราะห์สละเวลาในการให้ข้อมูลต่างๆ ทั้งการให้ข้อมูลเกี่ยวกับตัวตลาดโดยรวม และการให้ข้อมูลส่วนตัวที่เกี่ยวข้องกับสาระในการวิจัย ซึ่งช่วยให้งานวิจัยนี้สำเร็จได้อย่างสมบูรณ์

ผู้วิจัย ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ ที่ให้การสนับสนุนทุนวิจัยประจำปี 2555 สำหรับโครงการนี้ ขอขอบคุณสถาบันวิจัยและพัฒนา ในการให้ความอนุเคราะห์ตรวจสอบเอกสารต่างๆ เป็นอย่างดี ตลอดจนหัวหน้าสาขาเทคโนโลยีสถาปัตยกรรม เจ้าหน้าที่ประจำสาขาฯ เจ้าหน้าที่ประจำฝ่ายวิจัยและบริการวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ ตลอดจนผู้วิจัยขอขอบคุณผู้เขียนเอกสาร ตำรา งานวิจัยต่างๆ ที่ผู้วิจัยได้กล่าวอ้างถึงและนำมาเป็นข้อมูลประกอบในงานวิจัยนี้ ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง

ธูปณี รัตนถาวร
พรชัย จิตติวิสุรัตน์
พฤษภาคม 2556

บทคัดย่อ

รหัสโครงการ : A-35/2555

ชื่อโครงการ : การเปลี่ยนแปลงเชิงสัญญาณของเรื้อนค้ำขายพื้นถิ่นเพื่อรองรับการท่องเที่ยว
ในตลาดชุมชนริมน้ำดอนหวาย อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

ชื่อนักวิจัย : นางสาวรุฬณี รัตนถาวรและนายพรชัย จิตติวสุรัตน์

การวิจัยนี้ต้องการค้นหาลักษณะการเปลี่ยนแปลงเชิงสัญญาณของเรื้อนค้ำขายพื้นถิ่นเพื่อรองรับการท่องเที่ยวในตลาดชุมชนริมน้ำดอนหวาย จังหวัดนครปฐม ซึ่งมีเอกลักษณ์ของความเป็นเรื้อนแถวที่ใช้สำหรับอยู่อาศัยและค้ำขายสินค้าอุปโภคบริโภคในชุมชนที่มีอายุมากกว่าร้อยปี จึงกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งในพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย ผลวิเคราะห์จากการสำรวจ แบบจำลองเชิงสัญญาณ ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า นับตั้งแต่มีกระแสการท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่ ได้ทำให้ตัวเรื้อนมีการเปลี่ยนแปลงเชิงสัญญาณหรือมีการเปลี่ยนแปลงรูปร่างรูปทรงและพื้นที่ว่างเพื่อรองรับผู้คนและการค้ำขายที่มีมากขึ้นใน 5 ประเด็นหลัก คือ 1) การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของตัวเรื้อนกับสภาพแวดล้อมโดยรอบ 2) การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบเชิงประโยชน์ใช้สอยของตัวเรื้อน 3) การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบเชิงอัตลักษณ์ของตัวเรื้อน 4) การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมภายในตลาด 5) การเปลี่ยนแปลงบรรยากาศในการค้ำขาย ซึ่งหากไม่มีการควบคุมการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว อาจทำให้เรื้อนพื้นถิ่นแห่งนี้สูญเสียเอกลักษณ์เชิงสัญญาณ และความเป็นสังคมตลาดชุมชนริมน้ำไป

ระยะเวลาโครงการ : ตุลาคม 2554 - พฤษภาคม 2556

Abstract

Code of project : A-35/2555
Project name : Morphological Transformation of Trading Vernacular House to Support Tourism in Don Wai Waterfront Community Market, Sam Pran District, Nakhon Pathom Province
Resercher name : Miss Tapanee Rattanathavorn, Mr Pornchai Jittiwasurat

This research to investigate the morphological transformation of trading vernacular house in Don wai water front community market, Sam pran district, Nakorn pathom province, which has a indigenous shophouses characteristics, sells consumer goods in a hundred years old community and becomes one of the most popular tourist attraction in the central part of Thailand, to support tourism. The analyzed results from the exploration, the use of spatial model and in-depth interview show that since the beginning of the tourism activity in this area, the houses have been undergo a morphological characteristic changes or the changes in shape, form and space to support the increased number of people and trading activity in five issues 1) changes of the relationship between the houses and its environment 2) changes of functional elements of the shophouses 3) changes of Identity element of the shophouses 4) changes of social relations within the market 5) changes of the trading atmosphere. These changes are a result to loss their morphological characteristic and Identity of water front community market.

E-mail Address : tapanee.r@rmutr.ac.th
Period of project : October 2011– May 2013

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
บทคัดย่อภาษาไทย	ข
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญตาราง	ช
สารบัญภาพ	ซ
บทที่ 1 บทนำ	1
1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย	5
3. คำถามการวิจัย	6
4. นิยามศัพท์	6
5. ขอบเขตการวิจัย	7
6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	8
บทที่ 2 การทบทวนวรรณกรรม	10
1. แนวคิดเกี่ยวกับตลาดชุมชนริมน้ำและตลาดชุมชนริมน้ำดอนหวาย ในกลุ่มน้ำนครชัยศรี	10
1.1 ตลาดชุมชนริมน้ำ	10
1.2 ตลาดชุมชนริมน้ำดอนหวาย กลุ่มน้ำนครชัยศรี	12
2. แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะพื้นฐานของเรือนพื้นถิ่นและเรือนค้าขายพื้นถิ่น	16
2.1 แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะพื้นฐานของเรือนพื้นถิ่น	16
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะพื้นฐานของเรือนค้าขายพื้นถิ่น	17
2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการเชื่อมต่อและการจัดวางตัวของพื้นที่ใช้สอยภายในเรือน	20
3. แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะเศรษฐกิจสังคมของผู้คนในตลาด	23
4. สรุปกรอบแนวคิดในการวิจัย	26

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	28
1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	28
2. เครื่องมือและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	28
2.1 การเก็บข้อมูล	28
2.2 เครื่องมือและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	29
3. การวิเคราะห์ข้อมูล	29
3.1 ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจพื้นที่	30
3.2 ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก	35
บทที่ 4 ผลการวิจัย	27
1. ตำแหน่งที่ตั้งของเรือนค้าขายและความสัมพันธ์กับองค์ประกอบในชุมชน	36
1.1 ตำแหน่งที่ตั้งของเรือนค้าขาย	36
1.2 ความสัมพันธ์กับองค์ประกอบต่างๆในชุมชน	40
2. ลักษณะเชิงสัณฐานและการเปลี่ยนแปลงเชิงสัณฐานของเรือนค้าขายพื้นถิ่น	42
2.1 รูปแบบทางสถาปัตยกรรมและองค์ประกอบของเรือน	42
2.2 รูปแบบการใช้สอยอาคาร	50
2.3 รูปแบบความสัมพันธ์ของหน่วยพื้นที่ว่างในอาคาร	57
3. ลักษณะทางสังคมเศรษฐกิจและปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้อง	64
3.1 ประเภทและบทบาทของผู้คน	64
3.2 วิถีชีวิต ช่วงเวลาและวงจรของกิจกรรม	66
3.3 ประเภทและรูปแบบของสินค้า	68
3.4 ปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้อง	74
5 สรุปผล อภิปรายผลและเสนอแนะ	76
1. สรุปผลการวิจัย	76
2. การอภิปรายผล	79
3. ข้อเสนอแนะ	80

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	80
3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป	82
บรรณานุกรม	83
ภาคผนวก	87
ประวัติผู้วิจัย	89

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	สัดส่วนและลักษณะกิจกรรมการใช้สอยในโซน A	53
2	สัดส่วนและลักษณะกิจกรรมการใช้สอยในโซน B	55
3	สัดส่วนและลักษณะกิจกรรมการใช้สอยในโซน C	57
4	สัดส่วนและลักษณะกิจกรรมการใช้สอยในกลุ่มเรือนทั้ง 3 กลุ่ม	57
5	การวิเคราะห์ทางสถิติของตลาดโซน A	60
6	การวิเคราะห์ทางสถิติของตลาดโซน B	62
7	การวิเคราะห์ทางสถิติของตลาดโซน C	64
8	สัดส่วนประเภทของผู้คนในตลาด	65
9	ระยะเวลาในการอยู่อาศัยและค้าขายของผู้คน	66

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของตลาดชุมชนริมน้ำ	10
2	สภาพทั่วไปของริมฝั่งแม่น้ำและลักษณะลุ่มน้ำนครชัยศรี	11
3	ลักษณะอาชีพเกษตรกรรมของผู้คน ในบริเวณลุ่มน้ำนครชัยศรี	12
4	องค์ประกอบของตลาดชุมชนริมน้ำและสิ่งก่อสร้างต่างๆ ริมแม่น้ำ	14
5	ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของเรือนพื้นดินในตลาดชุมชนริมน้ำดอนหวาย	15
6	สถาปัตยกรรมของเรือนพื้นดินซึ่งมีเอกลักษณ์แตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่	16
7	พื้นที่ว่างทางสถาปัตยกรรมของเรือนพื้นดินทั้งภายในและภายนอก	16
8	ตัวอย่างแผนภูมิจัสดิฟายด์ ของพื้นที่ภายในอาคารรูปแบบต่างๆ	20
9	ประเภทและรูปแบบของสินค้าในตลาด	23
10	กรอบแนวคิดการเปลี่ยนแปลงเชิงสัญญาณของเรือนค้าขายพื้นดินเพื่อรองรับการ ท่องเที่ยวในตลาดชุมชนริมน้ำดอนหวาย	25
11	แบบแสดงแผนผังและองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของอาคาร	29
12	แผนภูมิแสดงความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยย่อยที่แตกต่างกัน 3 ระบบเพื่ออธิบาย การเชื่อมต่อและการเข้าถึงของพื้นที่	30
13	การแบ่งพื้นที่สาธารณะออกเป็นหน่วยพื้นที่ย่อยของเมือง Gassin ประเทศฝรั่งเศส	31
14	โครงสร้างความสัมพันธ์การเชื่อมต่อและการจัดวางตัวของพื้นที่ใช้สอย	31
15	แผนภูมิจัสดิฟายด์ (justified graph) ของเมือง Gassin	31
16	โครงข่ายการเชื่อมต่อระหว่างหน่วยพื้นที่ด้วยแผนภูมิจัสดิฟายด์	32
17	ตัวอย่างการคำนวณค่าความลึกเฉลี่ย (mean depth)	33
18	สภาพแวดล้อมและตำแหน่งที่ตั้งของตลาดชุมชนริมน้ำดอนหวาย	37
19	ผังบริเวณโดยรวมและองค์ประกอบของตลาดชุมชนริมน้ำดอนหวาย	38
20	แบบขยายตำแหน่งตลาดชุมชนริมน้ำที่ทำการศึกษจำนวน 3 โซน	39
21	กลุ่มเรือนพื้นดินและองค์ประกอบต่างๆ ในชุมชน	40
22	ผังเรือนค้าขายโซน A	41
23	ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของอาคารโซน A	42
24	วัสดุและส่วนประกอบของตัวเรือนค้าขายโซน A	42
25	การเปลี่ยนแปลงตัวอาคารและการใช้สอยของตลาดโซน A เพื่อรองรับการท่องเที่ยว	43

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
26	ผังเรือนค้าขายโซน B	44
27	ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของอาคารโซน B	44
28	การเปลี่ยนแปลงตัวอาคารและการใช้สอยของตลาดโซน B เพื่อรองรับการท่องเที่ยว	45
29	ผังเรือนค้าขายชั้นล่างและชั้นบนโซน C	46
30	สภาพทั่วไปของเรือนค้าขายโซน C	47
31	การเปลี่ยนแปลงตัวอาคารและการใช้สอยของตลาดโซน B เพื่อรองรับการท่องเที่ยว	48
32	ผังกิจกรรมการใช้สอยภายในตัวเรือนชั้นล่างและชั้นบนโซน A	49
33	ลักษณะกิจกรรมการใช้สอยภายในตัวเรือนโซน A	50
34	ผังกิจกรรมการใช้สอยภายในตัวเรือนชั้นล่างและชั้นบนโซน B	51
35	ลักษณะกิจกรรมการใช้สอยภายในตัวเรือนโซน B	54
36	ผังกิจกรรมการใช้สอยภายในตัวเรือนชั้นล่างและชั้นบนโซน C	55
37	ลักษณะกิจกรรมการใช้สอยภายในตัวเรือนโซน C	56
38	สัดส่วนและลักษณะกิจกรรมการใช้สอยในกลุ่มเรือนทั้ง 3 กลุ่ม	56
39	โครงสร้างการเชื่อมต่อของหน่วยพื้นที่ใช้สอยซ้อนบนแบบแปลนพื้น โซน A	57
40	โครงสร้างการเชื่อมต่อของหน่วยพื้นที่ใช้สอย โซน A	59
41	แผนภูมิจำลองสตีฟายด์ โซน A	59
42	โครงสร้างการเชื่อมต่อของหน่วยพื้นที่ย่อยซ้อนบนแบบแปลนพื้น โซน B	59
43	โครงสร้างการเชื่อมต่อของหน่วยพื้นที่ย่อย โซน B	61
44	แผนภูมิจำลองสตีฟายด์ โซน B	61
45	โครงสร้างการเชื่อมต่อของหน่วยพื้นที่ย่อยซ้อนบนแบบแปลนพื้น โซน C	61
46	โครงสร้างการเชื่อมต่อของหน่วยพื้นที่ย่อย โซน C	63
47	แผนภูมิจำลองสตีฟายด์ โซน C	63
48	สัดส่วนประเภทของผู้คนในตลาดจากเรือนค้าขายทั้ง 3 โซน	63
49	ระยะเวลาในการอยู่อาศัยและค้าขายของผู้คนในตลาดทั้ง 3 โซน	65
50	วิถีชีวิต ช่วงเวลาและวงจรของกิจกรรมในเรือนที่มีกิจกรรมที่เกี่ยวกับการค้าขาย	66
51	วิถีชีวิตและกิจกรรมในเรือนที่มีกิจกรรมการค้า	67
52	แผนผังการค้าขายในโซน A	68

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
53	ประเภทและรูปแบบของสินค้าในตลาดโซน A	69
54	แผนผังการค้าขายในโซน B	70
55	ประเภทและรูปแบบของสินค้าในตลาดโซน B	71
56	แผนผังการค้าขายในโซน C	72
57	ประเภทและรูปแบบของสินค้าในตลาดโซน C	73
58	แบบจำลองความสัมพันธ์ของปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงเชิงสัญญาณ ของเรือการค้าขายพื้นถิ่นเพื่อรองรับการท่องเที่ยวในตลาดชุมชนริมน้ำดอนหวาย	74

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

งานสถาปัตยกรรมเป็นองค์ประกอบหนึ่งของการตั้งถิ่นฐานที่มนุษย์สร้างขึ้น ตามความต้องการพื้นฐานในการดำรงชีวิต เพื่อใช้เป็นที่พักอาศัย(shells)หรือที่อยู่อาศัย (Davis,1965 ; Doxiadis,1976) ภายใต้การปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ สภาพแวดล้อม สังคม วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีที่สัมพันธ์กัน ส่งผลให้การสร้างสรรค์ที่อยู่อาศัยหรือสถาปัตยกรรมในแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกันออกไป (Leong and Motgan, 1982) โดยเฉพาะงานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น (vernacular architecture) จะมีคุณลักษณะเฉพาะตัวที่สะท้อนความเป็นอยู่และวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นอย่างชัดเจน ทำให้สถานที่นั้นๆ มีคุณค่าแตกต่างจากที่อื่น (Izikowitz and Sorensen, 1982; Rapoport, 1969; Chatthip Nartsupha, 1996) โดยแต่ละท้องถิ่นมักมีลักษณะของขนาด รูปร่าง วัสดุและระเบียบวิธีการก่อสร้างที่เหมือนกัน อันเป็นงานออกแบบที่มีลักษณะร่วมทางสังคมที่เรียกว่า “communal architecture” กล่าวคือ เป็นงานสถาปัตยกรรมที่สร้างสรรค์อย่างมีศิลปะและเป็นไปตามธรรมชาติจากกิจกรรมที่ต่อเนื่องของผู้คนทั้งหมดของสังคม ไม่ได้เป็นเพียงผลผลิตของใครคนใดคนหนึ่ง และเกิดเป็นมรดกทางสังคมที่ถ่ายทอดต่อกันมา (Rudofsky, 1964) นอกจากนี้ พื้นที่ว่างทางสถาปัตยกรรมของอาคารยังเป็นองค์ประกอบสำคัญในการเชื่อมโยงความเป็นอยู่ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อม โดยพื้นที่ว่างเหล่านี้มักเกิดจากการปิดล้อมและการจัดวางขององค์ประกอบต่างๆ ที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้สอย ซึ่งทำให้เกิดแบบแผนความสัมพันธ์ที่แตกต่างกันออกไป เรือนพื้นถิ่นจึงมีลักษณะแบบแผนของที่ว่างทางสถาปัตยกรรมที่เหมาะสมเฉพาะตัวและต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ (Alexander, 1977)

แนวความคิดที่กล่าวถึงรูปร่างรูปทรงของสถาปัตยกรรมจึงมักพบว่า เป็นผลมาจากประโยชน์ใช้สอยและการเกิดขึ้นเพื่อการรองรับปัจจัยอื่นๆ เช่น ปัจจัยทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ ภูมิอากาศ หรือแม้แต่เทคโนโลยี ซึ่งจะช่วยให้นำไปสู่การทำความเข้าใจลักษณะทางสถาปัตยกรรมดังกล่าวได้ แต่ทั้งนี้ Hillier and Hanson (1984) ได้เสนอว่า การทำความเข้าใจลักษณะทางสถาปัตยกรรมจะต้องทำการศึกษาและวิเคราะห์รูปร่าง (shape) และรูปทรง (form) ทางกายภาพ หรือ “ลักษณะโครงสร้างเชิงสัณฐาน” (morphology structure) ของพื้นที่อาคารนั้นๆ โดยเป็นการค้นหาตรรกะเหตุผลของการเกิดรูปร่างรูปทรงดังกล่าว ซึ่งเป็นองค์ประกอบในเชิงสัณฐาน อาทิ เช่น รูปแบบทางสถาปัตยกรรม องค์ประกอบของอาคาร รูปแบบความสัมพันธ์ของหน่วยพื้นที่ใน

อาคาร โดยจะแสดงถึงลำดับการเข้าถึง การเชื่อมต่อและการจัดวางตัวของพื้นที่ที่สอดคล้องกับรูปแบบการสัญจร รวมทั้งรูปแบบการใช้สอย เป็นต้น โดยสามารถเชื่อมโยงหรือชี้ให้เห็นถึงลักษณะของกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้น รวมไปถึงการใช้สอยที่มีความเกี่ยวพันกันหรือขัดแย้งกัน แล้วจึงจะนำไปสู่การระบุนความสัมพันธ์ที่หลากหลายกับตัวแปรอื่นๆ (variables) ดังนั้น สันฐานพื้นที่จึงมีความสำคัญต่อการค้นหาเอกลักษณ์เฉพาะตัวของงานสถาปัตยกรรม เพื่อให้เข้าใจถึงต้นเหตุของการเกิดรูปร่างรูปทรงก่อน แล้วจึงเชื่อมโยงไปสู่แบบแผนชีวิตวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของผู้คนเป็นลำดับต่อไป

รูปร่างรูปทรงของสถาปัตยกรรมที่น่าสนใจลักษณะหนึ่งคือ “เรือนค้าขายพื้นถิ่น” (trading vernacular houses หรือ indigenous shophouses) ซึ่งมีลักษณะที่แตกต่างจากงานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอื่นทั่วไป เนื่องจากมีการใช้ประโยชน์เพื่อการค้าและอยู่อาศัยควบคู่กัน ตำแหน่งที่จะพบเรือนลักษณะนี้ จึงอยู่ในบริเวณที่เคยเป็นศูนย์รวมกิจกรรม (node) ทางการค้าและจุดเปลี่ยนถ่ายการสัญจรในอดีต ซึ่งเป็นชุมทางน้ำและบก แล้วจึงพัฒนาขึ้นเป็นตลาดที่ตั้งอยู่บนฝั่งริมน้ำ เรียกว่า “ตลาดริมน้ำหรือตลาดชุมชนริมน้ำ” (waterfront community market) โดยในทุกๆ ตลาดจะพบว่ามีเอกลักษณ์สำคัญที่คล้ายคลึงกัน คือ ตำแหน่งที่ตั้ง ซึ่งอยู่บนฝั่งริมน้ำลำคลอง และองค์ประกอบที่มักพบเหมือนกัน คือ ผู้คน โดยส่วนใหญ่เป็นคนจีน, ลักษณะกิจกรรมการค้า ซึ่งมักเป็นเครื่องอุปโภคบริโภค, ท่าเรือ, ศาลเจ้าหรือโรงเจรวมทั้งหมด และรูปแบบทางสถาปัตยกรรม, (อรศิริปาณินท์และสมคิด จิระทัศนกุล, 2544) ที่มีความเป็นเอกลักษณ์ของลักษณะเชิงสันฐาน (morphological characteristic) แสดงผ่านลักษณะทางสถาปัตยกรรมจากรูปแบบ รูปร่าง รูปทรงของอาคาร โดยตัวเรือนแบบดั้งเดิมจะเป็นเรือนแถวไม้ชั้นเดียวและสองชั้น ทางเข้าด้านหน้ามีประตูบานเฟี้ยมที่เปิดได้ตลอดช่วงเสา หลังคามุงด้วยกระเบื้องหรือสังกะสี ชั้นบนมีระเบียงยื่นออกมา มีพื้นที่สาธารณะ (public space) สำหรับค้าขายและพื้นที่รโหฐาน (private space) สำหรับพักอาศัย เป็นองค์ประกอบหลักของเรือน รวมไปถึงพื้นที่ทำกิจกรรมอื่นๆ ที่มีการเชื่อมต่อและการจัดวางเพื่อแสดงถึงความสัมพันธ์ของหน่วยพื้นที่ในอาคาร แสดงถึงลำดับการเข้าถึงผ่านรูปแบบโครงข่ายการสัญจรที่มักเป็นทางเดินตรงกลางระหว่างเรือนแถวหรือด้านหน้าของกลุ่มเรือน ตลอดจนรูปแบบการใช้สอยที่มีทั้งเรือนแถวชั้นเดียวและสองชั้น โดยเรือนชั้นเดียวจะใช้พื้นที่ด้านหน้าเพื่อค้าขาย ส่วนด้านหลังใช้พักอาศัยจึงมักมีความลึกของห้องค่อนข้างมาก ส่วนเรือนสองชั้นจะมีพื้นที่ชั้นบนไว้เพื่อพักอาศัย (อ่างแล้ว, 2544)

เรือนค้าขายพื้นถิ่นที่มีลักษณะโดดเด่นและน่าสนใจ คือ “เรือนค้าขายพื้นถิ่นในตลาดชุมชนริมน้ำดอนหวาย” ซึ่งมีเอกลักษณ์อย่างยิ่งของการเป็นตลาดชุมชนเก่าแก่แห่งหนึ่งของกลุ่มแม่น้ำนครชัย

ศรี หรือแม่น้ำท่าจีน ที่มีอายุประมาณ 100 ปี มีจุดเริ่มต้นที่เกิดจากการตั้งถิ่นฐานของคนจีนที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ซึ่งคนดั้งเดิมในพื้นที่เป็นคนไทยพื้นถิ่น สองฝั่งแม่น้ำจึงประกอบด้วยคนไทยพื้นถิ่นและคนจีนที่ดำเนินชีวิตมาด้วยกันตามรูปแบบของชุมชนริมฝั่งแม่น้ำ โดยมีวัดคงคารามดอนหวาย (วัดดอนหวาย) และศาลเจ้าแม่เซ่งเนี่ย (เพี้ยเล่งตั้ง) เป็นศูนย์กลางของชุมชน มีการค้าขายสินค้าอุปโภคบริโภค โดยเฉพาะอาหารต่างๆ ทั้งอาหารคาว-หวานพื้นบ้าน ผักผลไม้สดซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของตลาดดอนหวาย ตลอดจน รูปแบบทางสถาปัตยกรรม ที่มีลักษณะเป็นอาคารขนาดใหญ่ มีโครงสร้างหลังคาทรงจั่วผืนเดียวกัน แบ่งพื้นที่อยู่อาศัยเป็นหลังๆ ในลักษณะกลุ่มอาคาร 2 แถว หันหน้าเข้าหากันมีทางเดินอยู่ตรงกลาง บริเวณทางเดินเป็นพื้นที่ว่างใช้สำหรับค้าขาย และทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน ส่วนตัวอาคารเป็นโครงสร้างไม้ชั้นเดียว (สุวรรณี เครือปาน, 2543) วางตัวแบบคูขนานซิดริมขอบตลิ่งของแม่น้ำท่าจีน ทำให้เรือนแถวชุดในบางหลัง มีด้านหลังยื่นเลยออกไปในน้ำ รวมทั้ง การวางกลุ่มเรือนแถวจะเป็นชุดๆ มีทางเดินเปิดลงสู่หน้าน้ำเป็นระยะๆ เพื่อใช้เป็นทางขนส่งสินค้าที่ลำเลียงมาโดยทางเรือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแบบแผนของเรือนยังคงใช้โครงสร้างที่เป็นไม้ทุกส่วน มีฝาเรือนแบบตีซ้อนทับเกล็ดเป็นแผ่นตามแนวนอน มีช่องระบายลมเหนือปลายผนัง ซึ่งนับเป็นลักษณะพิเศษที่แตกต่างจากตลาดริมน้ำที่อื่น (อรศิริ ปาณินท์และสมคิด จิระทัตสกุล, 2544)

แม้ว่าในปัจจุบัน การคมนาคมขนส่งสินค้าทางน้ำจะเปลี่ยนไปอาศัยการคมนาคมทางบกแทน แต่ตลาดชุมชนริมน้ำดอนหวายยังคงเป็นแหล่งแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าของผู้คนในชุมชนและละแวกใกล้เคียง ทั้งสินค้าอุปโภคบริโภค ของใช้ในครัวเรือน อาหารพื้นเมือง ขนมไทย ผักผลไม้สดต่างๆ นอกจากนี้ ยังกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมอย่างมากโดยเฉพาะในช่วงวันเสาร์-อาทิตย์ และวันหยุดต่างๆ ในตลาดจะคึกคักและหนาแน่นไปด้วยผู้คนที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นผู้ขาย ผู้ซื้อ และผู้ที่มีอาชีพเกี่ยวเนื่องกับการค้า ซึ่งจากกิจกรรมที่หลากหลาย ทั้งการค้าขายแบบทั่วๆ ไปในช่วงวันธรรมดาและการค้าขายเพื่อรองรับการท่องเที่ยวในช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์ ได้ทำให้เรือนค้าขายในตลาดแห่งนี้ มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้สอย (use) เพื่อรองรับกิจกรรม (activity) ต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากผู้ใช้อย่างลงตัว เช่น วันธรรมดาคจะเป็นพื้นที่นั่งเล่น แต่วันหยุดจะเป็นพื้นที่ผลิต/ขายสินค้า หรือช่วงเวลากลางวันเป็นพื้นที่ผลิต/ขายสินค้า ส่วนเวลากลางคืนเป็นพื้นที่นอน ฯลฯ นอกจากนี้ อาจพบว่า อาคารบางหลังมีการใช้ประโยชน์เพื่อการอยู่อาศัยและค้าขายทุกวัน แต่จะเพิ่มพื้นที่ด้านหน้าร้านเพื่อวางสินค้ามากขึ้นในวันเวลาที่มีการท่องเที่ยว – บางหลังมีการใช้ประโยชน์เพื่อการอยู่อาศัยและผลิตสินค้าเฉพาะในช่วงวันเวลาที่มีการท่องเที่ยว แต่ไม่มีการขายสินค้าด้านหน้า – บางหลังมีการใช้ประโยชน์เพื่อการผลิต/ขายสินค้าอย่างเดียวเฉพาะในช่วงวันเวลาที่มีการท่องเที่ยว ส่วนวันธรรมดาจะปิดไว้ - บางหลังใช้สำหรับเก็บสินค้าหรือเก็บของเพื่อขายในช่วงวันเวลาที่มีการ

ห้องเที่ยว ตลอดจน บางหลังมีการใช้ประโยชน์เพื่อการอยู่อาศัยอย่างเดี่ยวหรือประกอบอาชีพบริการ อื่นๆ เช่น ร้านเสริมสวย ร้านตัดเสื้อผ้า ฯลฯ เหล่านี้เป็นลักษณะการปรับเปลี่ยนในเชิงสัณฐานของตัว เรือนที่แตกต่างกันไปตามช่วงวันและเวลาที่ซ้อนทับกันอยู่ในพื้นที่เดียวกัน

การเปลี่ยนแปลงเชิงสัณฐานดังกล่าว ได้เกิดขึ้นพร้อมๆ กับการเปลี่ยนแปลงลักษณะทาง สังคม เนื่องจากในตลาดชุมชนริมน้ำเป็นแหล่งที่มีผู้คนอาศัยอยู่รวมกันเป็นย่าน เกิดเป็น “สังคมเชิง พื้นที่” (Social Logics of Space) (Hillier and Hanson, 1984) กล่าวคือ ผู้คนมีการดำรงชีวิตใน สังคมตลาดแล้วเชื่อมโยงไปสู่การใช้พื้นที่ โดยเฉพาะประเภทและบทบาทของผู้คน จากคนจีนและคน ในชุมชนที่อยู่อาศัยและซื้อขายกันเฉพาะในละแวกใกล้ๆ กลับมีผู้คนมาหน้าหลายตาจากที่ต่างๆ ทั้ง ใกล้และไกล เข้ามาเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ ที่นอกเหนือจากซื้อขายสินค้า เช่น เพื่อการท่องเที่ยว การ ทำบุญไหว้พระ การพักผ่อน ฯลฯ ทำให้ผู้คนมีวิถีชีวิตช่วงเวลาและวงจรของกิจกรรมที่ปรับเปลี่ยนให้ สอดรับกับกิจกรรมใหม่ๆ ส่งผลต่อเนื่องให้ประเภทและรูปแบบของสินค้า นอกจากสินค้าทาง การเกษตรและเครื่องใช้ประจำวัน แล้วยังมีสินค้าอื่นๆ ที่เน้นรูปลักษณ์เพื่อดึงดูดผู้ซื้อ ซึ่งเห็นถึงความ เฉพาะเจาะจงที่ตั้งใจผลิตขึ้นเพื่อจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยวโดยเฉพาะ ประกอบกับปัจจัยภายนอกที่เป็น ผลมาจากแผนและนโยบายภาครัฐ ภายใต้การพัฒนาโครงข่ายการคมนาคมทางบก ได้กระจายไปใน พื้นที่ตลาดพื้นถิ่นริมน้ำอย่างทั่วถึง ตลอดจนนวัตกรรมและเทคโนโลยีสมัยใหม่ของการเดินทาง จึงทำ ให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงพื้นที่ได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว เป็นปัจจัยที่ทำให้ตลาดแห่งนี้เป็นที่ นิยมและมีการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจอย่างดีมากตลอดเวลา

จึงเป็นที่น่าสนใจในการค้นหาเงื่อนไขปัจจัยในการเปลี่ยนแปลงเชิงสัณฐานของเรือนค้าขาย พื้นถิ่นเพื่อรองรับการท่องเที่ยว ในตลาดชุมชนริมน้ำดอนหวาย และการเปลี่ยนแปลงด้านสังคม เศรษฐกิจที่สอดคล้องสัมพันธ์กัน ซึ่งเอื้อให้ตลาดชุมชนแห่งนี้ยังคงรักษาเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรม พื้นถิ่นไว้ได้ ภายใต้สังคมที่มีชีวิตชีวาและเศรษฐกิจที่เฟื่องฟู ประกอบกับพื้นที่ดังกล่าวนี้ มีความ น่าสนใจในการนำเครื่องมือวิเคราะห์เชิงสัณฐาน (spatial configuration model) มาใช้ในการ ทดสอบ เนื่องจากเป็นชุดทฤษฎีและเทคนิคที่สามารถวิเคราะห์และอธิบายเพื่อทำความเข้าใจใน สัณฐานพื้นที่ของอาคารและเมืองผ่านองค์ประกอบในเชิงสัณฐานและชีวิตสังคมเชิงพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง กัน ซึ่งจะช่วยให้นักวิจัยหาคำตอบต่างๆ เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และสามารถคาดการณ์ แนวโน้มทิศทางการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ (อภิรติ เกษมสุขุ และสรายุทธ ทรัพย์สุข, 2544) โดยเฉพาะการวิเคราะห์รูปแบบความสัมพันธ์ของการเชื่อมต่อและการจัดวางตัวของพื้นที่ใช้ สอยอย่างเป็นระบบ ตามแนวคิดตรรกะทางสังคมเชิงพื้นที่ (Social Logic of Space) (Hillier and Hanson, 1984) ประกอบกับกระบวนการพิสูจน์ด้วยหลักฐาน ข้อเท็จจริงจากแผนผังและ

องค์ประกอบของเรือน ลักษณะการสัญจรภายใต้รูปแบบความสัมพันธ์ของหน่วยพื้นที่ในอาคาร การใช้สอยอาคาร รวมทั้ง การวิเคราะห์และอธิบายลักษณะทางสังคมเศรษฐกิจที่ซ้อนกันอยู่ ได้แก่ ประเภทและบทบาทของผู้คน วิถีชีวิต ช่วงเวลาและวงจรของกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว ตลอดจน ประเภทและรูปแบบของสินค้า แล้วทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างช่วงวันเวลาที่ไม่มี การท่องเที่ยวกับช่วงวันเวลาที่มีการท่องเที่ยว

โดยมีประเด็นคำถามการวิจัยว่า การเปลี่ยนแปลงเชิงสัญญาณของเรือนค้าขายพื้นถิ่นเพื่อรองรับการท่องเที่ยวในตลาดชุมชนริมน้ำดอนหวาย อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม จากแบบดั้งเดิมในช่วงวันเวลาที่ไม่มีการท่องเที่ยวกับในช่วงที่มีการท่องเที่ยวเป็นอย่างไร เพราะเหตุปัจจัยใด รวมทั้ง การเปลี่ยนแปลงเชิงสัญญาณดังกล่าวมีผลทำให้ลักษณะทางสังคมเศรษฐกิจของผู้คนมีการเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่อย่างไร เพราะเหตุใด ตลอดจน มีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของลักษณะเชิงสัญญาณในอนาคตอย่างไร

ประโยชน์ที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ จะเป็นองค์ความรู้ที่สามารถนำมาเป็นข้อพิจารณาในการออกแบบ การอนุรักษ์ หรือการฟื้นฟูลักษณะทางสถาปัตยกรรมของเรือนค้าขายพื้นถิ่นที่มีคุณค่าไว้ไม่ให้สูญเสียดังกล่าว เพื่อดำรงความเป็นสังคมที่มีชีวิตชีวา เศรษฐกิจที่เฟื่องฟูของตลาดดั้งเดิม ภายใต้บริบทและสถานการณ์ที่แตกต่างกันใน “ตรรกะทางสังคมเชิงพื้นที่และตรรกะเชิงพื้นที่ทางสังคม” ตลอดจนสามารถเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้ที่สนใจ รวมทั้งเป็นการบันทึกประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญาดั้งเดิม ซึ่งเป็นทุนทางสังคมของชุมชนท้องถิ่นไว้

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ลักษณะเชิงสัญญาณของเรือนค้าขายพื้นถิ่น แบบดั้งเดิมและแบบที่ปรับเปลี่ยนเพื่อรองรับการท่องเที่ยว เกี่ยวกับรูปแบบทางสถาปัตยกรรมและองค์ประกอบของอาคาร รูปแบบความสัมพันธ์ของหน่วยพื้นที่ว่างในอาคาร และรูปแบบการใช้สอยอาคาร ตลอดจนลักษณะทางสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจที่สัมพันธ์กัน ได้แก่ ประเภทและบทบาทของผู้คน วิถีชีวิต ช่วงเวลาและวงจรของกิจกรรม ประเภทและรูปแบบของสินค้า รวมทั้ง ปัจจัยภายนอก ได้แก่ นวัตกรรมเทคโนโลยีสิ่งประดิษฐ์คิดค้นใหม่ๆ และแผนนโยบายการพัฒนาของภาครัฐและท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง

2.2 เพื่อวิเคราะห์และทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะเชิงสัญญาณและลักษณะทางสังคมเศรษฐกิจของเรือนค้าขายพื้นถิ่นที่เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อรองรับการท่องเที่ยวในปัจจุบัน

2.3 เพื่อค้นหาและวิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงเชิงสัณฐานของเรือนค้าขายพื้นถิ่นในอนาคต อันนำไปสู่ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาหรือการวางแผนเพื่อการดำรงรักษาเอกลักษณ์ของสัณฐานเรือนที่สามารถรองรับการท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม

3. คำถามการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ได้ทำการศึกษาและวิเคราะห์ลักษณะเชิงสัณฐาน (morphological characteristic) และลักษณะทางสังคมเศรษฐกิจ (socio-economic characteristic) ที่สอดคล้องสัมพันธ์กันของเรือนค้าขายพื้นถิ่นในตลาดชุมชนริมน้ำดอนหวาย จึงมีคำถามงานวิจัยดังนี้

คำถามหลัก คือ การเปลี่ยนแปลงเชิงสัณฐานของเรือนค้าขายพื้นถิ่นเพื่อรองรับการท่องเที่ยวในตลาดชุมชนริมน้ำดอนหวาย อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม จากแบบดั้งเดิมในช่วงวันเวลาที่ไม่มีการท่องเที่ยวกับในช่วงที่มีการท่องเที่ยวเป็นอย่างไร เพราะเหตุปัจจัยใด

คำถามย่อย คือ การเปลี่ยนแปลงเชิงสัณฐานดังกล่าวมีผลทำให้ลักษณะทางสังคมเศรษฐกิจของผู้คนมีการเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่อย่างไร เพราะเหตุใด และสัณฐานของเรือนค้าขายพื้นถิ่นแห่งนี้มีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของลักษณะเชิงสัณฐานในอนาคตอย่างไร

4. นิยามศัพท์

การเปลี่ยนแปลงเชิงสัณฐาน (morphological transformation) ในการวิจัยนี้หมายถึง ลักษณะการเปลี่ยนแปลงของรูปร่าง (shape) และรูปทรง (form) ทางกายภาพของพื้นที่หรืออาคาร

เรือนค้าขายพื้นถิ่น (trading vernacular houses) ในการวิจัยนี้หมายถึง อาคารที่มีลักษณะเฉพาะของแต่ละท้องถิ่น โดยมีขนาด รูปร่าง วัสดุและระเบียบวิธีการก่อสร้างที่เหมือนกัน มีการใช้ประโยชน์เพื่อการค้าและอยู่อาศัยควบคู่กัน โดยจะเกิดขึ้นในตำแหน่งที่เคยเป็นศูนย์รวมกิจกรรม (node) ทางการค้าและจุดเปลี่ยนถ่ายการสัญจรในอดีต

ตลาดชุมชนริมน้ำดอนหวาย (Don Wai waterfront community market) ในการวิจัยนี้หมายถึง ตลาดชุมชนแห่งหนึ่งในลุ่มแม่น้ำนครชัยศรี หรือแม่น้ำท่าจีน มีอายุประมาณ 100 ปี มีจุดเริ่มต้นที่เกิดจากการตั้งถิ่นฐานของคนจีนที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย และมีคนดั้งเดิมที่เป็นคนไทยพื้นถิ่น มีวัดคงคารามดอนหวาย (วัดดอนหวาย) และศาลเจ้าแม่เซ่งเนี่ย (เพ็คล่องตั้ง) เป็นศูนย์กลางของชุมชน มีการค้าขายสินค้าอุปโภคบริโภค รวมทั้ง เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

แผนภูมิจัสติฟายด์ (Justified Graph, J-graph) ในการวิจัยนี้หมายถึง เทคนิควิธีการวิเคราะห์ลักษณะเชิงสัณฐานของอาคาร ที่ทำให้ทราบถึงรูปแบบความสัมพันธ์ของการเชื่อมต่อและการจัดวางตัวของพื้นที่ใช้สอยในอาคาร

5. ขอบเขตของการวิจัย

5.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

(1) พื้นที่ระดับรวม (global level) เป็นการศึกษาเรือนค้าขายพื้นถิ่นดั้งเดิมที่มีการใช้สอยอยู่ในปัจจุบันทั้งหมดที่มีการรองรับการท่องเที่ยว ในตลาดชุมชนริมน้ำในตลาดชุมชนริมน้ำดอนหวาย อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

(2) พื้นที่ระดับเฉพาะ (local level) เป็นการศึกษาข้อมูลเชิงประจักษ์และรายละเอียดของเรือนค้าขายพื้นถิ่นที่มีการใช้สอยในปัจจุบัน ที่ถูกเลือกเป็นกรณีศึกษา (cast study) จากการวิเคราะห์พื้นที่ในระดับรวม

ดังนั้น หน่วยการวิเคราะห์ (unit of analysis) คือ เรือนค้าขายพื้นถิ่น

5.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

(1) ระดับรวม (global study) เป็นการศึกษาวิเคราะห์เรือนค้าขายพื้นถิ่นที่ยังมีการใช้สอยอยู่ในปัจจุบัน โดยใช้ข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ เอกสาร สถิติ แผนที่/ภาพถ่ายโบราณ ประกอบกับการศึกษาวิเคราะห์ด้วยเครื่องมือเชิงสัมพัทธ์ ได้แก่ แผนที่และองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ร่วมกับการใช้ข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ การสำรวจพื้นที่ และการสัมภาษณ์พูดคุยเบื้องต้นกับผู้คนที่อาศัยอยู่ในชุมชน

ในขั้นตอนนี้ จะทำให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับเรือนค้าขายพื้นถิ่น ที่ยังคงหลงเหลือองค์ประกอบที่ครบถ้วน รวมทั้งลักษณะเฉพาะเชิงสัมพัทธ์ของตัวเรือนที่ชัดเจนทั้งหมด อันนำไปสู่การคัดเลือกเรือนพื้นถิ่นเพื่อเป็นตัวแทน (cast study) ในการศึกษาในระดับเฉพาะต่อไป ซึ่งการคัดเลือกจะพิจารณาจากคุณสมบัติที่โดดเด่นในเชิงสัมพัทธ์เป็นหลัก

(2) ระดับเฉพาะ (local study) เป็นการศึกษาวิเคราะห์ในเชิงลึกของตัวเรือนที่เลือกเป็นตัวแทน โดยใช้เครื่องมือวิเคราะห์เชิงสัมพัทธ์ด้วยแผนที่และองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม เทคนิคการสร้างแบบจำลองเชิงสัมพัทธ์ และการสำรวจพื้นที่ ประกอบกับการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งเป็นทั้งข้อมูลเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ โดยข้อมูลเชิงปริมาณ วิเคราะห์ประมวลผลโดยการคำนวณทางสถิติ ค่าร้อยละ เพื่อนำมาเปรียบเทียบกับเชิงปริมาณและความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่างๆ

จากนั้น จึงนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยหรือตัวแปรของแต่ละกลุ่มตัวอย่าง มาทำการเปรียบเทียบความสัมพันธ์ของรูปแบบการเปลี่ยนแปลง และนำไปสู่การสรุปผลและเสนอแนะถึงผลการวิจัย ในประเด็น “การเปลี่ยนแปลงเชิงสัมพัทธ์ของเรือนค้าขายพื้นถิ่นเพื่อรองรับการท่องเที่ยว” ในตลาดชุมชนริมน้ำดอนหวายปัจจุบัน

5.3 ขอบเขตด้านเวลา

เนื่องจากงานวิจัยนี้เป็นการศึกษาลักษณะเชิงสัณฐานของเรือนค้าขาย ซึ่งมีพื้นที่ศึกษาตั้งอยู่ในตลาดริมน้ำดอนหวายที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาใช้บริการ ดังนั้น ขอบเขตด้านช่วงเวลาในการเก็บข้อมูลจึงจำเป็นต้องลงพื้นที่เก็บข้อมูลด้วยวิธีการต่างๆ ดังที่กำหนดในหัวข้อเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ในช่วงเวลาที่มีการท่องเที่ยวตามเงื่อนไขของแต่ละตลาด เช่น ช่วงวันเสาร์-อาทิตย์ ช่วงเย็นของวันธรรมดา ร่วมกับในช่วงเวลาปกติที่ไม่มีการท่องเที่ยว เพื่อทราบถึงวิถีความเป็นอยู่ของผู้คนในพื้นที่และวิธีการจับจ่ายของนักท่องเที่ยวร่วมกัน

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

6.1 เป็นองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับลักษณะเชิงสัณฐานของเรือนค้าขายพื้นถิ่น ในแบบดั้งเดิมและแบบที่มีการปรับเปลี่ยนในบางช่วงวันเวลาเพื่อรองรับการท่องเที่ยว ตลอดจนลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจที่สอดคล้องสัมพันธ์กัน รวมทั้งปัจจัยภายนอกอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

6.2 เป็นองค์ความรู้ที่สามารถนำมาเป็นข้อพิจารณาในสร้างต้นแบบอาคารค้าขายพื้นถิ่นหรือการออกแบบ การอนุรักษ์ หรือการฟื้นฟูลักษณะทางสถาปัตยกรรมของเรือนค้าขายพื้นถิ่นที่มีคุณค่าไว้ไม่ให้สูญเสียเอกลักษณ์สำคัญของสัณฐานเรือน เพื่อดำรงความเป็นสังคมที่มีชีวิตชีวา เศรษฐกิจที่เฟื่องฟูของตลาดริมน้ำดั้งเดิม ภายใต้บริบทและสถานการณ์ที่ต่างกัน “ตรรกะทางสังคมเชิงพื้นที่และตรรกะเชิงพื้นที่ทางสังคม”

6.3 สามารถเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งหน่วยงานในท้องถิ่น ภาครัฐและเอกชน เช่น กระทรวงวัฒนธรรม, สำนักสถาปัตยกรรม กรมโยธาธิการและผังเมือง, กรมศิลปากร อนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรม สมาคมสถาปนิกสยาม, สมาคมอิมโอสไทย (ICOMOS Thai) ฯลฯ ตลอดจนผู้สนใจ เพื่อเป็นการบันทึกประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญาดั้งเดิม ซึ่งเป็นทุนทางสังคมของชุมชนท้องถิ่นไว้

สรุป งานวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาเงื่อนไขปัจจัยในการเปลี่ยนแปลงเชิงสัณฐานของเรือนค้าขายพื้นถิ่นเพื่อรองรับการท่องเที่ยว ในตลาดชุมชนริมน้ำดอนหวาย และการเปลี่ยนแปลงด้านสังคม เศรษฐกิจที่เอื้อให้ตลาดชุมชนแห่งนี้ยังคงรักษาเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นไว้ ภายใต้ความเป็นสถานที่ทั้งเพื่อการอยู่อาศัยและเพื่อค้าขายที่แตกต่างจากย่านการค้าทั่วไป โดยใช้แนวคิดทฤษฎีและเครื่องมือวิเคราะห์เชิงสัณฐาน (spatial configuration model) มาใช้ในการทดสอบ และอธิบายเพื่อทำความเข้าใจในสัณฐานพื้นที่ของอาคาร ประโยชน์ที่ได้จากการศึกษาจะช่วยให้เข้าใจถึงลักษณะการเปลี่ยนแปลงในเชิงสัณฐานหรือรูปร่างรูปทรงและรูปแบบการใช้สอยที่เกิดขึ้น ซึ่งสามารถเป็นองค์ความรู้ที่จะนำไปเป็นข้อพิจารณาในการออกแบบ การอนุรักษ์ หรือการฟื้นฟูอาคารพื้นถิ่นในตลาดชุมชนริมน้ำอื่นๆ ซึ่งมีอยู่จำนวนมากที่กำลังประสบปัญหาซบเซาลงได้ต่อไป

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงเชิงสัณฐานของเรือน้ำค้ำขายพื้นถิ่น เพื่อรองรับการท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้า พร้อมทั้งนำเสนอเอกสาร วรรณกรรม ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 3 ประเด็นสำคัญ ได้แก่

1. แนวคิดเกี่ยวกับตลาดชุมชนริมน้ำ และตลาดชุมชนริมน้ำดอนหวาย ในลุ่มน้ำนครชัยศรี
  - 1.1 ตลาดชุมชนริมน้ำ
  - 1.2 ตลาดชุมชนริมน้ำดอนหวาย ลุ่มน้ำนครชัยศรี
2. แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะสัณฐานของเรือน้ำพื้นถิ่นและเรือน้ำค้ำขายพื้นถิ่น
  - 2.1 แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะสัณฐานของเรือน้ำพื้นถิ่น
  - 2.2 แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะสัณฐานของเรือน้ำค้ำขายพื้นถิ่น
  - 2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการเชื่อมต่อและการจัดวางตัวของพื้นที่ใช้สอยภายในเรือน้ำ
3. แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะเศรษฐกิจสังคมของผู้คนในตลาด

1. แนวคิดเกี่ยวกับตลาดชุมชนริมน้ำ และตลาดชุมชนริมน้ำดอนหวาย ในลุ่มน้ำนครชัยศรี

1.1 ตลาดชุมชนริมน้ำ

ตลาดชุมชนริมน้ำ เป็นตลาดที่มีพัฒนาการมาจากการเป็นบริเวณที่อยู่ในตำแหน่งที่ตั้งของพื้นที่เพื่อการจอดเรือค้ำขายในแหล่งชุมชน บนเส้นทางสัญจรของแม่น้ำสายหลักสำคัญ และบริเวณที่บรรจบกับลำคลอง รวมทั้งบริเวณที่เป็นถนนหรือทางเกวียนเดิม ทำให้เป็นจุดที่มีการคมนาคมสะดวก โดยมีทั้งโครงข่ายทางน้ำและทางบก ที่สามารถใช้เป็นทางผ่านไปยังชุมชนอื่นๆ ได้ จึงทำให้บริเวณนี้ กลายเป็นจุดพักเรือและสินค้า แล้วค่อยๆ ปรับตัวเป็นตลาดนัดริมฝั่ง และพัฒนาเป็นตลาดรับซื้อสินค้าจากเรือและสินค้าจากทางบก เกิดเป็นชุมชนค้ำขาย จากนั้น ตัวตลาดจึงขยายตัวขึ้น โดยมีร้านค้าขายกึ่งพักอาศัยสร้างรายล้อมตลาดเป็นอาคารเรือนไม้ เติบโตเป็นตลาดชุมชนริมน้ำที่มีการแลกเปลี่ยนซื้อขายภายในชุมชนและระหว่างชุมชนใกล้เคียง ซึ่งเอกลักษณ์สำคัญของตลาดชุมชนริมน้ำเหล่านี้ที่มีความคล้ายคลึงกัน คือ ตำแหน่งที่ตั้งและองค์ประกอบของตลาด โดยตำแหน่งที่ตั้งมักอยู่บนฝั่งริมแม่น้ำลำคลอง ส่วนองค์ประกอบของตลาดที่มักพบในลักษณะเดียวกันคือ ผู้คน รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของอาคารที่สร้างด้วยไม้เป็นเรือนแถวหลายห้องยาวหนึ่งหรือสองแถวหันหน้าชนกันใช้สำหรับค้ำขาย ลักษณะกิจกรรมการค้าซึ่งมักเป็นเครื่องอุปโภคบริโภค ทำเรือ และศาลเจ้าหรือโรงเจ รวมทั้งวัด (อรศิริ ปาณินท์และสมคิด จิระทัศนกุล, 2544)

บริเวณที่จะพบตลาดชุมชนริมน้ำลักษณะนี้ สังเกตได้ว่าจะอยู่ริมแม่น้ำสายสำคัญ เช่น แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำท่าจีน แม่น้ำป่าสัก แม่น้ำสะแกกรัง แม่น้ำแม่กลอง แม่น้ำเพชรบุรี แม่น้ำบางปะกง หรือลำคลองหลักที่ติดกับแม่น้ำสำคัญเหล่านี้ เช่น คลองบางแพ คลองดำเนินสะดวก คลองบางกอกใหญ่ คลองบางกอกน้อย ฯลฯ โดยส่วนใหญ่จึงพบในชุมชนเมืองของภาคกลางที่ต่อเนื่องกับภาคตะวันตกและตะวันออก เช่น จังหวัดสุพรรณบุรี นครปฐม ราชบุรี เพชรบุรี ฯลฯ โดยมีลักษณะเป็นตลาดและเรือนค้าขายเก่าแก่ ในชุมชนเมือง ซึ่งบางแห่งจะมีอายุร่วม 100 ปี (สุวรรณี เครือปาน, 2543) ในปัจจุบัน นอกจากตลาดชุมชนริมน้ำจะเป็นศูนย์รวมของผลผลิตทางการเกษตรและสินค้าหัตถกรรมที่ชาวบ้านนำมาขาย และเป็นย่านที่พ่อค้าคนกลางมารับซื้อสินค้าเพื่อส่งต่อเข้ากรุงเทพฯ แล้วนั้น ตลาดยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่สำคัญ ที่มีนักท่องเที่ยวและผู้คนจำนวนมากเข้ามาท่องเที่ยว ทำให้ตลาดไม่ได้เป็นเพียงพื้นที่ที่มีลักษณะโดดเด่นของสถานที่ รูปแบบสถาปัตยกรรม กิจกรรมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ศูนย์กลางกิจกรรมการค้า แต่ยังเป็นพื้นที่ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของผู้คนในรูปแบบต่างๆ อย่างหลากหลายอีกด้วย ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของตลาดชุมชนริมน้ำ (ผู้วิจัย, 2555)

1.2 ตลาดชุมชนริมน้ำดอนหวาย ลุ่มน้ำนครชัยศรี

ตลาดชุมชนริมน้ำดอนหวาย เป็นส่วนหนึ่งการตั้งถิ่นฐานชุมชน ในพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำนครชัยศรีหรือแม่น้ำท่าจีน ซึ่งช่วงที่แม่น้ำไหลผ่านจังหวัดนครปฐม จะเรียกว่า แม่น้ำนครชัยศรี โดยไหลผ่านพื้นที่ ใน 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอสามปราชญ์ อำเภอบางเลน และอำเภอนครชัยศรี

ภาพที่ 2 สภาพทั่วไปของริมฝั่งแม่น้ำและลักษณะลุ่มน้ำนครชัยศรี (google map, 2555)

ในพื้นที่ภาคกลาง แม่น้ำสายนี้มีความสำคัญอีกสายหนึ่ง โดยเป็นต้นกำเนิดของการตั้งถิ่นฐานและบ่อเกิดอารยธรรมต่างๆ ของประเทศและภูมิภาคนี้มาตั้งแต่สมัยโบราณ สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ตั้งอยู่ระหว่างแม่น้ำเจ้าพระยาทางตะวันออกและแม่น้ำแม่กลองทางตะวันตก มีโครงข่ายการเชื่อมโยงของแม่น้ำและลำคลอง ทั้งที่มีอยู่ตามธรรมชาติและที่ขุดขึ้นในภายหลัง¹ เป็นคลองซอยจำนวนมาก กระจายอยู่ทั่วพื้นที่กว่า 200 คลองทำให้เกิดเครือข่ายแม่น้ำอยู่โดยรอบ จากการเชื่อมโยงทางน้ำนี้ จึงได้ทำให้เมืองนครชัยศรีเติบโตขึ้นเป็นเมืองสำคัญทางการเมืองและเศรษฐกิจ โดยเป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนสินค้าเกษตร สินค้าป่า ตลอดจนสินค้าจากหัวเมืองชายทะเล มีการเคลื่อนไหวของผู้คนทั้งจากภายนอกและภายใน จึงเป็นบริเวณที่มีการตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยอย่างถาวร เกิดเป็นสังคมลุ่มแม่น้ำ ซึ่งมีลักษณะเด่นที่สำคัญ คือ การเป็นสังคมเกษตรกรรม ทำสวน ทำนาและการค้าขาย ตลอดจนมีพัฒนาการทางสังคม วัฒนธรรมของหลายกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ร่วมกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2544)

ภาพที่ 3 ลักษณะอาชีพเกษตรกรรมของผู้คน ในบริเวณลุ่มน้ำนครชัยศรี

กลุ่มคนพื้นเมืองได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ริมแม่น้ำนครชัยศรีและริมคลองสาขา โดยกลุ่มที่อาศัยอยู่กลุ่มแรกๆ คือคนไทยทั้งที่อยู่ในพื้นที่ดั้งเดิม และกลุ่มที่อพยพหนีภัยสงครามมาจากกรุงศรีอยุธยา ส่วนกลุ่มคนจีนได้อพยพเข้ามาจำนวนมากในสมัยรัชกาลที่ 3 ตามหลักฐานที่ ดร.สกินเนอร์ (ทวิ ธีรวงศ์เสรี, 2516) ได้ประมาณไว้ในปี พ.ศ. 2365 ว่ามีชาวจีนประมาณ 200,000 คน ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในกรุงรัตนโกสินทร์และมณฑลใกล้เคียงโดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณ “แม่น้ำท่าจีน” แม่น้ำสายนี้จึงเป็น

¹ ลำคลองสายสำคัญ ได้แก่ คลองบางเลน คลองบางหลวง คลองโยง คลองมหาสวัสดิ์ คลองจินดา คลองบางนกกระจุก คลองอ้อมใหญ่ และคลองเจ็ดยุ้ง

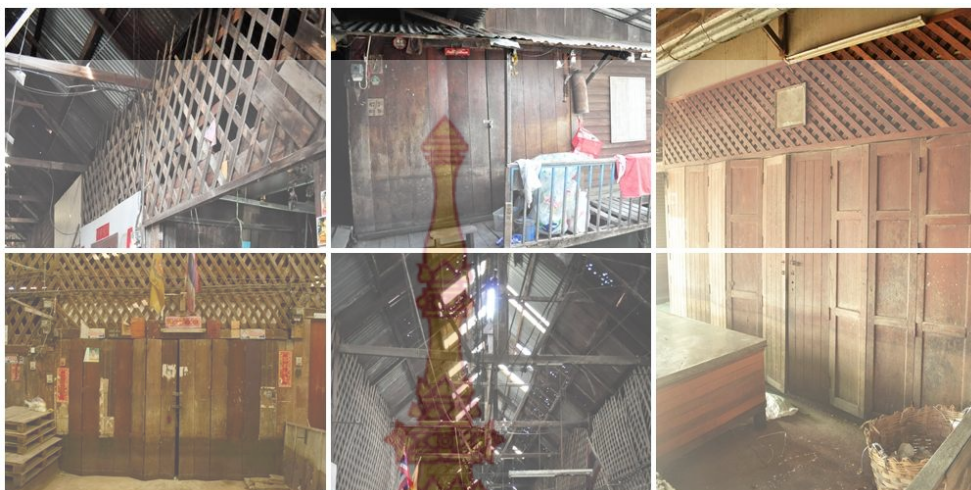
สัญลักษณ์ซึ่งบอกที่มาแห่งอดีตว่า มี “คนจีน” อพยพมาทางเรือขึ้นที่ท่าบริเวณปากแม่น้ำ ตำบลบาง
 หมู่บ้านแพรกและตำบลโกรกกราก จังหวัดสมุทรสาคร จึงเป็นจุดเริ่มต้นของชาวจีนที่ได้ตั้งถิ่นฐานการจัด
 กระจายอยู่ทั่วไป ตามบริเวณสองฝั่งริมแม่น้ำท่าจีน (สุวรรณี เครือปาน, 2543) คนจีนเหล่านี้ได้เข้ามา
 เป็นแรงงานรับจ้างขุดคลองมหาสวัสดิ์ คลองเจดีย์บูชา และเป็นแรงงานในโรงงานน้ำตาลทราย โรงสี
 ข้าว รวมทั้งเป็นเจ้าของกิจการโรงสีและโรงงานน้ำตาลทราย เนื่องจากกลุ่มน้านครชัยศรีเป็นแหล่งปลูก
 อ้อยและผลิตน้ำตาลแหล่งใหญ่ของประเทศ และคนจีนเหล่านี้ก็มีความชำนาญในการปลูกอ้อยและทำ
 น้ำตาลตั้งแต่อู่ที่จีน จนกล่าวได้ว่า ทั้งแรงงานปลูกอ้อย กุฎีในโรงงานน้ำตาลและเจ้าของโรงงานล้วน
 เป็นคนจีน นอกจากนี้ ยังประกอบอาชีพทำสวน ผลไม้ สวนผัก สวนดอกไม้ เลี้ยงสัตว์ รับจ้างใช้
 แรงงาน เช่น รับจ้างขุดคลอง สร้างทางรถไฟ ฯลฯ ต่อมาจึงขยับขยายเป็นเจ้าของกิจการหรือเจ้าของ
 ตลาด โดยในบริเวณที่มีชุมชนอยู่หนาแน่น จึงมักพบคนจีนตั้งบ้านเรือนค้าขายอย่างถาวรอยู่ตามริม
 แม่น้ำ โดยลักษณะร้านค้าจะปลูกสร้างเป็นเรือนแพสำหรับขายสินค้าประเภทต่างๆ โดยเฉพาะสินค้า
 เบ็ดเตล็ดที่จำเป็นสำหรับชาวบ้านชาวสวน (เสาวภา พรศิริพงษ์และคณะ, 2551)

โดยในระหว่างปี พ.ศ.2398-2453 เป็นช่วงที่มีการขยายตัวของเศรษฐกิจข้าวและ
 น้ำตาลทราย เพื่อการค้ากับต่างประเทศ การผลิตในท้องถิ่นจึงผูกพันกับตลาดภายนอกมากขึ้น ทำให้
 รูปแบบการค้าของท้องถิ่นค่อยๆ เปลี่ยนแปลงไป โดยชุมชนหลายแห่งที่อยู่ในบริเวณที่เป็นจุดเชื่อม
 ระหว่างแม่น้ำนครชัยศรีกับปากคลอง ซึ่งมีความสะดวกในการคมนาคมจะถูกพัฒนาให้เป็นที่เรือขึ้น
 ลง สำหรับเดินทางไปยังที่ต่างๆ หรือกลายเป็นจุดแลกเปลี่ยนการค้าขายขึ้น เพื่อรองรับการค้าภายใน
 ท้องถิ่น โดยเป็นศูนย์รวมของผลผลิตทางการเกษตรและสินค้าหัตถกรรมที่ชาวบ้านนำมาซื้อขาย
 แลกเปลี่ยน และเป็นย่านที่พ่อค้าคนกลางมารับซื้อสินค้าเพื่อส่งต่อเข้ากรุงเทพฯ บริเวณเหล่านี้ได้
 พัฒนาขึ้นเป็นตลาด ซึ่งโดยส่วนมากมักสร้างโดยชาวจีน ที่ร่ำรวย ซึ่งส่วนใหญ่เคยเป็นพ่อค้าอ้อยหรือ
 เป็นเจ้าภาษีนายอากรมาก่อน ครั้นเมื่อฐานะดีจึงขยายร้านค้า สร้างร้านหรือแพให้คนอื่นเช่าขายของ
 ซึ่งตลาดใหญ่ที่เคยมีบทบาทในอดีตและยังคงเหลือร่องรอยสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน อาทิเช่น ตลาด
 บางหลวง ตลาดบางเลน ตลาดห้วยพลู ตลาดจิ้งจอก ตลาดท่าเสา ตลาดดอนหวาย เป็นต้น ตลาด
 เหล่านี้นอกจากจะมีลักษณะเด่นที่อยู่ริมน้ำ เพื่อความสะดวกในการคมนาคมแล้ว ในอดีต ตลาดหรือ
 ไกลๆ ตลาดยังมีโรงบ่อน โรงห้วย โรงฝิ่น ท่าเรือ โรงเจ ศาลเจ้าและวัด รวมทั้งบริเวณชายน้ำจะมี
 ชาวบ้านลอยเรือนแพเพื่ออาศัยอยู่ (อ่างแล้ว, 2551)

ภาพที่ 4 องค์ประกอบของตลาดชุมชนริมน้ำและสิ่งก่อสร้างต่างๆ ริมน้ำ

ตลาดดอนหวาย หรือตลาดชุมชนริมน้ำดอนหวาย จึงเป็นตลาดชุมชนเก่าแก่แห่งหนึ่งของกลุ่มแม่น้ำนครชัยศรี หรือแม่น้ำท่าจีน ที่มีอายุประมาณ 100 ปี มีจุดเริ่มต้นที่เกิดจากการตั้งถิ่นฐานของคนจีนที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ซึ่งคนดั้งเดิมในพื้นที่เป็นคนไทยพื้นถิ่น สองฝั่งแม่น้ำจึงประกอบด้วยคนไทยพื้นถิ่นและคนจีนที่ดำเนินชีวิตมาด้วยกันตามรูปแบบของชุมชนริมฝั่งแม่น้ำ โดยมีวัดคงคารามดอนหวาย (วัดดอนหวาย) และศาลเจ้าแม่เซ่งเนี่ย (เพี้ยเค่งตั้ง) เป็นศูนย์กลางของชุมชน มีการค้าขายสินค้าอุปโภคบริโภค โดยเฉพาะอาหารต่างๆ ทั้งอาหารคาว-หวานพื้นบ้าน ผัก ผลไม้สดซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของตลาดดอนหวาย ตลอดจน รูปแบบทางสถาปัตยกรรม ที่มีลักษณะเป็นอาคารขนาดใหญ่ มีโครงสร้างหลังคาทรงจั่วผืนเดียวกัน แบ่งพื้นที่อยู่อาศัยเป็นหลังๆ ในลักษณะกลุ่มอาคาร 2 แถว หันหน้าเข้าหากันมีทางเดินอยู่ตรงกลาง บริเวณทางเดินเป็นพื้นที่วางใช้สำหรับค้าขายและทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน ส่วนตัวอาคารเป็นโครงสร้างไม้ชั้นเดียว (สุวรรณณี เครือปาน, 2543) วางตัวแบบคู่ขนานชิดริมขอบตลิ่งของแม่น้ำท่าจีน ทำให้เรือนแถวชุดในบางหลัง มีด้านหลังยื่นเลยออกไปในน้ำ รวมทั้ง การวางกลุ่มเรือนแถวจะทำเป็นชุดๆ มีทางเดินเปิดลงสู่หน้าเป็นระยะๆ เพื่อใช้เป็นทางขนส่งสินค้าที่ลำเลียงมาโดยทางเรือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแบบแผนของเรือนยังคงใช้โครงสร้างที่เป็นไม้ทุกส่วน มีฝาเรือนแบบตีซ้อนทับเกล็ดเป็นแผ่นตามแนวนอน มีช่องระบายลมเหนือปลายผนังซึ่งนับเป็นลักษณะพิเศษที่แตกต่างจากตลาดริมน้ำที่อื่น (อรศิริ ปาณินท์และสมคิด จิระทัศน์กุล, 2544) นอกจากนี้ ยังพบว่า หากคนจีนเป็นเจ้าของผู้สร้างอาคาร ตัวเรือนจะวางตัวตั้งฉากกับแม่น้ำ ส่วนถ้าหากคนไทยเป็นผู้สร้าง ตัวเรือนจะวางตัวตามแนวแม่น้ำ ซึ่งตลาดดอนหวายที่เป็นพื้นที่ศึกษา จะพบรูปแบบการวางตัวอาคารทั้ง 2 แบบอยู่ในพื้นที่

ภาพที่ 5 ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของเรือนพื้นถิ่นในตลาดชุมชนริมน้ำดอนหวาย

2. แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะพื้นฐานของเรือนพื้นถิ่นและเรือนค้าขายพื้นถิ่น

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะพื้นฐานของเรือนพื้นถิ่น

เรือนพื้นถิ่น (vernacular house) เป็นสถาปัตยกรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ ซึ่งเกิดจากกระบวนการของวิวัฒนาการในการดำรงชีวิต ความเชื่อ และการสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมเพื่อการอยู่อาศัยที่เป็นแบบเฉพาะของแต่ละชุมชน ตามลักษณะธรรมชาติของพื้นที่ และมีพัฒนาการตามเงื่อนไขทางสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมความเป็นอยู่ ซึ่งถือว่าเรือนนั้นเป็นศูนย์รวมของชีวิตในทุกๆ สังคม (Izikowitz and Sorensen, 1982; Rapoport, 1969; Chatthip Nartsupha, 1996) โดยแต่ละท้องถิ่นมักมีลักษณะของขนาด รูปร่าง วัสดุและระเบียบวิธีการก่อสร้างที่เหมือนกัน อันเป็นงานออกแบบที่มีลักษณะร่วมทางสังคมที่เรียกว่า “communal architecture” กล่าวคือ เป็นงานสถาปัตยกรรมที่สร้างสรรค์อย่างมีศิลปะและเป็นไปตามธรรมชาติ จากกิจกรรมที่ต่อเนื่องของผู้คนทั้งหมดของสังคม ไม่ได้เป็นเพียงผลผลิตของใครคนใดคนหนึ่ง และเกิดเป็นมรดกทางสังคมที่ถ่ายทอดต่อกันมา (Rudofsky, 1964) ดังรูปที่ 1 นอกจากนี้ พื้นที่ว่างทางสถาปัตยกรรมของอาคารยังเป็นองค์ประกอบสำคัญในการเชื่อมโยงความเป็นอยู่ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อม โดยพื้นที่ว่างเหล่านี้มักเกิดจากการปิดล้อมและการจัดวางขององค์ประกอบต่างๆ ที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้สอย ซึ่งทำให้เกิดแบบแผนความสัมพันธ์ที่แตกต่างกันออกไป เรือนพื้นถิ่นจึงมีลักษณะแบบแผนของที่ว่างทางสถาปัตยกรรมที่เหมาะสมเฉพาะตัวและต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ (Alexander, 1977) (ดังภาพที่ 6)

ภาพที่ 6 สถาปัตยกรรมของเรือนพื้นถิ่นซึ่งมีเอกลักษณ์แตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่

ภาพที่ 7 พื้นที่ว่างทางสถาปัตยกรรมของเรือนพื้นถิ่นทั้งภายในและภายนอก

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะสัณฐานของเรือนค้าขายพื้นถิ่น

“เรือนค้าขายพื้นถิ่น” (trading vernacular houses หรือ indigenous shophouses) มีลักษณะที่แตกต่างจากงานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอื่นทั่วไป เนื่องจากมีการใช้ประโยชน์เพื่อการค้าและอยู่อาศัยควบคู่กัน ตำแหน่งที่พบเรือนลักษณะนี้ จะอยู่ในบริเวณที่เคยเป็นศูนย์รวมกิจกรรม (node) ทางการค้าและจุดเปลี่ยนถ่ายการสัญจรในอดีต ซึ่งเป็นชุมทางน้ำและบก แล้วจึงพัฒนาขึ้นเป็นตลาดที่ตั้งอยู่บนฝั่งริมน้ำ เรียกว่า ตลาดริมน้ำหรือตลาดชุมชนริมน้ำ (อรศิริ ปาณินท์

และสมคิด จิระทัศนกุล, 2544) ตัวเรือนค้ำขายพื้นถิ่นมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่มีความเป็นเอกลักษณ์ของลักษณะเชิงสัณฐาน (morphological characteristic) ผ่านรูปแบบ รูปร่าง รูปทรง ของอาคาร โดยตัวเรือนแบบดั้งเดิมจะเป็นเรือนแถวไม้ชั้นเดียวและสองชั้น ทางเข้าด้านหน้ามีประตูบานเฟี้ยมที่เปิดได้ตลอดช่วงเสา หลังคามุงด้วยกระเบื้องหรือสังกะสี ชั้นบนมีระเบียงยื่นออกมา มีพื้นที่สาธารณะ (public space) สำหรับค้ำขายและพื้นที่รโหฐาน (private space) สำหรับพักอาศัย เป็นองค์ประกอบหลักของเรือน รวมไปถึงพื้นที่ทำกิจกรรมอื่นๆ ที่มีการเชื่อมต่อและการจัดวางเพื่อแสดงถึงความสัมพันธ์ของหน่วยพื้นที่ในอาคาร แสดงถึงลำดับการเข้าถึงผ่านรูปแบบโครงข่ายการสัญจรที่มักเป็นทางเดินตรงกลางระหว่างเรือนแถวหรือด้านหน้าของกลุ่มเรือน ตลอดจนรูปแบบการใช้สอยที่มีทั้งเรือนแถวชั้นเดียวและสองชั้น โดยเรือนชั้นเดียวจะใช้พื้นที่ด้านหน้าเพื่อค้ำขาย ส่วนด้านหลังใช้พักอาศัยจึงมักมีความลึกของห้องค่อนข้างมาก ส่วนเรือนสองชั้นจะมีพื้นที่ชั้นบนไว้เพื่อพักอาศัย (อ้างแล้ว, 2544)

ภายในอาคารจะมีลักษณะที่เปิดโล่ง เพื่อให้สามารถปรับเปลี่ยนการใช้สอยภายในได้อย่างหลากหลาย ตามความต้องการในแต่ละเวลา ดังเช่น เรือนค้ำขายในญี่ปุ่น (มาชียะ) ที่มีลักษณะเป็นแปลนเปิด (open plan house) เพื่อให้การใช้สอยปรับเปลี่ยนได้อย่างเอนกประสงค์เช่นกัน เนื่องจาก การสร้างบ้านญี่ปุ่นโบราณยึดถือความต้องการพื้นที่ว่างสำหรับสมาชิกในครอบครัวเป็นหลัก ซึ่งชาวญี่ปุ่นยังคงดำรงไว้ แม้ในเรือนค้ำขายแบบพื้นถิ่น ตัวเรือนได้แยกพื้นที่ภายในกับภายนอก จะไม่ใช้ผนังทึบ แต่ใช้ประตูบานเลื่อนกระดาศ ให้มีความคลุมเครือในการแยกที่ว่างทั้งสองออกจากกัน ขณะเดียวกันก็ต้องการให้เห็นความเชื่อมต่อที่ชัดเจน มีการถ่ายเทที่ว่างสู่กัน ลักษณะพิเศษของมาชียะซึ่งใช้เป็นที่พักและทำการค้าของพ่อค้าและช่างฝีมือคือ มีความยาวมากถึง 40 เมตร หน้าบ้านที่ติดถนนจะแคบเพียง 5.4 เมตร หรือน้อยกว่านั้น แปลนบ้านมีเพียงห้องเดียวที่ติดถนน ในบ้านมีทางเดินยาวตลอด เพื่อแจกแจงไปยังห้องต่างๆ อีก 5-6 ห้อง ที่เรียงกันตามความลึกของอาคาร สามารถแบ่งส่วนต่างๆ ได้เป็น 4 ส่วน คือ ห้องที่ติดถนนซึ่งส่วนใหญ่ใช้ค้ำขาย ทางเข้า-ทางเดิน ครีว และสวนในบ้าน จึงอาจกล่าวได้ว่า เรือนค้ำขายญี่ปุ่น ให้ความสำคัญกับการใช้พื้นที่ว่างในการใช้สอย และการเชื่อมต่อพื้นที่ว่าง ทั้งภายในและออกสู่ภายนอก ที่สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสม (ดวงเงิน พูนผล, 2547)

และเมื่อเปรียบเทียบกับเรือนค้ำขายพื้นถิ่นของไทย ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ก็พบลักษณะการใช้สอยของที่ว่างและการเชื่อมต่อ ที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ ใช้ทั้งเพื่อการอยู่อาศัยและค้ำขาย โดยเป็นเรือนชั้นเดียวหรือสองชั้น การจัดผังภายในตัวเรือนเป็นแบบเรียบง่าย โดยเป็นการเปิดโล่งสามารถเข้าถึงได้สะดวก ชั้นล่างเป็นพื้นที่สำหรับค้ำขาย อยู่ด้านหน้า ส่วนด้านหลังเป็นครีวและ

ห้องน้ำ พื้นที่ส่วนใหญ่ของชั้นล่างเป็นที่วางสินค้า โดยลูกค้าสามารถเดินไปหยิบจับสินค้าได้สะดวก พื้นที่บริเวณหน้าร้านยังเป็นส่วนที่ใช้สำหรับนั่งสังสรรค์กับเพื่อนบ้านและเป็นที่เล่นของเด็กๆ จึงเห็นได้ว่า มีความยืดหยุ่นของการใช้พื้นที่ว่าง ซึ่งจะเข้าไปตามช่วงเวลาในรอบวัน ส่วนพื้นที่ด้านบนเรือนใช้เป็นห้องนอน อาจกล่าวได้ว่า บริเวณด้านหน้าเป็นส่วนพื้นที่สาธารณะและส่วนหลังเป็นพื้นที่ที่มีความเป็นส่วนตัวของบ้าน แต่ทั้งสองพื้นที่นี้ไม่ได้ถูกแบ่งอย่างชัดเจน ไม่มีขอบเขตที่แน่นอน แต่มีความลื่นไหลของมุมมองระหว่างส่วนพื้นที่สาธารณะและพื้นที่ที่มีความเป็นส่วนตัว (ดวงเงิน พูนผล และศศิธร คล้ายชม, 2546) นอกจากนี้ ยังพบว่า กลุ่มอาคารได้วางตัวไปตามริมแม่น้ำ อันเป็นเส้นทางการคมนาคมหลักในอดีต โดยเป็นอาคารไม้เรียงตัวต่อเนื่องกันไป เรือนค้าขายส่วนใหญ่มีรูปทรงหลังคาแบบปั้นหย่า โดยหันด้านข้างออกสู่ถนน เรือนค้าขายแบบแถว มักแบ่งห้องมากกว่า 7 ห้อง ต่อหนึ่งเรือน เรือนค้าขายขนาดเล็ก มักแบ่งห้องตั้งแต่ 2-4 ห้อง ต่อหนึ่งเรือน มีการเว้นพื้นที่ว่างด้านข้างอาคารประมาณ 1.00-1.50 เมตร เพื่อเป็นทางสัญจรสำหรับอาคารที่อยู่ด้านหลังเรือนค้าขาย (ศศิธร คล้ายชม, 2546)

เช่นเดียวกับเรือนค้าขายพื้นถิ่นที่ตลาดสามชุก ตลาดเก่าห้อง จังหวัดสุพรรณบุรี และตลาดท่านา จังหวัดนครปฐม ที่พบว่า ตลาดสามชุก อาคารส่วนใหญ่จะประกอบด้วยห้องแถวไม้สูง 2 ชั้น วางตัวขนานไปกับแม่น้ำท่าจีน แล้วจึงค่อยแยกเป็นห้องแถววางตัวตั้งฉากกับแม่น้ำ ตลาดเก่าห้องประกอบด้วยห้องแถวไม้ ทั้งแบบชั้นเดียว และ 2 ชั้น วางตัวเป็นแนวตั้งฉากกับแม่น้ำท่าจีน อาคารห้องแถวไม้ 2 ชั้น จะมีหลังคาคลุมบริเวณทางเดินระหว่างอาคาร ซึ่งถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของตลาดส่วนตลาดท่านา มีลักษณะการวางตัวของอาคารภายในตลาด ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ ห้องแถวไม้ชั้นเดียวล้อมรอบบริเวณตลาดสด และห้องแถวไม้ความสูง 2 ชั้นในบริเวณที่ต่อเนื่องกับพื้นที่แรกริมแม่น้ำจะไม่มีอาคารแต่จะเป็นท่าหน้า มีอาคารที่มีลักษณะเด่น คือ อาคารห้องแถวไม้ 2 ชั้น ผังพื้นเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส และมีพื้นที่โล่งตรงกลาง (สุรณัฐ คุณประเสริฐ, 2550) ตลอดจน เรือนค้าขายพื้นถิ่นเมืองเชียงคาน ที่พบว่า จะเป็นเรือนไม้ชั้นเดียวและสองชั้น วางตัวตามแนวริมฝั่งขนานไปกับแม่น้ำโขง รูปแบบเรือนแถวจะมีความใกล้เคียงกันในเรื่องของการจัดสรรพื้นที่และประโยชน์ใช้สอย ส่วนรูปแบบลักษณะหน้าตาภายนอกนั้น แต่ละเรือนจะมีเอกลักษณ์แตกต่างกันออกไปในรายละเอียดตามฝีมือช่างท้องถิ่น ที่มาจากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ การแบ่งพื้นที่ใช้สอยภายในจะกัน เฉพาะบริเวณที่ต้องการความเป็นส่วนตัวสูงเท่านั้น เช่น ห้องนอน และการกัน ผังมักจะเว้นช่องว่างไว้สำหรับช่องระบายอากาศ ซึ่งอาจจำแนกได้ 2 ลักษณะ คือ 1) เรือนแถวไม้ชั้นเดียว จะเป็นเรือนขนาดเล็กสำหรับครอบครัวขนาดเล็ก แบ่งพื้นที่ค้าขายไว้ส่วนหน้าบ้าน มีผนังหรือตู้โชว์กันเป็นฉากหลังของร้านค้า และเพื่อกันพื้นที่ส่วนพักผ่อนไว้ 2) เรือนแถวไม้สองชั้น เป็นเรือนที่ต้องการพื้นที่ขายสินค้า

จำนวนมาก ทั้งในส่วนของร้านค้าและที่เก็บของ ทำให้พื้นที่ส่วนพักผ่อนถูกดันขึ้นไปอยู่ชั้นสอง โดยจะมีสวนครัวอยู่ด้านหลังเรือน (ชินโนรส พันทวี, 2553)

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการเชื่อมต่อและการจัดวางตัวของพื้นที่ใช้สอยภายในเรือน

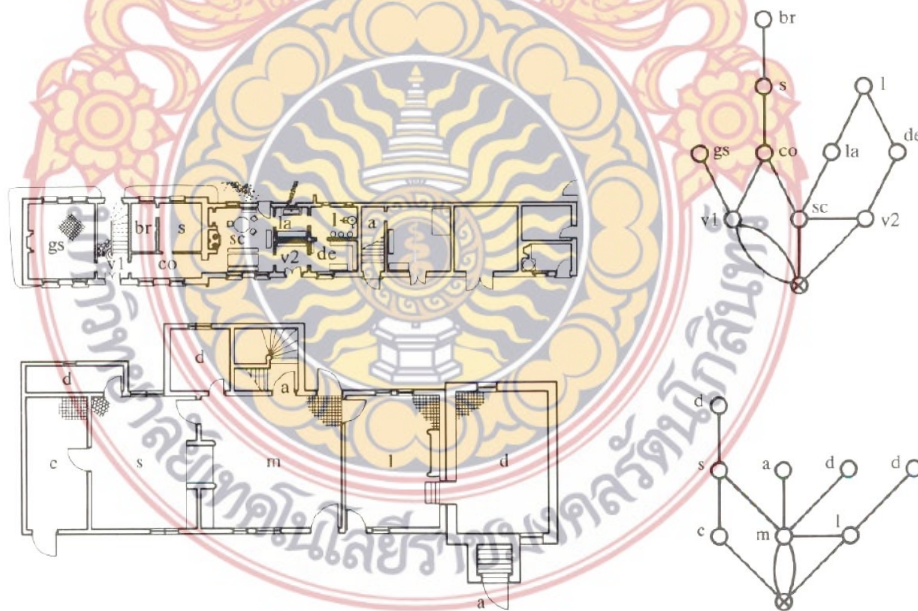
พื้นที่ว่างทางสถาปัตยกรรมของอาคารเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญในการเชื่อมโยงความเป็นอยู่ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อม โดยพื้นที่ว่างเหล่านี้มักเกิดจากการปิดล้อมและการจัดวางขององค์ประกอบต่างๆ ที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้สอย ซึ่งทำให้เกิดแบบแผนความสัมพันธ์ที่แตกต่างกันออกไป เรือนพื้นถิ่นจึงมีลักษณะแบบแผนของที่ว่างทางสถาปัตยกรรมที่เหมาะสมเฉพาะตัวและต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ (Alexander, 1977) ดังนั้น หากพิจารณาถึงการเชื่อมต่อของที่ว่าง ในลักษณะของโครงข่ายความสัมพันธ์ (Configuration) ทำให้โครงข่ายที่เกิดขึ้นจึงย่อมสะท้อนให้เห็นถึงพฤติกรรมการใช้สอยและวิถีชีวิตของผู้ใช้อาคารนั้นๆ รวมถึงแนวโน้มที่ระบบที่ว่างจะเป็นตัวกำหนดการดำเนินชีวิตของผู้อยู่อาศัย โดยในอดีตระบบความสัมพันธ์ที่ว่าง (Spatial Configuration) เป็นเรื่องที่ไม่สลับซับซ้อน เนื่องจากความต้องการพื้นฐานมีไม่มากและระบบสังคมมีความเรียบง่ายตรงไปตรงมา หากแต่เมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนไปความต้องการต่างๆ ทั้งในแง่การใช้สอยและค่านิยมมีมิติซึ่งซับซ้อนมากขึ้น ระบบความสัมพันธ์ของที่ว่างก็จะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามวิถีชีวิตซึ่งเปลี่ยนไปของผู้อยู่อาศัยด้วยเช่นกัน (สรายุทธ ทรรศย์สุข, 2545)

ตั้งแนวคิด “ตรรกะทางสังคมเชิงพื้นที่” (Social Logics of Space) ที่ว่า การจัดการเชิงพื้นที่เป็นผลผลิตของโครงสร้างทางสังคม และอิทธิพลทางสังคมจะส่งผลต่อการจัดการเชิงพื้นที่ ซึ่งผู้คนได้เป็นผู้กำหนดธรรมชาติและสาระของพื้นที่ (content of space) ประกอบกับตัวพื้นที่เองก็มีอิทธิพลต่อผู้คนที่เข้ามาใช้ ที่เกิดจากผู้คนได้เป็นโดยผู้คนที่อาศัยอยู่จะมีบทบาทกำหนดอาณาเขตและสร้างพื้นที่ส่วนต่างๆ เพื่อใช้สอยตามความต้องการให้เกิดขึ้นอย่างครบถ้วนอยู่ภายใน มีการดำเนินชีวิต การกระทำและความต้องการเกิดขึ้น รวมทั้ง เป็นผู้ควบคุมการใช้สอยในส่วนต่างๆ ของพื้นที่ว่างและลักษณะการพบปะกันระหว่างคนในชุมชนและคนนอก (Hillier and Hanson, 1984) ดังนั้น การพิจารณาระบบความสัมพันธ์ของที่ว่าง ถึงลักษณะการเชื่อมต่อและการจัดวางตัวของพื้นที่ใช้สอยภายในอาคารอย่างเป็นระบบ จึงทำได้โดยการสร้างแผนภูมิแสดงความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยย่อยของพื้นที่ที่ต้องการวิเคราะห์ ด้วยแผนภูมิจัดสภาพายด์ (Justified Graph, J-graph) ซึ่งเป็นเครื่องมือวิเคราะห์ลักษณะเชิงสัมพันธ์ของอาคารและเมือง ผ่านรูปแบบการเชื่อมต่อและการจัดวางตัวของพื้นที่ใช้สอย คิดค้นโดย Hillier and Hanson (1984) ซึ่งอยู่ภายใต้แนวคิดตรรกะทางสังคมเชิงพื้นที่ (Social Logic of Space) ที่จะทำให้ทราบว่า รูปแบบการเชื่อมต่อและการจัดวางตัวของพื้นที่ใช้สอย

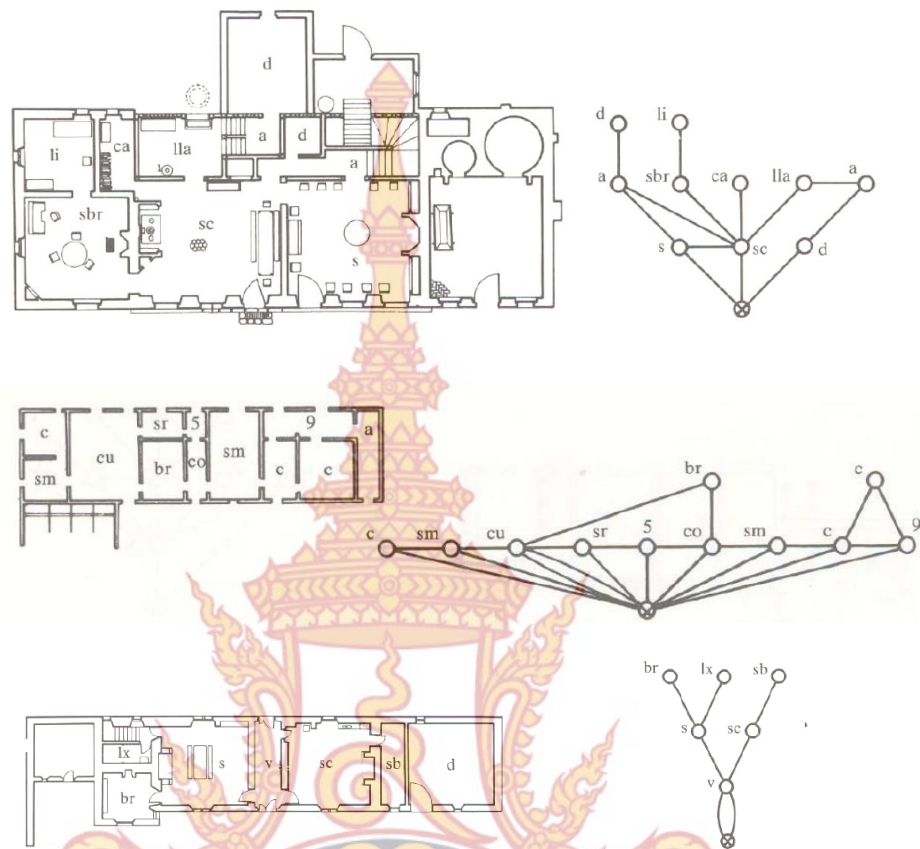

ที่ทำการวิเคราะห์นั้นก็มีลักษณะเป็นอย่างไร ซึ่งอาจพบได้ใน 2 ลักษณะ คือ ระบบกระจายความสัมพัน์ (distributed system) และไม่กระจายความสัมพัน์ (non-distributed system)

โดยระบบกระจายความสัมพัน์ (distributed system) หมายถึง ระบบโครงข่ายความสัมพัน์ของหน่วยพื้นที่ย่อยแบบวงแหวนและแบบตาตาราง มีศักยภาพในการเชื่อมโยงระหว่างหน่วยพื้นที่ทั้งหมดภายในระบบได้อย่างทั่วถึง ทำให้ระบบมีทางเลือกหลากหลายในการสัญจรติดต่อไปยังหน่วยพื้นที่อื่นๆ ภายในระบบได้ดี ส่วนระบบไม่กระจายความสัมพัน์ (non-distributed system) หมายถึง ระบบโครงข่ายความสัมพัน์ของพื้นที่ย่อยแบบปลายตัน ในการติดต่อกับหน่วยพื้นที่ย่อยอื่นๆ โดยต้องย้อนกลับออกมาในทางเดิมก่อนเสมอจึงจะไปยังตำแหน่งอื่นๆ ได้ มักพบในพื้นที่ที่ต้องการความเป็นส่วนตัวสูง รวมทั้งอาจพบว่า เป็นแบบผสมผสาน แผนภูมิจัดטיפายด์ ได้ถูกเลือกเป็นเครื่องมือที่ใช้วิเคราะห์ลักษณะเชิงสัณฐานของอาคารและเมือง ในงานออกแบบและงานวิจัยต่างๆ มาแล้วจากหลายเมืองทั่วโลก โดยในประเทศไทยมีการใช้เพื่อวิเคราะห์ลักษณะเชิงสัณฐานของชุมชนในกลุ่มน้ำเพชรบุรี (Kasemsook, A. and Paksukcharern, K., 2005) ชุมชนวัดกัลยาณ์ ในกรุงเทพมหานคร (สรายุทธ ทรัพย์สุข, 2545) ชุมชนกระทุ้ง ในจังหวัดภูเก็ต (สมลักษณ์ บุญณรงค์, 2549) เป็นต้น โดยตัวอย่างในการวิเคราะห์ภายในตัวอาคารด้วยแผนภูมินี้ ดังแสดงในภาพที่ 8

ภาพที่ 8 ตัวอย่างแผนภูมิจัดטיפายด์ ของพื้นที่ภายในอาคารรูปแบบต่างๆ (Hillier, et al. 1987)

ภาพที่ 8 ตัวอย่างแผนภูมิจัดสภาพัฒ์ ของพื้นที่ภายในอาคารรูปแบบต่างๆ (ต่อ)

การเชื่อมต่อและการจัดวางตัวของพื้นที่ใช้สอยภายในเรือนของตลาดชุมชนริมน้ำดอนหวาย ซึ่งมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้สอย (use) เพื่อรองรับกิจกรรม (activity) ต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากผู้ใช้ ทั้งในวันธรรมดาที่มีการค้าขายแบบปกติกับวันที่มีการท่องเที่ยว และลักษณะการใช้สอยของตัวอาคารในรูปแบบต่างๆ ทั้งในรูปแบบที่ใช้ค้าขายอย่างเดียว รูปแบบที่ใช้อยู่อาศัยและค้าขาย รูปแบบที่ใช้ผลิตสินค้าเพื่อค้าขายแต่ไม่อยู่อาศัย หรือรูปแบบที่ใช้อยู่อาศัยและผลิตสินค้า ตลอดจนรูปแบบที่ใช้เก็บสินค้าหรือสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ อย่างเดียวไม่มีกิจกรรมอื่น ได้ทำให้ลักษณะการเชื่อมต่อและการจัดวางตัวของพื้นที่มีความแตกต่างกันไปตามช่วงวันและเวลาที่ซ้อนทับกันอยู่ในพื้นที่เดียวกันได้อย่างลงตัว

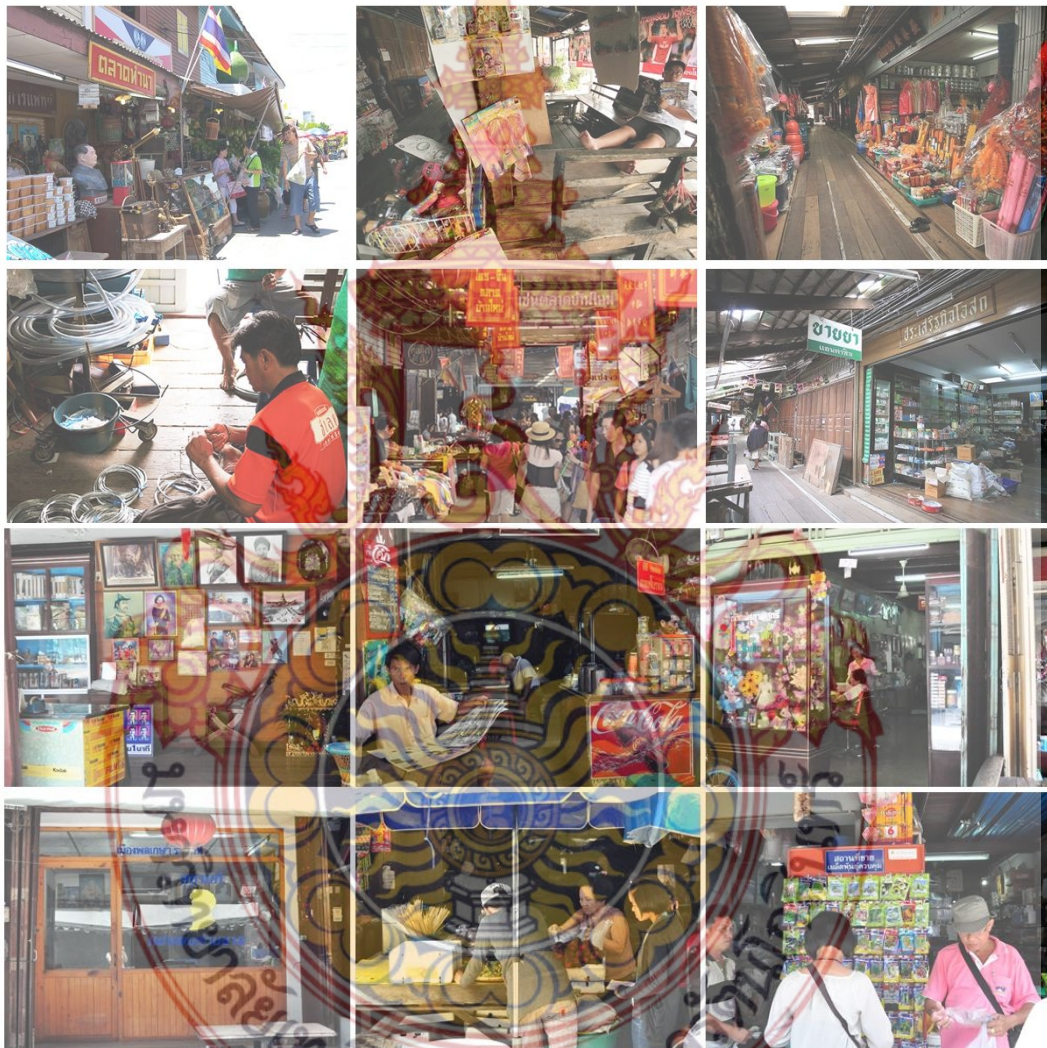
จึงอาจสรุปได้ว่า เรือนค้าขายพื้นถิ่นมักจะมีลักษณะร่วมที่เด่นชัดในเชิงสัณฐาน ซึ่งมีปัจจัยเกี่ยวข้อง ประกอบด้วย (1) รูปแบบทางสถาปัตยกรรมและองค์ประกอบของอาคาร (2) รูปแบบความสัมพันธ์ของหน่วยพื้นที่ในอาคาร (3) รูปแบบการใช้สอยภายในอาคาร

3. แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะเศรษฐกิจสังคมของผู้คนในตลาด

การเปลี่ยนแปลงเชิงสังคมฐานดังกล่าว ได้เกิดขึ้นพร้อมๆ กับการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางสังคม เนื่องจากในตลาดชุมชนริมน้ำเป็นแหล่งที่มีผู้คนอาศัยอยู่รวมกันเป็นย่าน เกิดเป็น “สังคมเชิงพื้นที่” (Social Logics of Space) กล่าวคือ ผู้คนมีการดำรงชีวิตในสังคมตลาดแล้วเชื่อมโยงไปสู่การใช้พื้นที่ (Hillier and Hanson, 1984) โดยเฉพาะประเภทและบทบาทของผู้คน จากคนจีนและคนในชุมชนที่อยู่อาศัยและซื้อขายกันเฉพาะในละแวกใกล้ๆ กลับมีผู้คนมากขึ้นหลายตาจากที่ต่างๆ ทั้งใกล้และไกล เข้ามาเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ ที่นอกเหนือจากซื้อขายสินค้า เช่น เพื่อการท่องเที่ยว การทำบุญไหว้พระ การพักผ่อน ฯลฯ ทำให้ผู้คนมีวิถีชีวิตช่วงเวลาและวงจรของกิจกรรมที่ปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับกิจกรรมใหม่ๆ ส่งผลต่อเนื่องให้ประเภทและรูปแบบของสินค้า นอกจากสินค้าทางการเกษตรและเครื่องใช้ประจำวัน แล้วยังมีสินค้าอื่นๆ ที่เน้นรูปลักษณะเพื่อดึงดูดผู้ซื้อ สุรณัฐ คุณประเสริฐ (2550) กล่าวว่า เมื่อตลาดได้ปรับเปลี่ยนพื้นที่เพื่อรองรับการท่องเที่ยว จึงส่งผลให้ประเภท และบทบาทของผู้คนได้เปลี่ยนไปด้วย โดยจากเดิมที่มีคนในท้องถิ่นที่เป็นผู้ซื้อและผู้ขาย แต่ปัจจุบัน พบว่า จะมีกลุ่มคนนอกที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์มากขึ้น คือ กลุ่มนักท่องเที่ยว รวมทั้ง ผู้ประกอบการ หน่วยงานราชการ ตลอดจน ประชาคมในท้องถิ่น ส่วนคนในที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่น ก็มีการปรับเปลี่ยนบทบาทไปเพื่อตอบสนองการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เช่น ชาวบ้านได้กลายเป็นพ่อค้า - แม่ค้า

อย่างไรก็ตาม ยังมีความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับตลาดชุมชนริมน้ำ เมื่อมีการท่องเที่ยวเข้ามา ซึ่งสุรณัฐ คุณประเสริฐ (2550) ยังได้กล่าวถึง ตลาดสามชุกว่า โดยปกติผู้คนดั้งเดิมในชุมชนตลาดยังคงอยู่อาศัยและประกอบการค้าขาย ในปัจจุบัน เมื่อตลาดกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยว จึงเริ่มมีผู้ประกอบการจากภายนอกเข้ามามากขึ้น แต่ทั้งนี้ ผู้คนจากภายนอกที่เข้ามายังนั้น ก็จะได้รับความเป็นกันเองจากคนในพื้นที่ ที่มีความคุ้นเคยกัน ส่วนนักท่องเที่ยวจะเข้ามาในวันเสาร์ - อาทิตย์ และวันหยุดนักขัตฤกษ์ ซึ่งในวันปกติธรรมดาจะเป็นการดำเนินชีวิตปกติของคนในชุมชน ส่วนตลาดแก้วห้องโดยปกติผู้คนดั้งเดิมในชุมชนตลาดยังคงอาศัยอยู่บ้าง แต่มีจำนวนไม่มากนัก เนื่องจาก คนรุ่นใหม่ได้ออกไปประกอบอาชีพข้างนอก แม้แต่ในวันธรรมดา รวมถึงเสาร์ - อาทิตย์ และวันหยุดนักขัตฤกษ์ ในตลาดจะยังคงเงียบเหงา ซึ่งเป็นการดำเนินชีวิตปกติของคนในชุมชน แต่จะมีความคึกคักและมีผู้คนเข้ามามากกว่าปกติในช่วงเทศกาลที่เกี่ยวกับชาวจีน ตลาดหัวน้ำ โดยปกติผู้คนดั้งเดิมในชุมชนตลาดยังคงอยู่อาศัยและประกอบการค้าขาย ในวันธรรมดานักท่องเที่ยว จะเริ่มทยอยกันเดินทางเข้าจับจ่ายใช้สอยและเลือกซื้อสินค้าทั้งของกินและสินค้าหัตถกรรมของชุมชนเรื่อยไปจนกระทั่งยามเย็นที่ผู้คนจะเริ่มบางตา โดยวันเสาร์ - อาทิตย์ และวันหยุดนักขัตฤกษ์จะมีผู้คนเข้ามาสูงกว่า และในตลาดดอนหวาย บรรยากาศต่างๆ ไปของตลาด ในวันธรรมดาจะเงียบเหงา แต่ในช่วงวันเสาร์ - อาทิตย์ และวันหยุดนักขัตฤกษ์ ผู้คนจะแน่นขนัด ส่วนใหญ่จะเป็นคนภายนอกพื้นที่ ที่มีความสัมพันธ์ใน

ลักษณะของผู้ซื้อและผู้ขาย หากแต่ยังมีการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างคน 2 กลุ่มนี้ ในแง่ของการต่อรองราคา การพูดคุยในเรื่องความเป็นอยู่บ้าง อย่างไรก็ตาม การกระจายตัวของกิจกรรม สามารถเห็นถึงกิจกรรมที่ถูกปรับเปลี่ยนจากการค้าขายที่มีการท่องเที่ยวเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งจะทำให้เกิดการคงอยู่ในรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ รวมถึงรูปแบบของการพัฒนาเมืองในสมัยใหม่ที่แทรกแซงเข้ามาในพื้นที่

ภาพที่ 9 ประเภทและรูปแบบของสินค้าในตลาดพื้นถิ่นริมน้ำ

ในบางตลาด อาจพบว่า ประเภทและรูปแบบของสินค้า จะเกิดขึ้นในลักษณะของการชื่นชมความสวยงาม คุณค่าและลักษณะที่โดดเด่นในพื้นที่ ดังเช่น ลักษณะทางสถาปัตยกรรมในตลาดสามชุก ที่เป็นอาคารซึ่งมีการแกะสลักที่งดงาม ของการผสมผสานระหว่างไทย-จีน จึงเป็นการนำ

ความสวยงามของอาคารมาเป็นจุดขาย โดยการใช้อาคารเป็นพิพิธภัณฑ์ เพื่อจัดแสดงของเก่าที่มีคุณค่าในชุมชน ได้แก่ บ้านขุนจ่านางจันารักษ์ มีลักษณะเป็นอาคารไม้โบราณ 3 ชั้น ซึ่งเจ้าสัวเจ้าของตลาดได้มอบให้เป็นแหล่งรวบรวมภาพถ่ายและของใช้โบราณสมัยก่อน นอกจากนั้น ยังมีร้านถ่ายรูปโบราณ “ศิลปะธรรมชาติ” ที่มีกล้องถ่ายภาพโบราณอายุกว่าร้อยปี ซึ่งยังสามารถให้บริการได้ ส่วนสินค้าอื่นๆ ที่โดดเด่น คือ มีร้านขายยาจีนโบราณ รวมทั้ง ขนม อาหารพื้นเมืองที่ขึ้นชื่อ เช่น กาแฟโบราณที่ใช้เครื่องคั่วแบบดั้งเดิม รวมทั้ง บะหมี่เกี๊ยวเจ๊กอ้าว น้ำพริก แม็กมั่ง ข้าวห่อใบบัวคุณหญิง เป็ดย่างจำเเจ็ด ขนมสาเกี๋ ขนมกง และปลาสดแดดเดียว เช่นเดียวกับ ตลาดเก่าห้อง ซึ่งเป็นตลาดห้องแถวไม้โบราณมีอายุกว่า 100 ปีมีเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมแบบจีนโบราณ ในตลาดยังมีโรงพิมพ์เก่าที่ยังคงให้บริการอยู่ และเป็นสถานที่ถ่ายทำภาพยนตร์ละครต่างๆ รวมทั้งยังคงมี สินค้าท้องถิ่น เช่น ขนมจันอับ (ขนมเปียะ) ขนมกระหรี่ปั๊บ ห่านพะไล กาแฟโบราณ กวยเตี๋ยว รัตหน้า ขนมไทยพื้นบ้าน หัตถกรรมจักสาน เป็นต้น ส่วนในตลาดท่านา จะเปิดเป็นร้านค้าขายขนม ผลไม้โดยเฉพาะส้มโอ จน ถึงร้านอาหารต่างๆ ที่มีชื่อ (สุรณัฐ คุณประเสริฐ, 2550)

นอกจากนั้น การพัฒนาสู่ความเป็นเมือง ทั้งการพัฒนาโครงข่ายการสัญจรทางบกที่เชื่อมโยงกันอย่างทั่วถึง การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการท่องเที่ยว รวมถึง การประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่มุ่งการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับเศรษฐกิจโลกในประเทศที่กำลังพัฒนา สามารถอธิบายด้วยทฤษฎีพึ่งพา (Dependency Theory) มีพื้นฐานมาจากทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict Theory) อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ไม่มีเสถียรภาพว่าเป็นผลมาจากความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างชนชั้นหรือกลุ่มบุคคลในสังคม (Marx, 1818-1883; Dahrendorf, 1959) ทฤษฎีนี้มองการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศกำลังพัฒนาว่าเป็นการหลุดพ้นหรือเป็นอิสระจากการพึ่งพาหรือการมีอำนาจเหนือของประเทศอื่น โดยเฉพาะในส่วนของที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวอาจเกิดขึ้นจากตัวกลางในการเปลี่ยนแปลง (change agent) เช่น รัฐบาล กลุ่มผู้มีอำนาจ รวมทั้งสถานการณ์ต่างๆ เช่น การแข่งขันและเทคโนโลยีวิชาการ โดยทั่วไปสำหรับประเทศที่กำลังพัฒนา ตัวกลางที่มีอิทธิพลมากที่สุดมักเป็น “รัฐบาล” ส่วนสถานการณ์ที่สำคัญที่สุดมักเป็น “เทคโนโลยี” (Wallerstein, 1974; Dos Santos, 1970; O'Brien, 1975) ที่ถือเป็นปัจจัยภายนอกที่มีอิทธิพลให้ตลาดเก่าเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างยิ่ง

ในปัจจุบัน ตลาดชุมชนริมน้ำ จึงยังคงเป็นแหล่งแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าของผู้คนในชุมชนและละแวกใกล้เคียง ทั้งสินค้าอุปโภคบริโภค ของใช้ในครัวเรือน อาหารพื้นเมือง ขนมไทย ผักผลไม้สดต่างๆ รวมทั้ง ยังกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมอย่างมากโดยเฉพาะในช่วงวันเสาร์-อาทิตย์ และวันหยุดต่างๆ ที่ในตลาดจะคึกคักและหนาแน่นไปด้วยผู้คนหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นผู้ขาย

ผู้ซื้อและผู้ที่มีอาชีพเกี่ยวเนื่องกับการค้า ซึ่ง ได้ทำให้เรือนค้าขายในตลาดแห่งนี้ มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้สอย (use) เพื่อรองรับกิจกรรม (activity) ต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากผู้ใช้อย่างลงตัว และสรุปได้ว่า ในเชิงเศรษฐ-สังคมที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ เพื่อรองรับการท่องเที่ยว ประกอบด้วยปัจจัย ดังนี้ (1) ประเภทและบทบาทของผู้คน (2) วิถีชีวิต ช่วงเวลาและวงจรของกิจกรรม (3) ประเภทและรูปแบบของสินค้า ตลอดจน ปัจจัยภายนอกที่เป็นผลมาจากแผนและนโยบายภาครัฐ ภายใต้การพัฒนาโครงข่ายการคมนาคมทางบก ได้กระจายไปในพื้นที่ตลาดพื้นถิ่นริมน้ำอย่างทั่วถึง ประกอบกับนวัตกรรมและเทคโนโลยีสมัยใหม่ของการเดินทาง จึงทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงพื้นที่ได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว เป็นปัจจัยที่ทำให้ตลาดหลายแห่งเป็นที่นิยมและมีการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจอย่างดีมากตลอดเวลา โดยสามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิดการวิจัยต่อไป

4. กรอบแนวคิดความคิดในการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยร่วมกันระหว่างการศึกษาวิเคราะห์ลักษณะเชิงสัณฐานของตัวเรือนและลักษณะทางสังคมเศรษฐกิจที่สัมพันธ์กัน ซึ่งเป็นการศึกษาที่อยู่ภายใต้แนวคิดทฤษฎีด้านสัณฐานวิทยาเมือง (urban morphology) และใช้เครื่องมือวิเคราะห์เชิงสัณฐานในการทดสอบ ตามทฤษฎี “ตรรกะทางสังคมเชิงพื้นที่” (Social Logic of Space Theory) (Hillier and Hanson, 1984) จาก การทบทวนวรรณกรรม จึงมีความชัดเจนว่า การเปลี่ยนแปลงเชิงสัณฐานของเรือนค้าขายพื้นถิ่นเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเกิดจากสัณฐานพื้นที่ (morphological characteristics) ที่สัมพันธ์กับเศรษฐกิจ-สังคมของผู้คน (socio-economic characteristics) และปัจจัยภายนอกประกอบกันอย่างมีนัยยะสำคัญ ดังนั้น กรอบแนวคิดการวิจัยจึงเป็นการศึกษาร่วมกันระหว่างสัณฐานพื้นที่กับเศรษฐกิจ-สังคมของผู้คน เพื่อสามารถอธิบายถึงเงื่อนไขปัจจัยการเปลี่ยนแปลงเชิงสัณฐานของเรือนค้าขายพื้นถิ่นเพื่อรองรับการท่องเที่ยว ในรูปแบบเฉพาะตัวที่เหมาะสมกับพื้นที่อย่างชัดเจน

ภาพที่ 10 กรอบแนวคิดการเปลี่ยนแปลงเชิงสัณฐานของเรือนค้าขายพื้นถิ่นเพื่อรองรับการท่องเที่ยวในตลาดชุมชนริมน้ำดอนหวาย

จากกรอบแนวคิด สามารถอธิบายได้ว่า เจ็อนไซปัจจัยสำคัญในเชิงสัณฐานพื้นที่ ประกอบด้วย (1) รูปแบบทางสถาปัตยกรรมและองค์ประกอบของอาคาร (2) รูปแบบความสัมพันธ์ของหน่วยพื้นที่ในอาคาร (3) รูปแบบการใช้สอยอาคาร ส่วนในเชิงเศรษฐ-สังคม ประกอบด้วย (1) ประเภทและบทบาทของผู้คน (2) วิถีชีวิต ช่วงเวลาและวงจรของกิจกรรม (3) ประเภทและรูปแบบของสินค้า ส่วนปัจจัยภายนอก ประกอบด้วย (1) เทคโนโลยีและสิ่งประดิษฐ์คิดค้นใหม่ๆ (2) แผนและนโยบายของภาครัฐและท้องถิ่น ซึ่งส่งผลซึ่งกันและกัน โดยจะขึ้นอยู่กับบริบทของอาคารที่ต่างกันและจะค้นพบความชัดเจนเมื่อได้ทำการศึกษาวิจัยอย่างครบถ้วนตามกระบวนการ

สรุป งานวิจัยเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงเชิงสัณฐานของเรือนค้าขายพื้นถิ่นเพื่อรองรับการท่องเที่ยว ในตลาดชุมชนริมน้ำดอนหวายนี้ มีประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ประเด็นเกี่ยวกับตลาดชุมชนริมน้ำและตลาดชุมชนริมน้ำดอนหวาย ประเด็นเกี่ยวกับลักษณะสัณฐานของเรือนพื้นถิ่นและเรือนค้าขายพื้นถิ่น ประเด็นเกี่ยวกับลักษณะเศรษฐกิจสังคมของผู้คนในตลาด โดยอธิบายด้วยทฤษฎีตรรกะทางสังคมเชิงพื้นที่ (Social Logic of Space Theory) (Hillier and Hanson, 1984) ซึ่งเป็นแนวคิดในเชิงสัณฐานพื้นที่และเทคนิควิธีการวิเคราะห์เชิงสัณฐานที่สัมพันธ์กันในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงเชิงสัณฐานของเรือนค้าขายพื้นถิ่นแห่งนี้ได้อย่างชัดเจนและแม่นยำยิ่งขึ้น

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงพื้นที่ (spatial research) โดยบูรณาการระหว่างลักษณะเชิงสัณฐาน (morphological characteristics) ของตัวเรือนและลักษณะทางสังคมเศรษฐกิจ (socio-economic characteristics) ของผู้คน รวมทั้ง ปัจจัยภายนอก เพื่อทราบถึงรูปแบบที่หลากหลายของสัณฐานพื้นที่ ถึงสาเหตุ ลักษณะและรูปแบบแห่งการเปลี่ยนแปลงเชิงสัณฐานของเรือนค้าขายพื้นถิ่นในตลาดชุมชนริมน้ำดอนหวายเพื่อรองรับการท่องเที่ยวปัจจุบัน โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ในการวิจัยนี้ หมายถึง เรือนค้าขายพื้นถิ่น ในตลาดชุมชนริมน้ำดอนหวาย ซึ่งประกอบด้วย กลุ่มเรือนทั้งหมด 3 กลุ่มอาคาร ซึ่งจะทำการศึกษาวิจัยในภาพกว้างทั้งหมด เพื่อทราบถึงลักษณะการวางตัวอาคารที่สัมพันธ์กันของทั้ง 3 อาคาร รวมทั้งองค์ประกอบอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ วัด ศาลเจ้า กลุ่มบ้านเรือน แม่น้ำนครชัยศรี ถนน เป็นต้น และลักษณะการเปลี่ยนแปลงเชิงสัณฐานของเรือนค้าขายในวันที่มีการท่องเที่ยวและวันที่ไม่มีการท่องเที่ยว เพื่อนำไปสู่การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่าง ในการวิจัยนี้ ประกอบด้วยกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเรือนค้าขายพื้นถิ่นจำนวน 3 กลุ่มอาคาร นำมาศึกษาในเชิงลึกเกี่ยวกับรูปแบบการเปลี่ยนแปลงเชิงสัณฐาน ตามตัวแปรที่กำหนดไว้ และกลุ่มตัวอย่างที่เป็นบุคคลสำคัญ เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักในประเด็นที่เจาะลึกทั้งที่เกี่ยวกับตัวเรือนและการอยู่อาศัย โดยสุ่มจากผู้ที่อาศัยอยู่ในเรือนทั้ง 3 กลุ่ม

2. เครื่องมือและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

2.1 การเก็บข้อมูลจะทำใน 2 ระดับ คือ

2.1.1 การเก็บข้อมูลในระดับกว้าง (global level) เป็นการเก็บข้อมูลตำแหน่งที่ตั้งทางกายภาพของเรือนค้าขาย และความสัมพันธ์กับองค์ประกอบต่างๆ ในชุมชน เช่น ศาลเจ้าหรือวัดท่าเรือ กลุ่มบ้านพักอาศัย ตลอดจนย่านค้าขายที่ต่อเนื่องกัน

2.1.2 การเก็บข้อมูลในระดับเฉพาะ (local level) เป็นการเก็บข้อมูลเชิงลึกของลักษณะเฉพาะเชิงสัณฐานตัวเรือนเกี่ยวกับรูปแบบทางสถาปัตยกรรมและองค์ประกอบของอาคาร รูปแบบความสัมพันธ์ของหน่วยพื้นที่ว่างในอาคาร และรูปแบบการใช้สอยอาคาร และลักษณะทางสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจที่สัมพันธ์กัน ได้แก่ ประเภทและบทบาทของผู้คน วิถีชีวิต ช่วงเวลา

และวงจรของกิจกรรม ประเภทและรูปแบบของสินค้า รวมทั้ง ปัจจัยภายนอก ได้แก่ นวัตกรรม เทคโนโลยีสิ่งประดิษฐ์ค้นคว้าใหม่ๆ และนโยบายและแผนพัฒนาของภาครัฐและท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง

2.2 เครื่องมือและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

2.2.1 ข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เป็นลายลักษณ์อักษร ตามที่ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นสำคัญ ได้แก่ “ตัวแปร” ทั้งในเชิงสัจฐานพื้นที่และเชิงสังคมวัฒนธรรมเศรษฐกิจ รวมถึงปัจจัยภายนอกที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของร้านค้าขายพื้นถิ่น แล้วจึงค้นคว้าข้อมูลทุติยภูมิตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด และสามารถตอบคำถามการวิจัยได้ โดยเลือกทำการค้นคว้าเฉพาะเอกสารที่สำคัญ มีความถูกต้องน่าเชื่อถือ ประกอบกับการบันทึกแหล่งที่มาของเอกสาร ซึ่งข้อมูลทุติยภูมิในการวิจัยนี้ ได้แก่ หนังสือ วารสารวิชาการ บทความวิชาการ สารานุกรม วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย จุลสาร เอกสารอัดสำเนาและเอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์ ใส่ดที่ศันวีสดุ และระบบออนไลน์

2.2.2 การสำรวจพื้นที่ (field survey) และการสังเกตการณ์อย่างไม่มีส่วนร่วม (field survey & observation) เป็นการสำรวจพื้นที่ศึกษาโดยเฉพาะลักษณะเชิงสัจฐานพื้นที่เกี่ยวกับลักษณะทางสถาปัตยกรรมและองค์ประกอบของอาคาร รูปแบบการใช้พื้นที่ทั้งในและนอกอาคารที่สัมพันธ์กับรูปแบบเส้นทางสัญจรที่พบอยู่ในปัจจุบัน ตลอดจนลักษณะทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจของผู้คนในพื้นที่ เช่น ลักษณะผู้คนที่เกี่ยวข้องกับการซื้อ-ขาย ช่วงเวลาและวงจรของกิจกรรมที่เกิดขึ้น ประเภทและรูปแบบของสินค้า แล้วทำการบันทึกด้วยการถ่ายภาพ การสเก็ตภาพพร้อมบันทึกข้อมูลรายละเอียด การรังวัดขนาด-ระยะ เป็นต้น

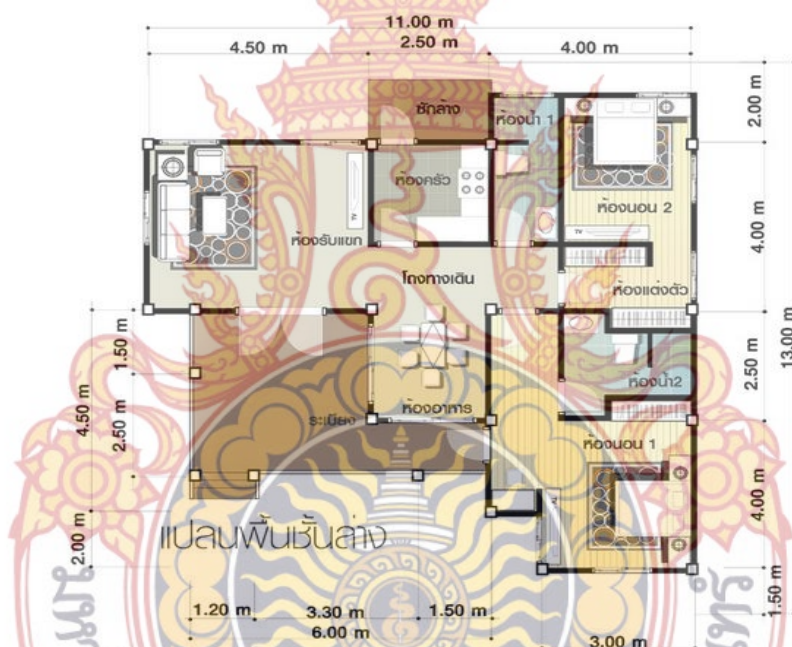
2.2.3 การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) เป็นการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักรายบุคคล (key informants) ในประเด็นที่เจาะลึกเกี่ยวกับองค์ประกอบของอาคาร ลักษณะการใช้พื้นที่ทั้งในและนอกอาคาร ฯลฯ ตลอดจน บุคคลในครัวเรือน วิถีชีวิตและกิจกรรม ในแต่ละวัน ช่วงเวลาและวงจรของกิจกรรม ประเภทและรูปแบบของสินค้า รายละเอียดในการค้าขาย รวมทั้ง สิ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก จากประสบการณ์ มุมมอง ความคิดเห็นส่วนตัวตามลำดับ เหตุการณ์ของสภาพหรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้น โดยผู้ให้สัมภาษณ์จะต้องมีความเกี่ยวข้องกับพื้นที่ ได้แก่ ผู้อาศัยอยู่ในตัวเรือน ทั้งผู้ที่เป็นพ่อค้าแม่ค้า หรืออยู่อาศัยอย่างเดี่ยว ตลอดจน ตัวแทนประชาชนซึ่งเป็นคนดั้งเดิม โดยการใช้แบบสอบถามด้วยคำถามปลายเปิด

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจะนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาทำการวิเคราะห์ด้วยวิธีการต่างๆ ซึ่งเป็นไปตามตัวแปรที่กำหนดไว้ได้แก่

3.1 ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจพื้นที่ (field survey) และการสังเกตการณ์อย่างไม่มีส่วนร่วม (field survey & observation) จะทำให้ได้ข้อมูลในเชิงกายภาพหรือเชิงสัญญาณของตัวอาคาร ลักษณะทางสถาปัตยกรรม องค์ประกอบของอาคาร ลักษณะการใช้สอยและกิจกรรมที่เกิดขึ้น ทำการวิเคราะห์โดยวิธี ดังนี้

3.1.1 การวิเคราะห์ด้วยแผนผังและแบบแสดงองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม (architectural element) เป็นการอธิบายลักษณะและรายละเอียดทางสถาปัตยกรรม² ของอาคาร รวมทั้งส่วนต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กัน โดยแสดงด้วยแบบผังบริเวณ (site plan) และแบบแปลนพื้น (floor plan) การวิเคราะห์เชิงสัญญาณของงานสถาปัตยกรรมด้วยแผนผังและแบบแสดงองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมจะช่วยให้เข้าใจรูปแบบ รูปร่าง รูปทรงของอาคารได้อย่างชัดเจน

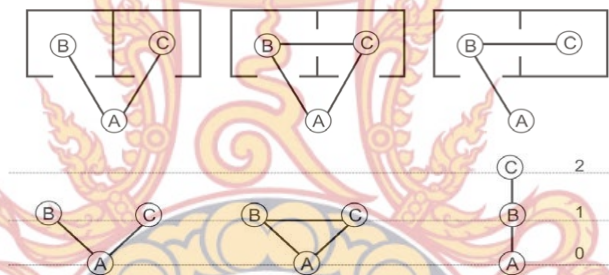

ภาพที่ 11 แบบแสดงแผนผังและองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของอาคาร

² รายละเอียดทางสถาปัตยกรรม ประกอบด้วยส่วนสำคัญหลักๆ ได้แก่ แบบผังบริเวณ (site plan) หมายถึง แบบแปลนที่แสดงตำแหน่งอาคาร ทางเข้า-ออก รวมทั้งรายละเอียดต่างๆ ทางด้านสาธารณูปโภคและตำแหน่งต้นไม้พันธุ์ไม้ เป็นต้น /แบบแปลนพื้น (floor plan) หมายถึง รูปตัดของอาคารในแนวระดับ เพื่อแสดงตำแหน่งและขนาดของห้องต่างๆ เสา ผนัง ประตู หน้าต่าง และส่วนใช้สอยอื่นๆ ของอาคาร รวมทั้งบอกวัสดุที่จะทำพื้น ผนังและฝ้าเพดาน เป็นต้น /รูปด้าน (elevation/side view) หมายถึง รูปที่ปรากฏในแนวตั้งของอาคาร โดยแสดงถึงรูปทรงของอาคารในแต่ละด้าน ตั้งแต่ส่วนที่อยู่เหนือระดับพื้นดินขึ้นมา รวมทั้งแสดงให้เห็นถึงรูปทรง ขนาด วัสดุที่ใช้ทำผนังภายนอก รูปแบบและขนาดประตูหน้าต่างของด้านนั้นๆ /รูปตัดของอาคาร (building section) หมายถึง รูปที่เกิดจากการสมมุติว่านำกระดาดผ่านบางๆ ซึ่งมีระนาบตามแนวตั้ง ตัดผ่านอาคารตามแนว A และเรียกว่า รูปตัด A-A ซึ่งจะให้เห็นส่วนต่างๆ ของอาคารและส่วนที่มองเห็นได้เบื้องหลังจุดที่ระนาบตัดผ่าน (ที่มา : ทัด สัจจะวาที เรียบเรียง, 2545)

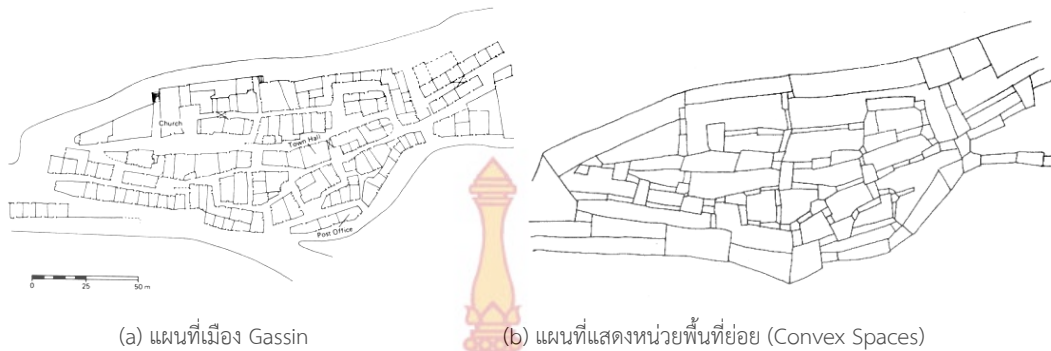
3.1.2 การวิเคราะห์ด้วยแบบแสดงการใช้สอยอาคาร เป็นการแสดงให้เห็นถึงรูปแบบกิจกรรมการใช้สอยอาคาร ช่วงเวลาและวงจรของกิจกรรม ประเภทและรูปแบบของสินค้า โดยใช้แปลนพื้นที่ในการแสดงรายละเอียดข้อมูลต่างๆ

3.1.3 การวิเคราะห์ด้วยแบบจำลองเชิงสัณฐาน (spatial configuration model) ด้วยแผนภูมิจัสติฟายด์ (Justified Graph, J-graph) (Hillier and Hanson, 1984) เป็นการวิเคราะห์ลักษณะเชิงสัณฐานของอาคาร ที่ทำให้ทราบถึงรูปแบบความสัมพันธ์ของการเชื่อมต่อและการจัดวางตัวของพื้นที่ใช้สอยในอาคาร ทำได้โดยการสร้างแผนภูมิแสดงความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยย่อยของพื้นที่ที่ต้องการวิเคราะห์ พร้อมแสดงรูปแบบการเชื่อมต่อระหว่างหน่วยเหล่านั้น เช่นในระบบ 3 ระบบที่ประกอบด้วยหน่วยพื้นที่ย่อย 3 หน่วยเท่าๆ กัน แต่มีลักษณะการเชื่อมต่อระหว่างหน่วยย่อยแตกต่างกัน สามารถแสดงเป็นแผนภูมิความสัมพันธ์ที่แตกต่างกัน ดังภาพที่ 12

ภาพที่ 12 แผนภูมิแสดงความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยย่อยที่แตกต่างกัน 3 ระบบ เพื่ออธิบายการเชื่อมต่อและการเข้าถึงของพื้นที่ (Hillier, 1996)

ในหลักการเดียวกัน การวิเคราะห์พื้นที่ใช้สอยของอาคาร เริ่มด้วยการสร้างแผนภูมิแสดงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ใช้สอย (ภาพที่ 13 a) โดยแบ่งพื้นที่ใช้สอย ออกเป็นหน่วยย่อยๆ เรียกว่า “หน่วยพื้นที่ย่อย” (convex space) (ภาพที่ 13 b) โดยเป็นพื้นที่ที่มีขนาดใหญ่ที่สุดที่คนในพื้นที่มองเห็นกันและเข้าไปพบปะใช้สอยทำกิจกรรมได้ ได้แก่ ห้องต่างๆ โถง ทางเดิน ให้ครอบคลุมพื้นที่ใช้สอยทั้งหมดในอาคาร และพิจารณาการเชื่อมต่อโดยขีดเส้นเชื่อมโยงหน่วยพื้นที่เข้าด้วยกัน จะได้แผนภูมิเส้นการเชื่อมต่อและการจัดวางตัวของพื้นที่ใช้สอยในอาคาร ในภาพที่ 14

ภาพที่ 13 การแบ่งพื้นที่สาธารณะออกเป็นหน่วยพื้นที่ย่อย (Convex Spaces) ของเมือง Gassin ประเทศฝรั่งเศส (Hillier, 1996)

ภาพที่ 14 โครงสร้างความสัมพันธ์การเชื่อมต่อและการจัดวางตัวของพื้นที่ใช้สอย ของเมือง Gassin ประเทศฝรั่งเศส (Hillier, 1996)

ลักษณะการเชื่อมต่อทางสายตาและการเข้าถึงหน่วยพื้นที่ใช้สอยต่างๆ ภายในอาคารสามารถอธิบายได้ด้วยการอ่านโครงสร้างการจัดวางหน่วยพื้นที่ ตามลำดับความสัมพันธ์และศักยภาพในการเข้าถึง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงพื้นที่ที่เกาะตัวอยู่กับเส้นทางสัญจรหลักไปจนถึงเส้นทางที่อยู่ลึกที่สุด ดังภาพที่ 15

ภาพที่ 15 แผนภูมิจัดตีฟายด์ (justified graph) ของเมือง Gassin ประเทศฝรั่งเศส (Hillier, 1996)

ดังนั้น แผนภูมิจัดตีฟายด์ จึงเป็นการศึกษาวิเคราะห์รูปแบบโครงข่ายความสัมพันธ์ของการเชื่อมต่อและการจัดวางตัวของพื้นที่ใช้สอย (spatial configurational pattern) ควบคู่กับรูปแบบการสัญจร (transit pattern) ตั้งแต่พื้นที่ด้านหน้าไปถึงพื้นที่ที่ลึกสุดของอาคารว่า โครงข่ายการเชื่อมต่อระหว่างหน่วยพื้นที่ (ดังภาพที่ 16) เป็นระบบกระจายความสัมพันธ์ (distributed system) หรือไม่กระจายความสัมพันธ์ (non-distributed system) หรือผสมผสานทั้งสองระบบ รวมทั้งความลึกและความซับซ้อนของโครงข่าย พร้อมค่าสถิติ ได้แก่ ค่าความลึกเฉลี่ย (mean depth) และค่าสัดส่วนการกระจายหน่วยพื้นที่และไม่กระจายหน่วยพื้นที่ (integration or relative asymmetry values)

(a) ระบบกระจายความสัมพันธ์ (distributed system) (b) ระบบไม่กระจายความสัมพันธ์ (non-distributed system)

ภาพที่ 16 โครงข่ายการเชื่อมต่อระหว่างหน่วยพื้นที่ด้วยแผนภูมิจัดตีฟายด์ (Hillier, et al. 1987)

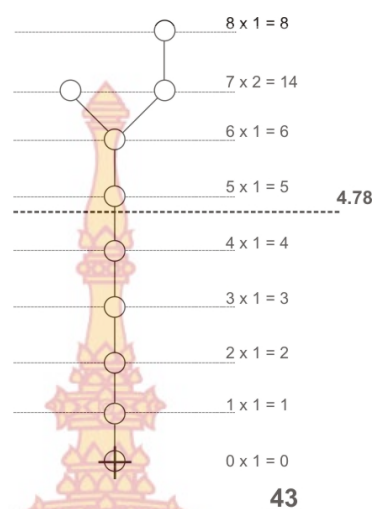
ค่าความลึกเฉลี่ย (mean depth หรือค่า MD) เป็นการคำนวณค่าความลึกเฉลี่ยจากจุดเริ่มต้นของการเข้าถึงพื้นที่ในระบบไปยังหน่วยพื้นที่ใช้สอยที่อยู่ลึกที่สุดจากทางเข้า (เช่น จากหน้าบ้านเข้าสู่ภายในบ้านจนถึงหลังบ้านหรือชั้นบนของบ้าน)

โดย “ค่าเฉลี่ยน้อย” หมายถึง การสัญจรจากจุดเริ่มต้นไปยังจุดที่ลึกที่สุดผ่านหน่วยพื้นที่เป็นจำนวนน้อย แสดงว่าการเข้าถึงพื้นที่แต่ละส่วนนั้นมีความสะดวกไม่ซับซ้อน

ส่วน “ค่าเฉลี่ยมาก” หมายถึง การสัญจรที่ต้องผ่านหน่วยพื้นที่เป็นจำนวนมากจากทางเข้าหลักไปยังพื้นที่หน่วยที่ลึกที่สุด แสดงว่า พื้นที่นั้นเข้าถึงได้ยากและมีเส้นทางที่ซับซ้อน

การคำนวณค่าความลึกเฉลี่ย (MD) = (ระดับชั้นความลึก x จำนวนหน่วยพื้นที่ในชั้นเส้น) / K-1

K = จำนวนหน่วยพื้นที่ใช้สอยทั้งหมด (หน่วยแรกไม่นับจึงต้องลบออก1)

ภาพที่ 17 ตัวอย่างการคำนวณค่าความลึกเฉลี่ย (mean depth)³

$$MD = 43 / (10 - 1)$$

$$MD = 4.78 \text{ สรุป ความลึกเฉลี่ย (MD) มีค่าเท่ากับ 4.78}$$

ค่าสัดส่วนการกระจายความสัมพันธ์ของหน่วยพื้นที่ใช้สอยและไม่กระจายความสัมพันธ์ของหน่วยพื้นที่ใช้สอย (integration or relative asymmetry values หรือค่า RA) เป็นค่าการกระจายหน่วยพื้นที่ย่อยทั้งหมดในระบบ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าในระบบมีความสามารถในการติดต่อเชื่อมโยงถึงกันภายในได้สะดวก จากการมีทางเลือกในการสัญจรที่หลากหลายหรือไม่อย่างไร การคำนวณค่าสัดส่วนการกระจายความสัมพันธ์ของหน่วยพื้นที่ใช้สอย (RA) = $2(MD-1) / K-2$

$$\text{แทนค่า RA} = 2(4.78-1) / 10-2$$

$$RA = 2(3.78) / 8$$

$$RA = 7.56 / 8$$

$$RA = 0.945$$

ค่าสัดส่วนการกระจายความสัมพันธ์ของหน่วยพื้นที่ใช้สอยและไม่กระจายความสัมพันธ์ของหน่วยพื้นที่ใช้สอย จากการคำนวณ ค่าที่ใกล้เคียง 1 แสดงว่าในระบบมีทางเลือกในการสัญจรน้อย หรือ “ไม่กระจายหน่วยพื้นที่ใช้สอย” ส่วนค่าที่ใกล้เคียง 0 แสดงว่าระบบมีทางเลือกในการสัญจรหลากหลายเส้นทาง หรือ “การกระจายหน่วยพื้นที่ใช้สอย” ออกไปยังหน่วยอื่นๆ ในระบบได้ดี

³ ดูรายละเอียดและวิธีการคำนวณเพิ่มเติมใน สมลักษณ์ บุญณรงค์ (2547)

ในงานวิจัยนี้จึงแสดงผลเป็น 3 ส่วน คือ (1) โครงสร้างการเชื่อมต่อระหว่างหน่วยพื้นที่ใช้สอย (2) โครงสร้างการเชื่อมต่อของหน่วยพื้นที่ใช้สอยซ้อนบนแบบแปลนพื้นที่พร้อมการอธิบายความหมาย (3) แผนภูมิจัดสัฟไฟต์และตารางแสดงค่าทางสถิติพร้อมการอธิบายความหมาย เพื่อถึงทราบถึงประสิทธิภาพในการเชื่อมต่อสัมพันธ์ระหว่างหน่วยพื้นที่ใช้สอยต่างๆ ในระบบได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้นว่า ในปัจจุบัน เรือนค้าขายมีการเปลี่ยนแปลงเชิงสัณฐานของพื้นที่ใช้สอยจากเดิมมากน้อยเพียงใด

อย่างไรก็ตาม การวิเคราะห์ที่ดีและมีประสิทธิภาพควรมีการเชื่อมโยงระหว่างลักษณะเชิงสัณฐานและลักษณะทางสังคมเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างเข้าใจเกี่ยวกับรูปแบบโครงสร้างความสัมพันธ์ของการเชื่อมต่อและการจัดวางตัวของพื้นที่ใช้สอยได้อย่างชัดเจนมากขึ้น

3.2 ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ทำให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการใช้สอยอาคารประเภทและบทบาทของผู้คน วิถีชีวิต ช่วงเวลาและวงจรของกิจกรรม ประเภทและรูปแบบของสินค้า นวัตกรรมเทคโนโลยีสิ่งประดิษฐ์ค้นค้นใหม่ๆ และนโยบายและแผนพัฒนาของภาครัฐและท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง ทำการวิเคราะห์โดยเชื่อมโยงประเด็นที่ได้จากการตอบคำถาม ซึ่งเป็นข้อมูลในเชิงคุณภาพ โดยนำข้อมูลมาวิเคราะห์ตีความ โดยการอ่านเพื่อทำความเข้าใจข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์อย่างละเอียด แล้วจึงทำการให้สัญลักษณ์ประโยคหรือข้อความสำคัญในประเด็นที่ศึกษา จัดกลุ่มของความหมายข้อมูลในประเด็นที่เหมือนกัน ตีความประเด็นสำคัญ ตรวจสอบความถูกต้อง และการสรุปโครงสร้างที่สำคัญของประเด็น ซึ่งการตรวจสอบความเที่ยงตรงเกี่ยวกับประเด็นที่ศึกษา เพื่อให้ได้ข้อสรุปขั้นต้นที่สมบูรณ์และเป็นข้อค้นพบที่ได้จากประสบการณ์จริงของผู้ให้ข้อมูลนั้น มีวิธีการตรวจสอบที่เรียกว่า “การตรวจสอบข้อมูลสามเส้า” (data triangulation) (Denzin, 1970) เพื่อตรวจสอบว่า ข้อมูลที่ได้มามีความเหมือนกันหรือไม่ ซึ่งถ้าข้อค้นพบเหมือนกัน แสดงว่าข้อมูลที่ได้มา มีความถูกต้อง ไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

สรุป งานวิจัยเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงเชิงสัณฐานของเรือนค้าขายพื้นถิ่นเพื่อรองรับการท่องเที่ยว ในตลาดชุมชนริมน้ำดอนหวายนี้ มีวิธีดำเนินการวิจัยโดย มีประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ เรือนค้าขายพื้นถิ่น ในตลาดชุมชนริมน้ำดอนหวาย ซึ่งประกอบด้วย กลุ่มเรือนทั้งหมด 3 กลุ่มอาคาร ซึ่งจะทำการศึกษาวิจัยในภาพกว้างทั้งหมด เพื่อทราบถึงลักษณะการวางตัวอาคารที่สัมพันธ์กันของทั้ง 3 อาคาร รวมทั้งองค์ประกอบอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง และลักษณะการเปลี่ยนแปลงเชิงสัณฐานของเรือนค้าขายในวันที่มีการท่องเที่ยวและวันที่ไม่มีการท่องเที่ยว เพื่อนำไปสู่การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นตัวแทนที่ได้จากการคัดเลือกประเภท (typologies) ของรูปแบบการเปลี่ยนแปลงเชิงสัณฐานของเรือนค้าขายจากทั้ง 3 กลุ่มอาคาร มาทำการศึกษาในเชิงลึก การเก็บข้อมูลทำใน 2 ระดับ คือ การเก็บ

ข้อมูลในระดับกว้าง ซึ่งเป็นข้อมูลภาพรวมของตำแหน่งที่ตั้งทางกายภาพเรือการค้าขาย และความสัมพันธ์กับองค์ประกอบต่างๆ ในชุมชน และการเก็บข้อมูลในระดับเฉพาะ เกี่ยวกับข้อมูลเชิงลึกของลักษณะเฉพาะเชิงสัญญาณตัวเรือน และลักษณะทางสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจที่สัมพันธ์กัน รวมทั้ง ปัจจัยภายนอก ด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูล ใน 3 วิธีหลักๆ คือ 1) ข้อมูลจากเอกสาร (ข้อมูลทุติยภูมิ) 2) การสำรวจพื้นที่ และการสังเกตการณ์อย่างไม่มีส่วนร่วม 3) การสัมภาษณ์เชิงลึก นอกจากนี้ การวิเคราะห์ข้อมูล ทำการวิเคราะห์โดยวิธีวิเคราะห์ด้วยแผนผังและแบบแสดงองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม การวิเคราะห์ด้วยแบบแสดงการใช้สอยอาคาร การวิเคราะห์ด้วยแบบจำลองเชิงสัญญาณ ด้วยแผนภูมิจัสติฟายด์ และการตรวจสอบข้อมูลสามเส้า จากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก

บทที่ 4

ผลการวิจัย

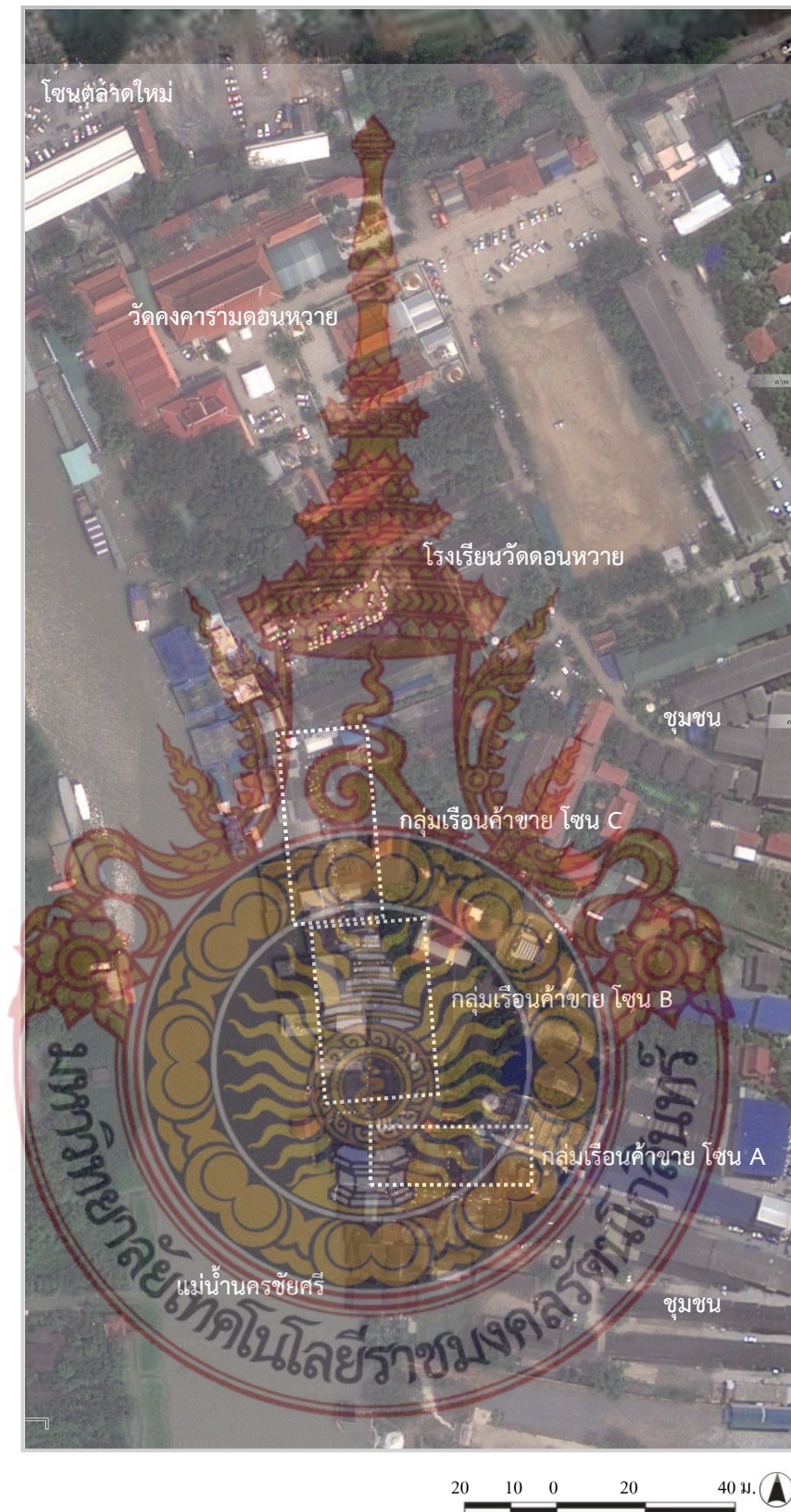
ในส่วนนี้เป็นการนำผลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสำรวจพื้นที่ การสัมภาษณ์เชิงลึก และเทคนิคการวิเคราะห์ทางสถิติ มาทำการประมวลผลร่วมกันตามตัวแปรที่กำหนดไว้ทั้งในเชิงสัณฐานและเชิงสังคมเศรษฐกิจ ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงเชิงสัณฐานของตัวเรือนค้ำขายพื้นถิ่น ในวันที่มีการท่องเที่ยวและไม่มีการท่องเที่ยวของตลาดชุมชนริมน้ำดอนหวาย โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ตำแหน่งที่ตั้งของเรือนค้ำขายและความสัมพันธ์กับองค์ประกอบต่างๆ ในตลาด
2. ลักษณะเชิงสัณฐานและการเปลี่ยนแปลงเชิงสัณฐานของเรือนค้ำขายพื้นถิ่น
3. ลักษณะทางสังคมเศรษฐกิจและปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้อง

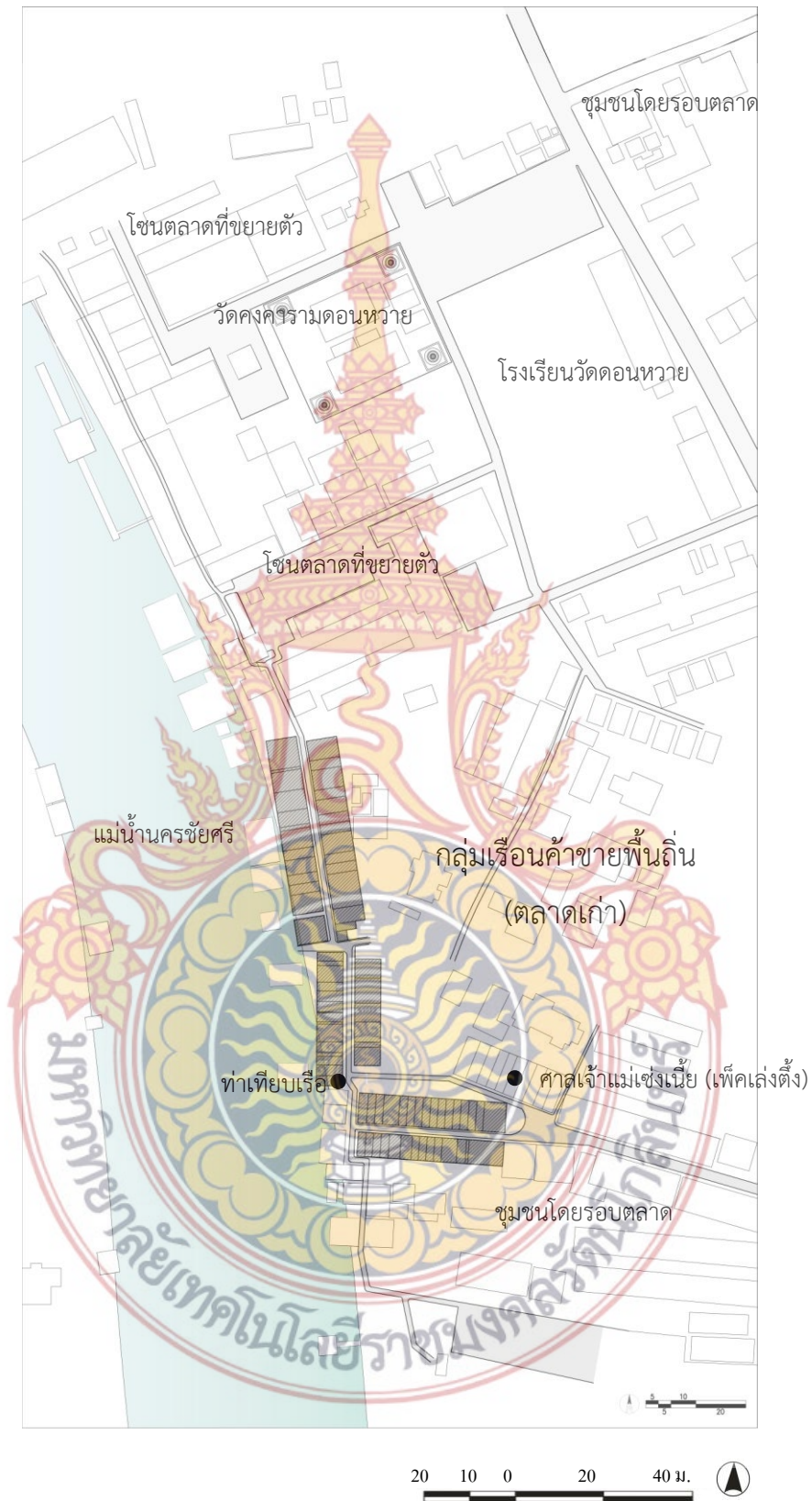
1. ตำแหน่งที่ตั้งของเรือนค้ำขายและความสัมพันธ์กับองค์ประกอบต่างๆ ในชุมชน

1.1 ตำแหน่งที่ตั้งของเรือนค้ำขาย

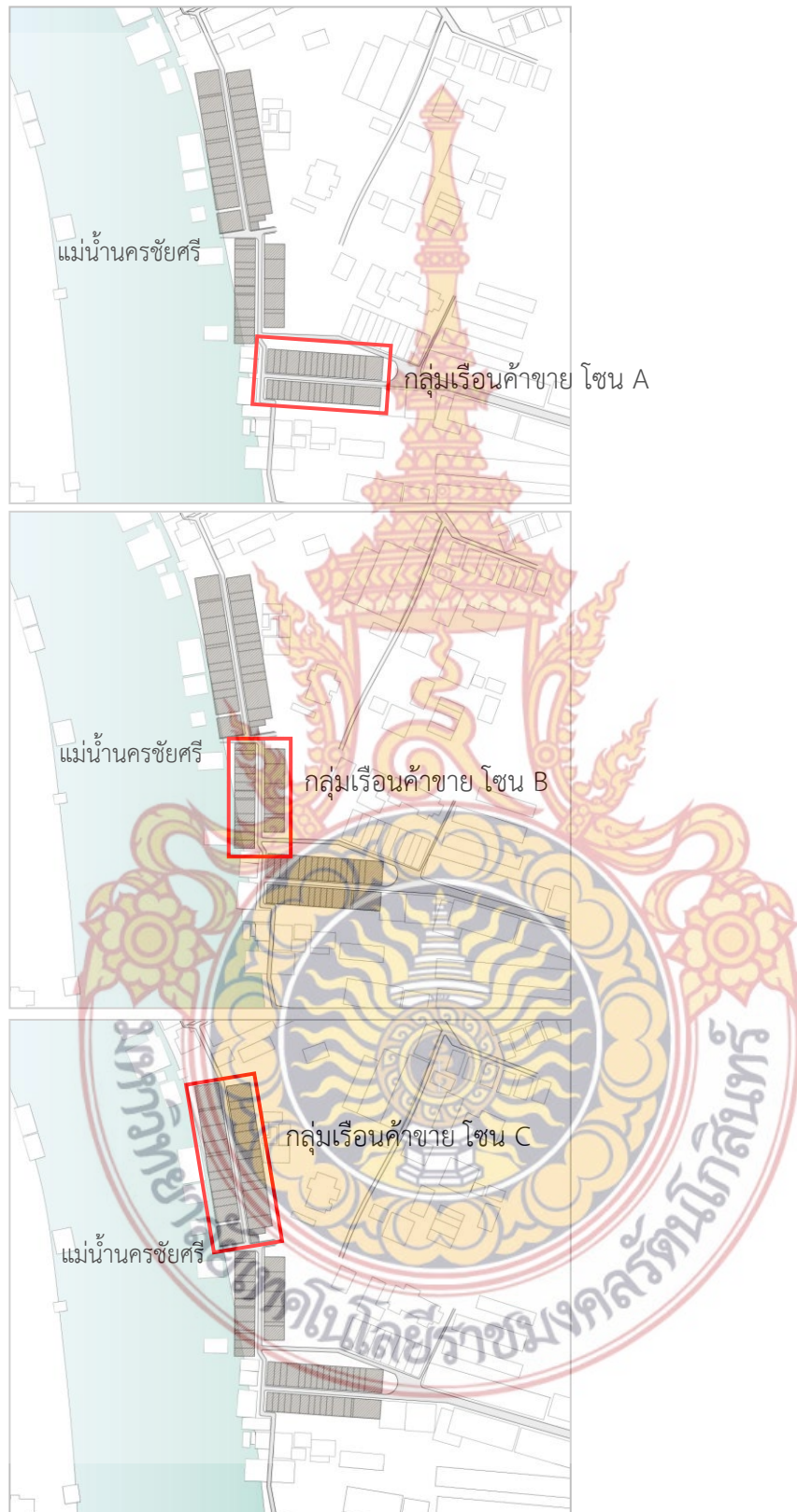
การศึกษาสภาพพื้นที่ของตลาดชุมชนริมน้ำดอนหวาย พบว่า ภายในตลาดประกอบด้วย อาคารบ้านเรือนต่างๆ ไป กลุ่มเรือนค้ำขายพื้นถิ่นที่ยังมีการใช้สอยตามสภาพจริงที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน รวมถึง องค์ประกอบของชุมชนตลาดริมน้ำดอนหวาย โดยกลุ่มเรือนค้ำขายที่เป็นอาคารเก่า มีจำนวน 3 กลุ่มอาคาร มีทางเดินสู่น้ำนครชัยศรีและท่าเรือที่ผู้คนในชุมชนใช้เทียบท่าเพื่อมาซื้อของที่ตลาด รวมทั้งมีศูนย์กลางของชุมชนอยู่ที่วัดคงคารามดอนหวาย (วัดดอนหวาย) และศาลเจ้าแม่เซ่งเนี่ย (เพ็ญเล้งตั้ง)

ภาพที่ 18 สภาพแวดล้อมและตำแหน่งที่ตั้งของตลาดชุมชนริมน้ำดอนหวาย (google map, 2555)

ภาพที่ 19 ผังบริเวณโดยรวมและองค์ประกอบของตลาดชุมชนริมน้ำดอนหวาย (ผู้วิจัย, 2555)

ภาพที่ 20 แบบขยายตำแหน่งตลาดชุมชนริมน้ำที่ทำการศึกษจำนวน 3 โซน (ผู้วิจัย, 2555)

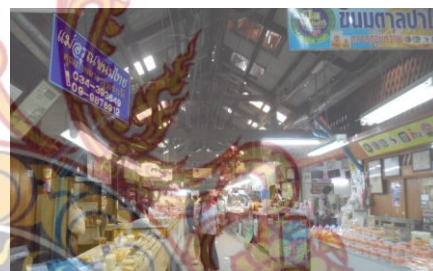
กลุ่มเรือนค้าขายมีลักษณะเป็นอาคารเก่าจำนวน 3 กลุ่ม คือ อาคารแรก (กำหนดให้เป็นโซน A) จะวางตัวตั้งฉากกับแม่น้ำนครชัยศรี เป็นอาคารที่เก่าแก่ที่สุดของตลาด ส่วนอาคาร 2 (กำหนดให้เป็นโซน B) และอาคาร 3 (กำหนดให้เป็นโซน C) วางตัวตามแนวแม่น้ำ อาคารโซน B และโซน C วางตัวต่อเนื่องกัน มีอายุใกล้เคียงกันโดยศาลเจ้าแม่เซ่งเนี่ย จะตั้งอยู่ติดกับอาคารโซน A รวมทั้งมีท่าเทียบเรืออยู่ในตำแหน่งท้ายกลุ่มเรือนด้านที่ติดกับแม่น้ำนครชัยศรี ส่วนวัดและโรงเรียนจะอยู่ถัดไปในโซน B และโซน C รวมทั้งกลุ่มตลาดใหม่ที่เป็นอาคารถาวร อาคารชั่วคราวและแผงลอยก็จะรวมกลุ่มอยู่แถบโซน C เช่นกัน

กลุ่มเรือนโซน A

กลุ่มเรือนโซน B

กลุ่มเรือนโซน C

ภาพที่ 21 กลุ่มเรือนค้าขายพื้นถิ่นที่ทำการศึกษา

1.2 ความสัมพันธ์ระหว่างเรือนค้าขายและองค์ประกอบต่างๆ ในชุมชน

ภายในตลาดประกอบด้วยกลุ่มเรือนค้าขายพื้นถิ่น รวมถึงกลุ่มบ้านพักอาศัยทั่วไป โดยมีศูนย์กลางของชุมชนอยู่ที่วัดคงคารามดอนหวาย (วัดดอนหวาย) และศาลเจ้าแม่เซ่งเนี่ย (เพ็ชร์เล่งตั้ง) โรงเรียนวัดดอนหวาย โดยมีเส้นทางที่เข้าสู่ตลาด ที่เข้าถึงได้ทั้งทางบก (ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3316 จากถนนบรมราชชนนี) และทางน้ำ (แม่น้ำนครชัยศรี) มีทางเดินสู่แม่น้ำนครชัยศรีและท่าเรือที่ผู้คนในชุมชนใช้เทียบท่าเพื่อมาซื้อของที่ตลาด นอกจากนี้ ยังมีสถานที่และสิ่งก่อสร้างต่างๆ ที่สร้างขึ้นเพื่อรองรับการเข้ามาของนักท่องเที่ยวและการให้บริการคนในชุมชน เช่น ธนาคาร ร้านค้าสะดวกซื้อ อาคารชั่วคราวสำหรับไหว้พระทำบุญและขายสินค้า ฯลฯ

วัดคงคารามดอนหวาย

โรงเรียนวัดดอนหวาย

ท่าเรือ

ศาลเจ้า

กลุ่มร้านค้าโดยรอบตลาด

อาคารถาวรและชั่วคราว ใช้ประโยชน์เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวและผู้คนในชุมชน

แพร้านอาหารริมแม่น้ำนครชัยศรีตั้งอยู่ตามแนวแม่น้ำ ด้านหลังเรือนแถว

ภาพที่ 22 องค์ประกอบต่างๆ ในชุมชนโดยรอบตลาด

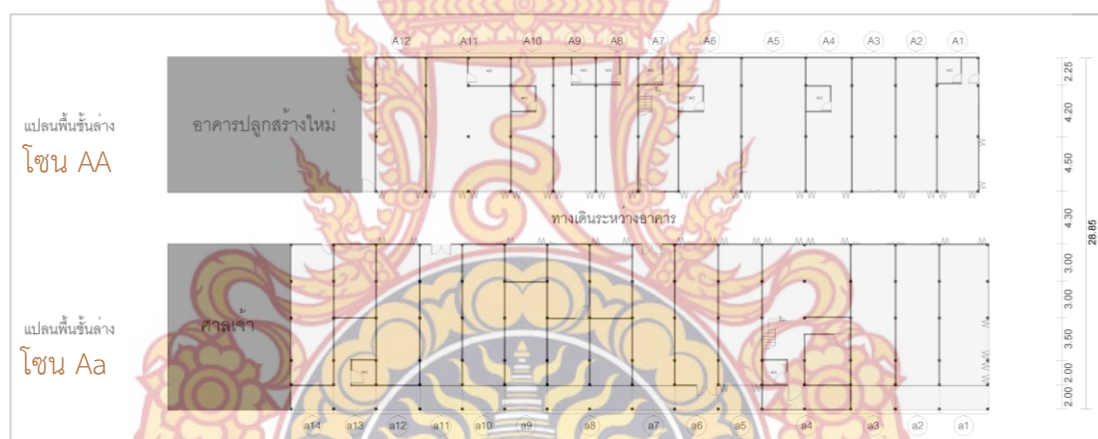
2. ลักษณะเชิงสัณฐานและการเปลี่ยนแปลงเชิงสัณฐานของเรือนค้าขายพื้นถิ่น

2.1. รูปแบบทางสถาปัตยกรรมและองค์ประกอบของเรือน

(1) แผนผังกลุ่มเรือนค้าขาย

ในประเด็นนี้จะเป็นการศึกษาลักษณะทางสถาปัตยกรรมของตัวอาคารเพื่อทำความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับแปลนของตัวเรือนจากทุกกลุ่มอาคารที่เลือกมาศึกษา ได้แก่

เรือนค้าขาย โซน A ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของอาคารโซน A ในแบบดั้งเดิมเป็นอาคารไม้ชั้นเดียว หลังคาจั่วซ้อน ตัวอาคาร 2 อาคารหันด้านหน้าเข้าหากัน (กำหนดให้ใช้สัญลักษณ์โซน AA และ Aa) แบ่งเป็นห้องแถวด้านละ 13 ห้อง มีทางเดินตรงกลาง กว้างประมาณ 4.30 เมตร ห้องแถวแต่ละห้อง มีความกว้าง ตั้งแต่ 3.30 – 5.20 เมตร ลึกไปด้านหลังประมาณ 11.00 เมตร ความยาวโดยรวมทั้งแถวประมาณ 60 เมตร มีหลังคาคลุมทางเดินตรงกลางตลอดทั้งแถว ทำให้กลุ่มอาคารทั้ง 2 ฝั่งดูเป็นอาคารเดียวกัน

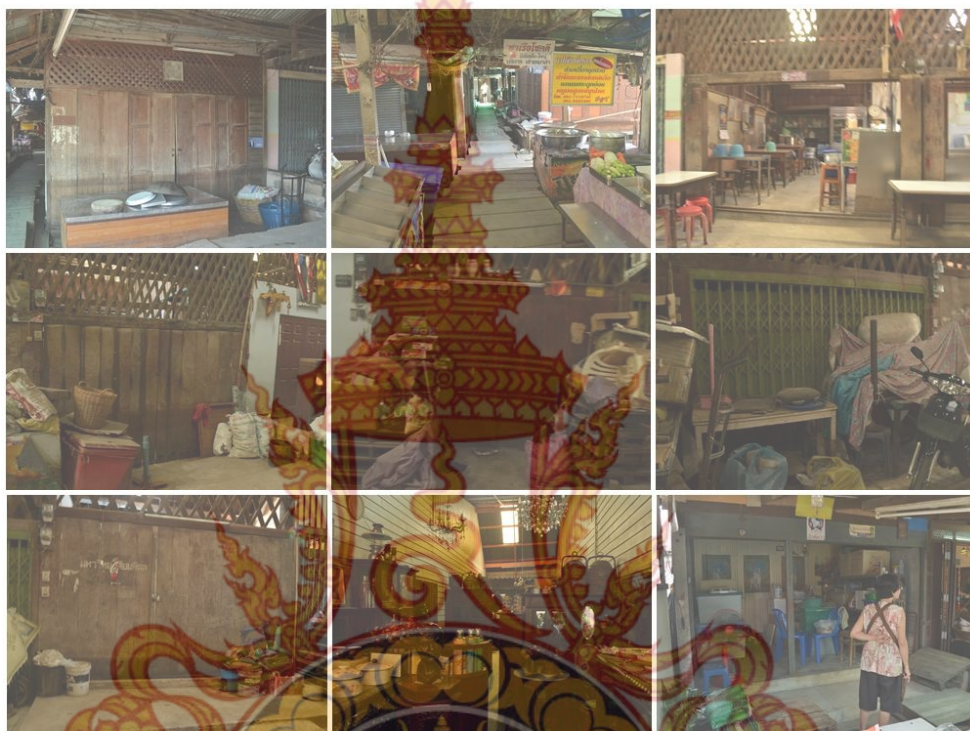

ภาพที่ 23 ผังเรือนค้าขายโซน A (ผู้วิจัย, 2555)

ภาพที่ 24 ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของอาคารโซน A (ผู้วิจัย, 2555)

วัสดุและองค์ประกอบของตัวเรือน เเท่าที่ปรากฏให้เห็นรูปแบบดั้งเดิมใช้ไม้ ทั้งในส่วนที่เป็นโครงสร้างหลัก เช่น เสา คาน ผนัง ประตู ช่องลมและบันได โดยประตูจะเป็นแบบบานพับที่ที่ต้องการเปิดกว้างเพื่อสะดวกต่อการค้าขายและขนสินค้าเข้าออก พื้นที่เหนือบานประตูมีช่องลมไม้แบบตีไขว้สานกันยาวตลอดแนวประตู เพื่อการระบายอากาศ บางหลังมีช่องแสงภายใน

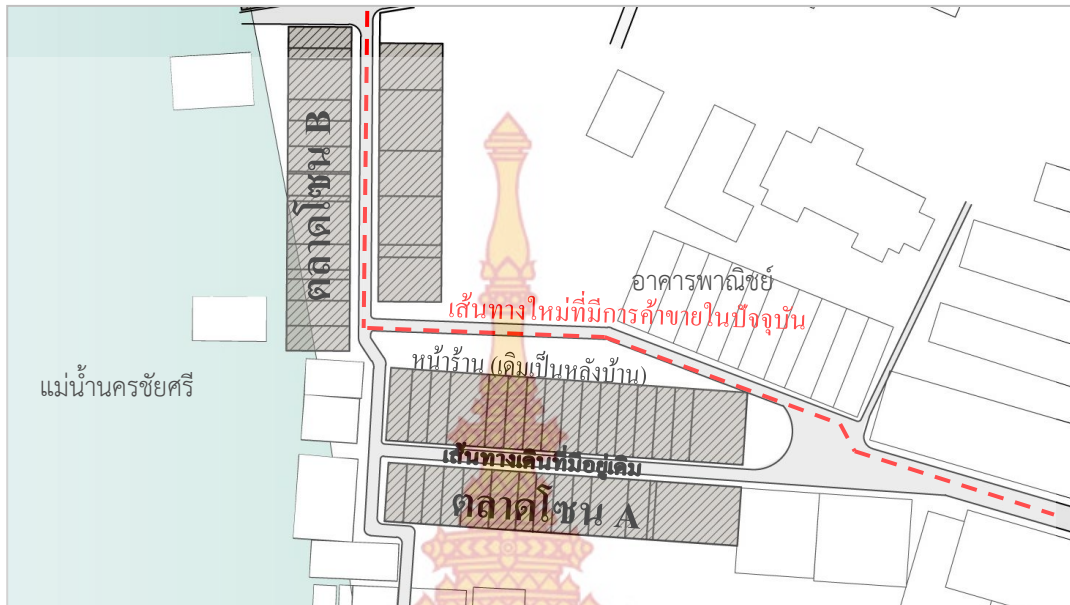

ภาพที่ 25 วัสดุและส่วนประกอบของตัวเรือนค้าขายโซน A (ผู้วิจัย, 2555)

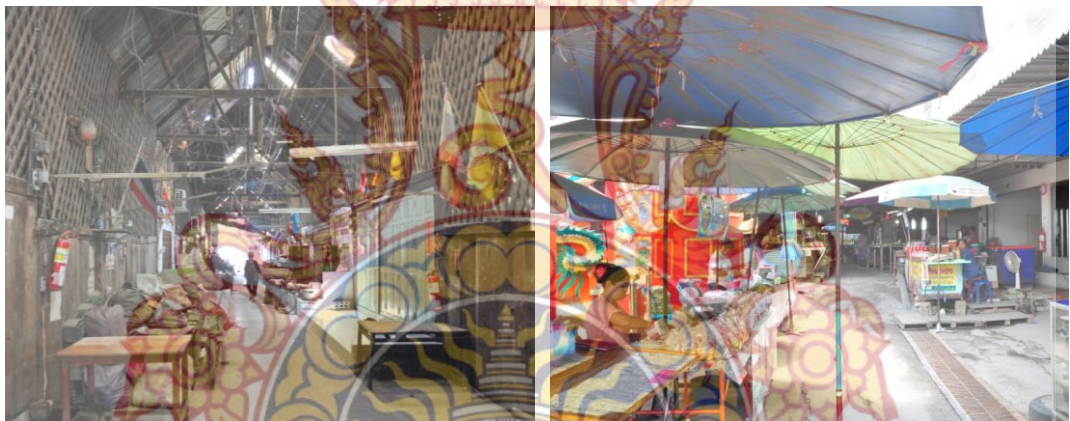
(2) ลักษณะการเปลี่ยนแปลงเชิงสัณฐานของตัวเรือนค้าขาย โซน A

ภายในส่วนใหญ่จะมีลักษณะโล่ง บางส่วนจึงมีการกันห้องเพิ่มขึ้น มีส่วนห้องน้ำ และซักรีดอยู่ด้านหลัง ในตัวเรือนบางหลัง ได้มีการปรับเปลี่ยนสามารถใช้สอยได้มากขึ้นโดยต่อเติมภายในให้มีชั้นบนไว้ใช้สอย ส่วนลักษณะภายนอกบางส่วนยังคงเดิม แต่บางหลังได้เปลี่ยนประตู ผนัง พื้นไปบางส่วน ด้านหน้าวางสิ่งของเก็บบังเพิ่มพื้นที่ ในระยะหลังที่การค้าขายส่วนใหญ่ขยับไปอยู่แถบโรงเรียนและวัด รวมทั้งตลาดใหม่มากขึ้น ตลาดโซนนี้จึงซบเซาลง บางหลังถูกปิดไว้ สภาพทั่วไปจึงค่อนข้างทรุดโทรม และเมื่อมีอาคารพาณิชย์สูง 3 ชั้นสร้างขึ้นด้านหลังกลุ่มเรือนโซน Aa ทำให้ผู้อยู่อาศัยได้ปรับเปลี่ยนทางเข้าจากทางเดินตรงกลางมาเปิดทางเข้าด้านหลังและกลายเป็นทางเข้าหลักเพื่อเปิดเข้าหาอาคารพาณิชย์ โดยมีทางเดินตรงกลาง ดังภาพที่ 26

แผนที่เส้นทางการค้าขายในตลาดและการปรับเปลี่ยนหลังบ้านเป็นหน้าบ้าน (หน้าร้าน) ของตลาดโซน A

เส้นทางเดินที่มีอยู่เดิม

เส้นทางเดินใหม่ที่มีการค้าขายในปัจจุบัน

ภาพที่ 26 การเปลี่ยนแปลงตัวอาคารและการใช้สอยของตลาดโซน A เพื่อรองรับการท่องเที่ยว

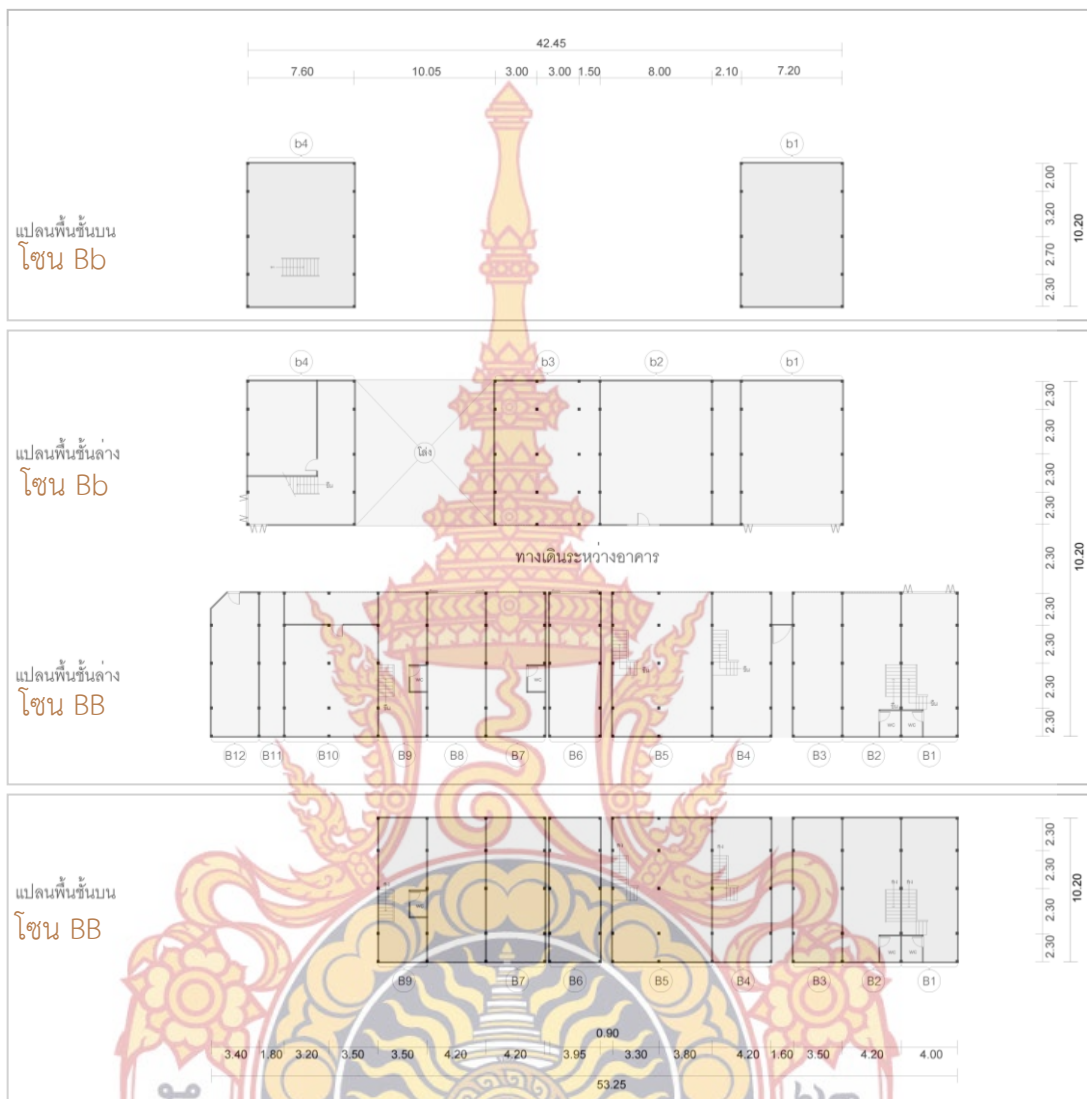
ภาพที่ 27 ลักษณะตัวเรือนที่มีการเปลี่ยนแปลงจากหลังบ้านเป็นหน้าบ้าน

ภาพที่ 28 ตัวเรือนที่ไม่ได้เปลี่ยนแปลงจากหลังบ้านเป็นหน้าบ้านจะมีร้านค้ามาวางขายแทน

สรุปลักษณะทางสถาปัตยกรรมของอาคารโซน A ถือว่ายังคงลักษณะเชิง
 สันฐานที่ปรากฏให้เห็นรูปลักษณ์ดั้งเดิม ทั้งโครงสร้างหลัก วัสดุตกแต่ง และการใช้สอย แม้ว่าจะมี
 การต่อเติม ปรับเปลี่ยน ซ่อมแซมบางส่วนของตัวเรือนซึ่งมีการชำรุดไปตามกาลเวลาและเพื่อการใช้
 สอยที่สอดคล้องกับสภาพปัจจุบันมากขึ้น ซึ่งการปรับเปลี่ยนที่เกิดขึ้น คือ ตัวเรือนในโซน Aa ได้
 ปรับเปลี่ยนทางเข้าหลักจากหลังบ้านเป็นหน้าบ้าน หรือกลายเป็นหน้าร้าน ซึ่งก็ไม่ได้ทำให้อาคาร
 โดยรวมและรายละเอียดทางสถาปัตยกรรมสูญเสียเอกลักษณ์ไปมากนัก การที่กลุ่มเรือนโซนนี้ยังคง
 รูปแบบไว้ได้ อาจเป็นผลมาจากการที่ไม่ได้รองรับการค้าขายที่มีผู้คนเข้ามาจับจ่ายอย่างหนาแน่น โดย
 พื้นที่ที่มีการค้าขายจะปรากฏอยู่เพียงด้านที่ติดกับตึกแถว

เรือนค้าขาย โซน B ลักษณะทางสถาปัตยกรรมเดิมเป็นอาคารไม้ 2 ชั้น
 หลังคามุงด้วยสังกะสีและกระเบื้อง ประกอบด้วยตัวอาคาร 2 อาคาร หันด้านหน้าเข้าหากัน (กำหนด
 เป็น โซน BB และ Bb) มีทางเดินตรงกลาง กว้างประมาณ 2.30 เมตร มีหลังคาคลุมทางเดินตรงกลาง
 ตลอดทั้งแถวทำให้กลุ่มอาคารทั้ง 2 ฝั่งเป็นอาคารเดียวกัน ห้องแถวแต่ละห้องกว้างตั้งแต่ 3.20 –
 4.20 เมตร ลึกไปด้านหลังประมาณ 10 เมตร มีความยาวโดยรวมประมาณ 53 เมตร เดิมอาคารโซน
 นี้มี 2 ชั้นทั้งหมด แต่ปัจจุบันโซน BB เป็นอาคาร 2 ชั้นต่อเนื่องกัน 8 ห้อง ส่วนโซน Bb เป็นอาคาร 2
 ชั้น เพียงบางส่วน (จำนวน 2 ห้อง) ระหว่างหลังมีช่องทางเดินขนาด 0.90-1.60 เมตร เพื่อเปิดสูบน้ำ
 และท่าเรือ ความสูงโดยรวมของตัวอาคารจะเตี้ยกว่าโซน A

ภาพที่ 29 ผังเรือนค้าขายโซน B (ผู้วิจัย, 2555)

วัสดุและองค์ประกอบของตัวเรือนแบบดั้งเดิมใช้ไม้เช่นเดียวกับโซน A ทั้งในส่วนที่เป็นโครงสร้างหลัก เช่น เสา คาน ผนัง ประตู ช่องลมและบันได โดยประตูจะเป็นแบบบานพับมที่ที่ต้องการเปิดกว้างเพื่อสะดวกต่อการค้าขายและขนสินค้าเข้าออก พื้นที่เหนือบานประตูมีช่องลมไม้แบบตีไขว้สานกันยาวตลอดแนวประตู เพื่อการระบายอากาศ

ภาพที่ 30 สภาพทั่วไปของเรือนค้าขายโซน B (ผู้วิจัย, 2555)

(2) ลักษณะการเปลี่ยนแปลงเชิงสัณฐานของตัวเรือนค้าขาย โซน B

หลังจากที่ตลาดมีการค้าขายเชิงท่องเที่ยวมากขึ้น ทำให้อาคารบางหลังปรับเปลี่ยนหรือต่อเติมให้มีพื้นที่ใช้สอยมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ส่วนโครงสร้างหลักของตัวอาคารที่เปลี่ยนไปเป็นแบบบ้านเดี่ยวที่มีผนังติดกัน หลังคาไม่ต่อเนื่องกัน รวมทั้ง วัสดุและองค์ประกอบของตัวเรือน บางส่วนถูกปรับเปลี่ยนโดยใช้วัสดุสมัยใหม่ เช่น ผนังก่ออิฐฉาบปูน ผนังยิปซั่ม ประตูเหล็กบานม้วน ผนัง-ประตูกระจก พื้นคอนกรีต ฯลฯ ภายในที่เห็นจากหน้าร้านบางส่วนได้พยายามรักษารูปแบบดั้งเดิมที่เป็นไม้ไว้ เช่น ผนัง เสาคาน ช่องลม บันได ประตูหน้าร้าน แม้จะเปลี่ยนรูปแบบแต่ยังคงเปิดกว้างเพื่อสะดวกต่อการค้าขายและขนสินค้าเข้าออก พื้นที่เหนือบานประตูบางหลังยังคงมีช่องลมไม้ ตีตามแนวตั้งยาวตลอดแนวประตูเพื่อระบายอากาศ ส่วนที่เป็นทางเดินยังคงเป็นหลังคาจั่ว โครงสร้างไม้แบบดั้งเดิม แต่ใช้กระเบื้องมุงหลังคา โดยมีกระเบื้องใสมุงเป็นระยะๆ เพื่อให้แสงสว่างบริเวณทางเดิน โดยเฉพาะส่วนโครงสร้างหลังคาตรงทางเดินมีความสูงน้อยกว่าโซน A เมื่อมีการเสริมพื้นทางเดินให้สูงขึ้น ในช่วงน้ำขึ้นยิ่งทำให้ระดับพื้นและหลังคามีน้อยมาก ประมาณ 2 เมตร แตกต่างจากโซน A ดังภาพ ส่วนที่เห็นได้ชัดอีกประการคือการมีแทนสำหรับวางสินค้าอยู่ด้านหน้าทางเข้าตัวเรือนเกือบทุกห้อง ทั้งแบบถาวรและชั่วคราวทำให้ลูกค้าไม่จำเป็นต้องเดินเข้าไปเลือกสินค้าด้านในร้าน

การเปลี่ยนแปลงวัสดุบางส่วนภายในเรือนค้าขาย

การเสริมความสูงของทางเดินตรงกลางระหว่างสองกลุ่มอาคาร

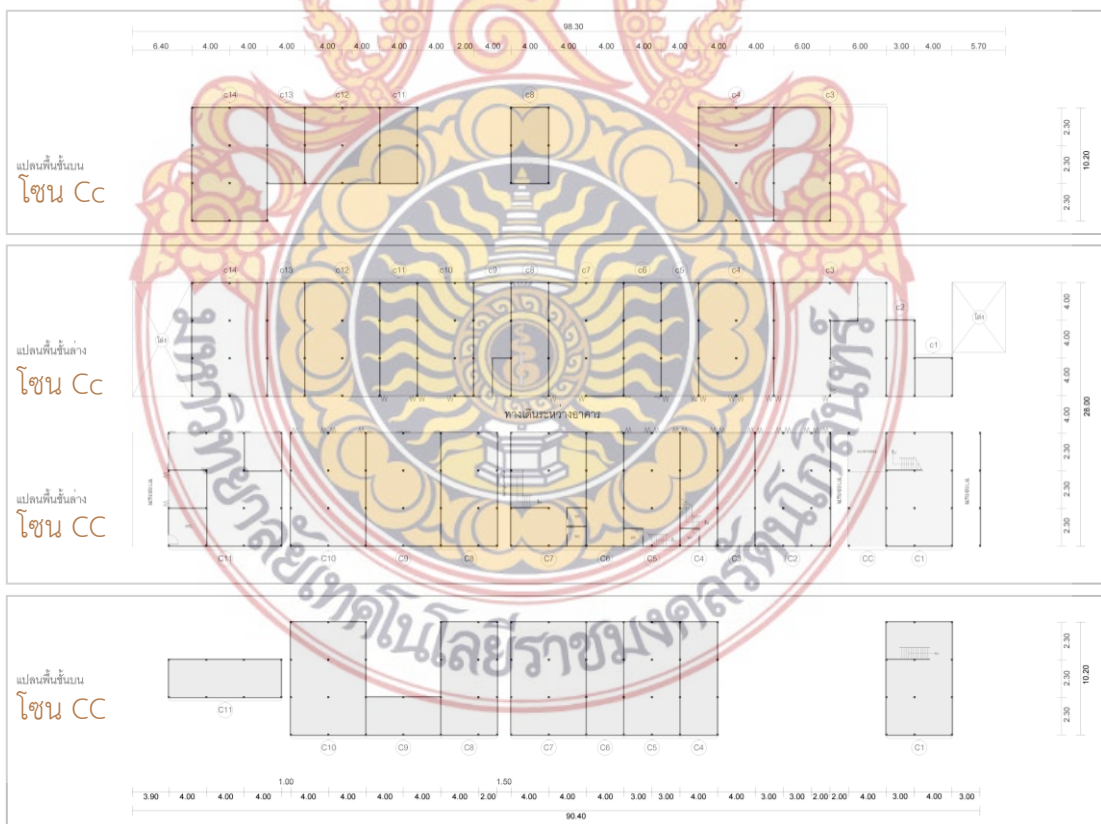

มุมมองด้านหลังของอาคารโซน B จากเดิมที่เป็นเรือนแถวได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบไปแบบที่เจ้าของบ้านต้องการ

ภาพที่ 31 การเปลี่ยนแปลงตัวอาคารและการใช้สอยของตลาดโซน B เพื่อรองรับการท่องเที่ยว

สรุปลักษณะทางสถาปัตยกรรมของอาคารโซน B มีรูปร่างและลักษณะเชิง
 สันฐานที่เป็นตัวเรือนแถวส่วนใหญ่ถูกปรับเปลี่ยนรูปแบบไปเหมือนบ้านเดี่ยวที่มีผนังติดกัน ส่วน
 หลังคาของแต่ละหลังไม่ต่อเนื่องหรือเกี่ยวข้องกัน ซึ่งถือว่าเปลี่ยนแปลงไปค่อนข้างมากจนแทบไม่
 เหลือความเป็นเรือนแถวไม้แบบโบราณ แต่ส่วนด้านหน้าร้านยังคงพยายามรักษารูปแบบไว้ รวมทั้ง
 ส่วนทางเดินระหว่างสองอาคารที่ยังคงเหลือเพียงส่วนโครงสร้างหลักไว้

เรือนค้าขาย โซน C ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของตลาดโซน C ในปัจจุบัน
 พบว่า เป็นอาคารไม้ 2 ชั้น มีลักษณะคล้ายโซน B หลังคามุงด้วยกระเบื้อง ประกอบด้วยตัวอาคาร 2
 อาคาร หันด้านหน้าเข้าหากัน (กำหนดให้เป็น โซน CC และ Cc) มีทางเดินตรงกลาง กว้างประมาณ
 4.00 เมตร ตลอดแนวทางเดินมีหลังคาคลุม ห้องแถวแต่ละห้อง มีช่วงเสากว้าง ตั้งแต่ 3.00 – 4.00
 เมตร ในแต่ละหลังจะมีทั้งแบบที่เป็นช่วงเสาเดียวและสองช่วงเสา ลึกไปด้านหลังประมาณ 10 เมตร
 ตัวอาคาร มีความยาวโดยรวมทั้งแถวประมาณ 56 เมตร ทั้งโซน CC และ Cc ส่วนใหญ่เป็นอาคาร 2
 ชั้น บางช่วงระหว่างหลังมีช่องทางเดินขนาด 1-1.5 เมตร เปิดออกเพื่อไปสู่แม่น้ำนครชัยศรี ที่ในอดีต
 ผู้คนใช้เป็นท่าเทียบเรือ

ภาพที่ 32 ผังเรือนค้าขายชั้นล่างและชั้นบนโซน C (ผู้วิจัย, 2555)

วัสดุและองค์ประกอบของตัวเรือน รวมทั้งโครงสร้างหลักใช้ไม้ เช่น เสา คาน ช่องลม ผนัง พื้นและบันได ประตูด้านหน้าแบบเปิดกว้างเพื่อสะดวกต่อการค้าขายและขนสินค้าเข้า ออก พื้นที่เหนือบานประตูมีช่องลมไม้แบบตีตามแนวตั้งยาวตลอดแนวประตูเพื่อระบายอากาศ ส่วนที่เป็นทางเดินยังคงเป็นหลังคาจั่วโครงสร้างไม้ใช้กระเบื้องมุงหลังคา โดยมีกระเบื้องใสมุงเป็นระยะๆ เพื่อให้แสงสว่างบริเวณทางเดิน

ภาพที่ 33 สภาพทั่วไปของเรือนค้าขายโซน C (ผู้วิจัย, 2555)

(2) ลักษณะการเปลี่ยนแปลงเชิงสัณฐานของตัวเรือนค้าขาย โซน C

เช่นเดียวกับตลาดในโซน B เมื่อการค้าขายเชิงท่องเที่ยวมีมากขึ้น ทำให้อาคารบางหลังถูกปรับเปลี่ยนหรือต่อเติมให้มีพื้นที่ใช้สอยมากขึ้น โดยคงสัดส่วนและความสูง ไว้ซึ่งเป็นการต่อเติมพื้นที่ชั้น 2 หรือชั้นลอย เพื่อเก็บของหรือนอน รวมถึงการเปลี่ยนแปลงวัสดุที่ใช้ในอาคารให้มีความคงทนมากขึ้น

การเปลี่ยนแปลงวัสดุบางส่วนภายในเรือนค้าขาย

การเปลี่ยนแปลงวัสดุและตัวอาคารบางส่วนในพื้นที่ส่วนรวม

พื้นที่ด้านหลังตัวเรือนบางส่วนดัดแปลงเป็นทางเดินไปแพทานอาหารและมีแพทานอาหารจอดแน่นตลอดแนว

ภาพที่ 34 การเปลี่ยนแปลงตัวอาคารและการใช้สอยของตลาดโซน B เพื่อรองรับการท่องเที่ยว

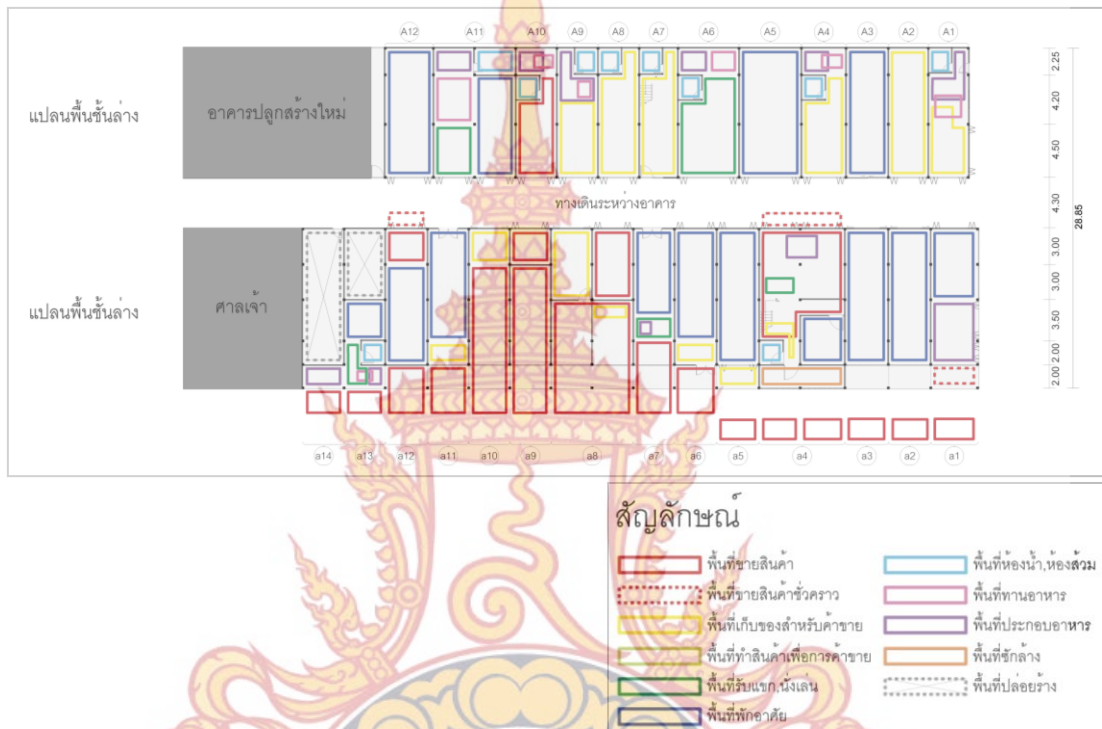
สรุปลักษณะทางสถาปัตยกรรมโซน C มีลักษณะคล้ายโซน B ที่พื้นที่ส่วนกลาง โดยรวมยังคงโครงสร้างเดิม แต่ในรายละเอียดของตัวเรือนแต่ละหลัง มีการเปลี่ยนแปลงไปจากความเป็นเรือนแถวไม้โบราณ รวมทั้งการเลือกใช้วัสดุสมัยใหม่เพื่อความคงทนและดูสวยงามมากขึ้น

2.2 รูปแบบการใช้สอยอาคาร

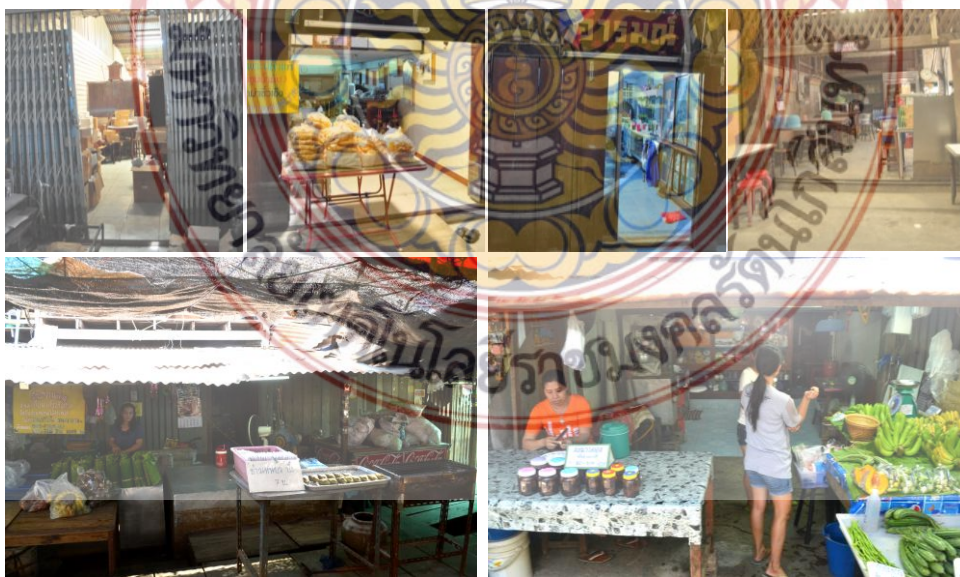
การใช้สอยอาคารประเภทนี้ เดิมเป็นการอยู่อาศัยและค้าขายสินค้าอุปโภคบริโภคกัน ในท้องถิ่น แต่เมื่อมีการท่องเที่ยวเข้ามาได้ทำให้รูปแบบการใช้สอยเปลี่ยนแปลงไป โดยมีการใช้พื้นที่อย่างอเนกประสงค์มากขึ้น ไม่เพียงเพื่อการอยู่อาศัย ค้าขาย นั่งเล่น พักผ่อน ประกอบอาหาร ฯลฯ กันภายในครอบครัว แต่ได้มีการปรับเปลี่ยนพื้นที่เพื่อการค้าขายเฉพาะวันที่มีการท่องเที่ยวอีกด้วย เช่น พื้นที่หน้าบ้าน หรืออาจครอบคลุมพื้นที่มาถึงด้านในสุดของตัวอาคารอีกด้วย

เรือนค้าขาย โชน A ในปัจจุบันอาจถือได้ว่าตำแหน่งตัวเรือนโชนนี้ ตั้งอยู่ห่างไกลจากพื้นที่ตลาดที่มีการท่องเที่ยว จึงทำให้รูปแบบใช้สอยยังคงมีเพื่อการพักอาศัยเพียงอย่างเดียว หรือใช้เก็บวัสดุหรือผลิตสินค้าอยู่ด้วย (ดังภาพที่ 33) ซึ่งแตกต่างจากโชนอื่นๆ ที่เน้นการค้าขาย โดยบางหลังที่ใช้อู่อาศัยก็จะถูกปิดไว้เกือบตลอดเวลา หากไม่มีคนอยู่บ้าน

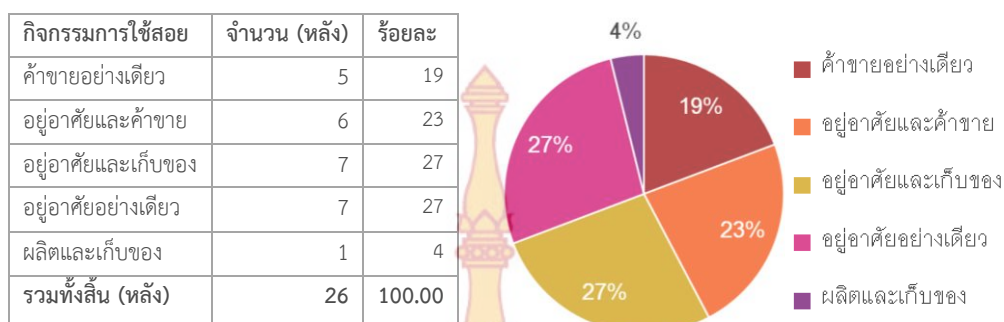

ภาพที่ 33 ผังกิจกรรมการใช้สอยภายในตัวเรือนชั้นล่างและชั้นบนโชน A

ภาพที่ 34 ลักษณะกิจกรรมการใช้สอยภายในตัวเรือนโชน A (ผู้วิจัย, 2555)

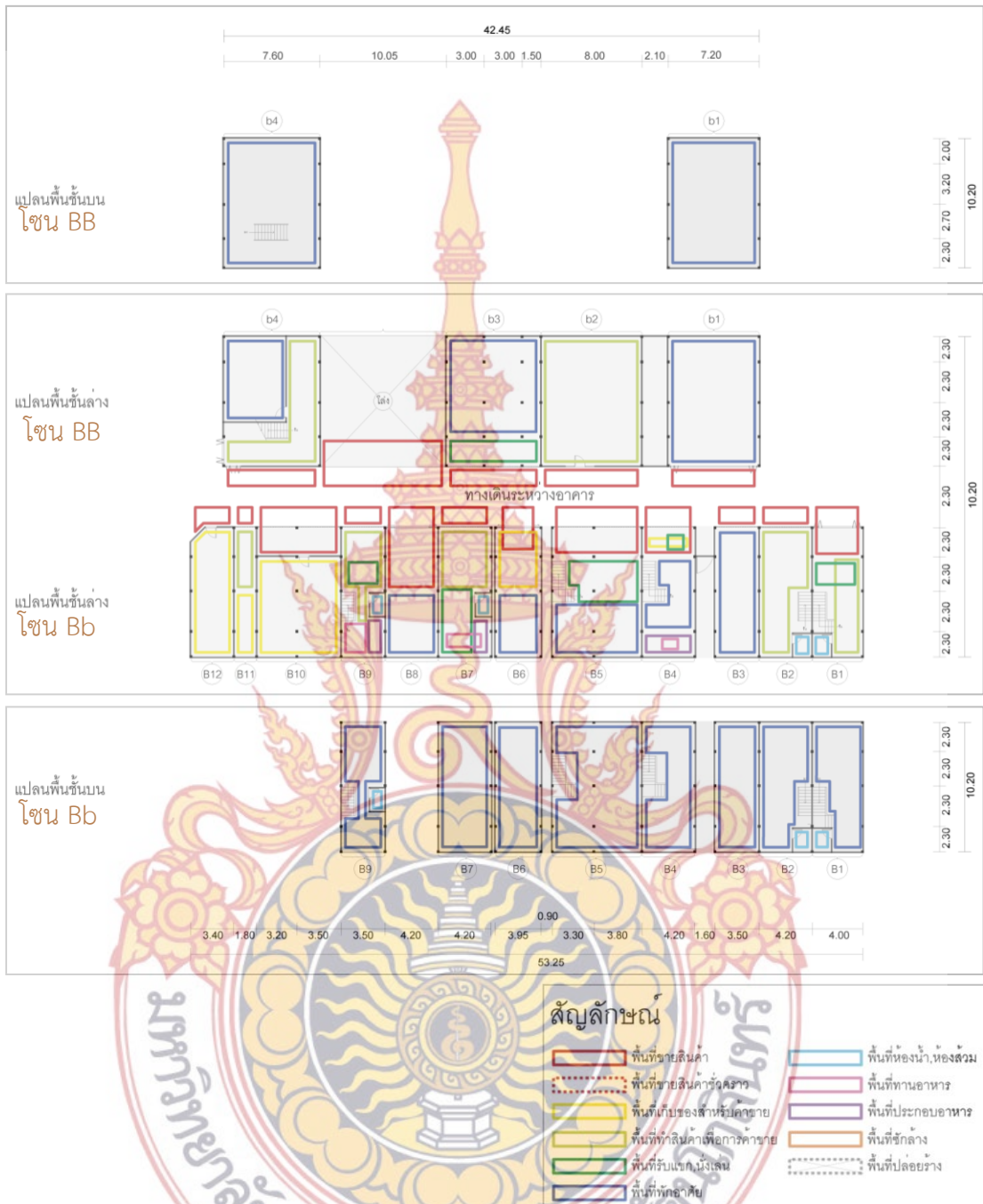
ตารางที่ 1 สัดส่วนและลักษณะกิจกรรมการใช้สอยในโซน A

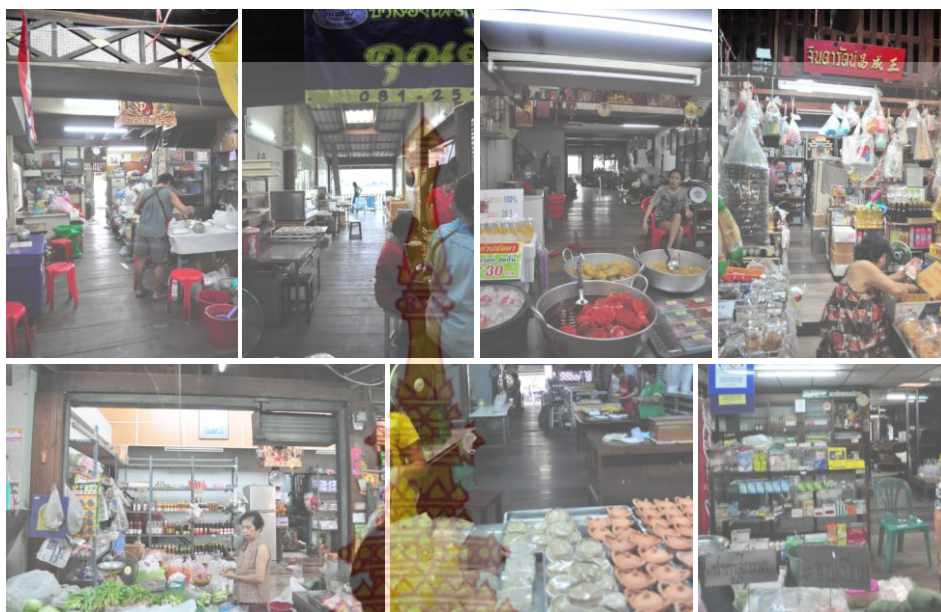
จากรูปแบบการใช้สอยในอาคารโซน A (ตารางที่ 1) จะเห็นได้ว่า มีสัดส่วนของการใช้สอยเพื่ออยู่อาศัยอย่างเดียวและอยู่อาศัย-เก็บของในสัดส่วนสูงสุด รวมทั้งยังมีรูปแบบการใช้สอยที่หลากหลายในทุกประเภท

เรือนค้าขาย โซน B ตั้งอยู่ในตำแหน่งที่นักท่องเที่ยวได้เดินซื้อสินค้าต่อเนื่องมาจากโซน A หรือ โซน C รวมทั้ง ตลาดใหม่และแผงลอย จึงทำให้รูปแบบการใช้สอยภายในเน้นการค้าขายบริเวณหน้าร้านทุกๆ ร้าน ส่วนพื้นที่ด้านในก็มีการปรับเปลี่ยนการใช้สอยไปตามความต้องการของผู้อยู่อาศัย เช่น เป็นพื้นที่วางสินค้าและวัตถุดิบ กันเป็นห้องโดยส่วนใหญ่ใช้สำหรับนอน ดังภาพที่ 35

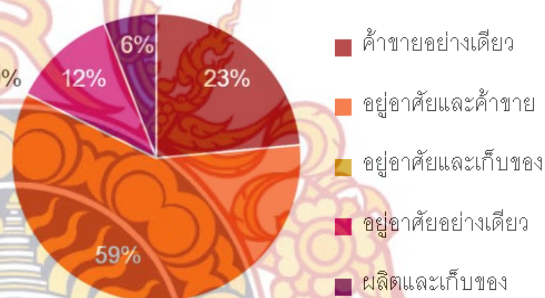
ภาพที่ 35 ผังกิจกรรมการใช้สอยภายในตัวเรือนชั้นล่างและชั้นบนโชน B (ผู้วิจัย, 2555)

ภาพที่ 36 ลักษณะกิจกรรมการใช้สอยภายในตัวเรือนโซน B (ผู้วิจัย, 2555)

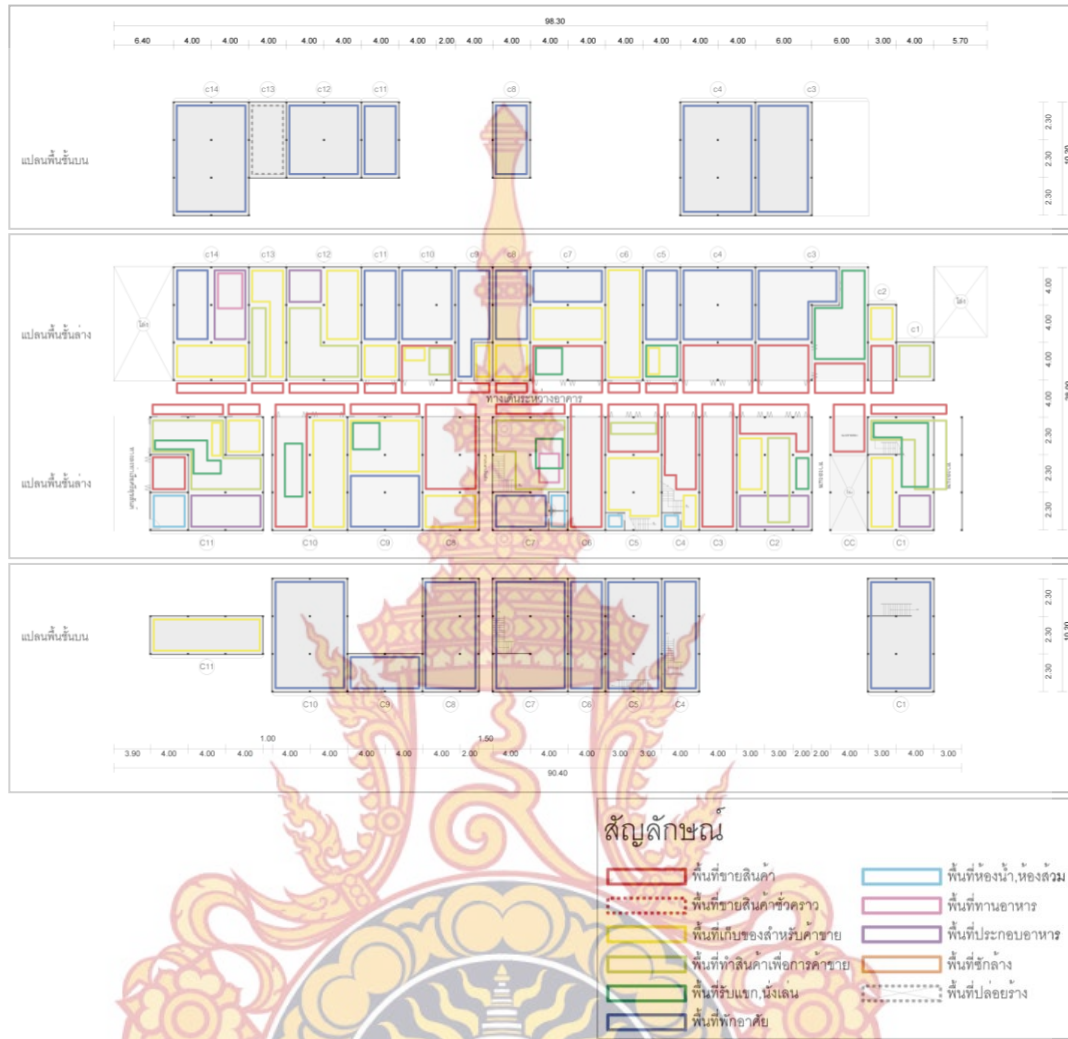
ตารางที่ 2 สัดส่วนและลักษณะกิจกรรมการใช้สอยในโซน B

กิจกรรมการใช้สอย	จำนวน (หลัง)	ร้อยละ
ค้าขายอย่างเดียว	4	23
อยู่อาศัยและค้าขาย	10	59
อยู่อาศัยและเก็บของ	0	0
อยู่อาศัยอย่างเดียว	2	12
ผลิตและเก็บของ	1	6
รวมทั้งสิ้น (หลัง)	17	100.00

รูปแบบการใช้สอย (ตารางที่ 2) มีสัดส่วนของการใช้สอยเพื่ออยู่อาศัยและค้าขายในสัดส่วนสูงสุดมากกว่าร้อยละ 50 และไม่มีรูปแบบการใช้สอยเพื่ออยู่อาศัยและเก็บของเลย ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ผู้อยู่อาศัยได้ใช้พื้นที่อย่างคุ้มค่า แม้กระทั่งใช้เพื่อการผลิตและเก็บวัตถุดิบที่ใช้เพื่อการค้าขายเพียงอย่างเดียว

เรือนค้าขาย โซน C ตั้งอยู่ในตำแหน่งที่นักท่องเที่ยวได้เดินซื้อสินค้าต่อเนื่องมาจากโซน B รวมทั้งตลาดใหม่และแผงลอย จึงทำให้รูปแบบการใช้สอยภายในเน้นการค้าขาย บริเวณหน้าร้านทุกๆ ร้านอย่างหนาแน่น ส่วนพื้นที่ด้านในก็มีการปรับเปลี่ยนการใช้สอยไปตามความต้องการของผู้อยู่อาศัยเช่นเดียวกับโซน B ซึ่งการเดินจับจ่ายสินค้าภายในโซน B และ C นั้นแทบจะไม่มีใครว่าเป็นคนละโซน โดยมีความต่อเนื่องของตัวอาคารและสินค้าอย่างมาก ดังภาพที่ 37

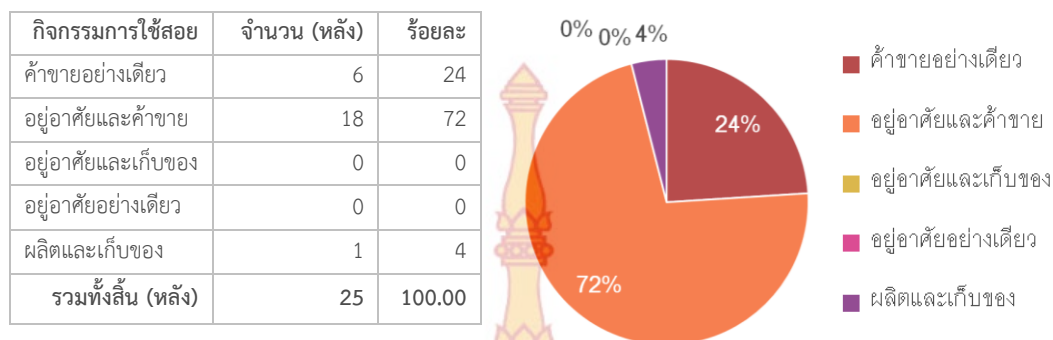

ภาพที่ 37 ผังกิจกรรมการใช้สอยภายในตัวเรือนชั้นล่างและชั้นบนโซน C (ผู้วิจัย, 2555)

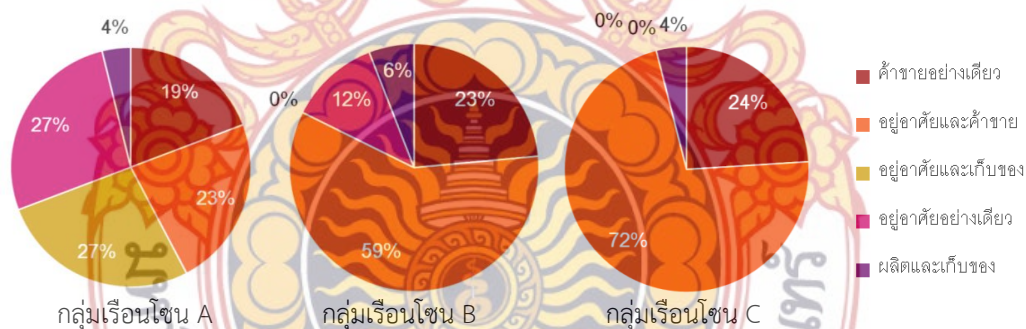
ภาพที่ 38 ลักษณะกิจกรรมการใช้สอยภายในตัวเรือนโซน C (ผู้วิจัย, 2555)

ตารางที่ 3 สัดส่วนและลักษณะกิจกรรมการใช้สอยในโซน C

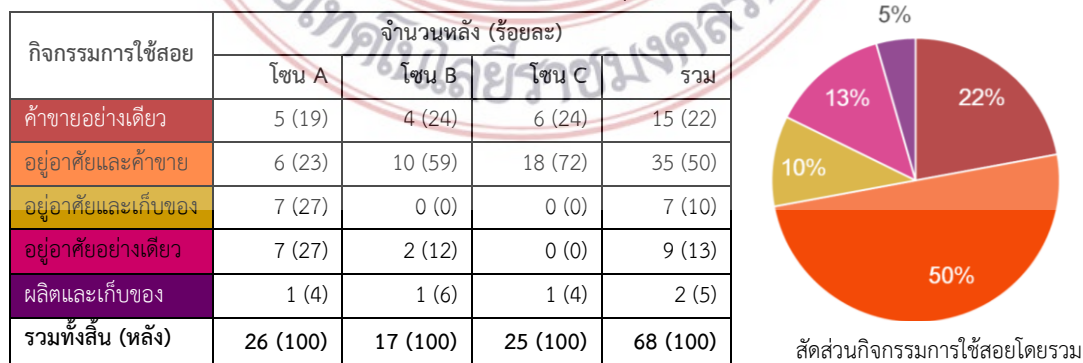
ในโซน C (ตารางที่ 3) มีสัดส่วนของการใช้สอยเพื่ออยู่อาศัยและค้าขายในสัดส่วนสูงสุดมากถึงร้อยละ 70 รวมทั้งไม่มีรูปแบบการใช้สอยเพื่ออยู่อาศัยและเก็บของ และอยู่อาศัยเพียงอย่างเดียวเลย ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ผู้อยู่อาศัยได้ใช้พื้นที่อย่างคุ้มค่ามากกว่าในทุกโซน

สรุปผลการวิเคราะห์รูปแบบการใช้สอยภายในอาคาร สามารถแบ่งได้เป็น 5 ประเภท (typologies) คือ แบบค้าขายอย่างเดียว แบบอยู่อาศัยและค้าขาย แบบอยู่อาศัยและเก็บของ แบบอยู่อาศัยอย่างเดียว และแบบผลิตและใช้เก็บของ

ภาพที่ 39 สัดส่วนและลักษณะกิจกรรมการใช้สอยในกลุ่มเรือนทั้ง 3 กลุ่ม

ตารางที่ 4 สัดส่วนและลักษณะกิจกรรมการใช้สอยในกลุ่มเรือนทั้ง 3 กลุ่ม

จากตารางสรุปจะเห็นได้ว่า การใช้สอยเพื่ออยู่อาศัยและค้าขายยังคงมีส่วนสูงสุดคือ ร้อยละ 50 และรองลงมาเป็นการใช้สอยเพื่อการค้าขายเพียงอย่างเดียว ส่วนการใช้สอยเพื่ออยู่อาศัยอย่างเดียวมีส่วนปานกลาง ซึ่งแสดงให้เห็นว่า รูปแบบการใช้สอยภายในอาคารของตลาดชุมชนริมน้ำแห่งนี้ ยังคงยังประโยชน์แบบดั้งเดิมที่เป็นเอกลักษณ์ คือ การอยู่อาศัยและค้าขายควบคู่กัน แต่ได้มีการปรับเปลี่ยนการค้าขายเพื่อรองรับการท่องเที่ยวมากกว่าการค้าขายเพื่อรองรับการค้าเดินชีวิตประจำวันดังเช่นในอดีต อย่างไรก็ตาม ในตลาดก็ยังคงมีสินค้าอุปโภคบริโภคจำหน่ายอยู่เช่นกัน

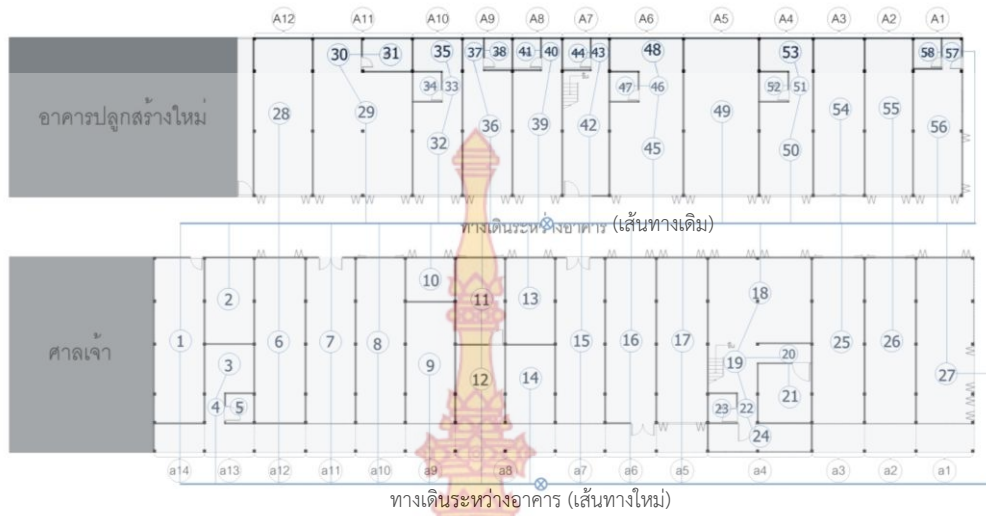
2.3 รูปแบบความสัมพันธ์ของหน่วยพื้นที่ว่างในอาคาร

เป็นการศึกษาวิเคราะห์ลักษณะเชิงสัณฐานของอาคาร เพื่อทราบถึงรูปแบบความสัมพันธ์ของการเชื่อมต่อและการจัดวางตัวของพื้นที่ใช้สอยในอาคาร (spatial configurational pattern) ควบคู่กับรูปแบบการสัญจร (transportation pattern) ตั้งแต่พื้นที่ด้านหน้าไปถึงพื้นที่ที่ลึกสุดของอาคารว่า โครงข่ายการเชื่อมต่อระหว่างหน่วยพื้นที่หรือพื้นที่ใช้สอยที่ใช้อาศัยและมีการค้าขายที่มีการท่องเที่ยวเข้ามาเกี่ยวข้องนั้นมีลักษณะเป็นอย่างไร มีความเปลี่ยนแปลงไปจากแบบดั้งเดิมในอดีตที่เป็นลักษณะเปิดโล่งทั้งหมดและมีส่วนที่เป็นห้องน้ำอยู่ด้านหลัง ใช้เพียงเพื่อรองรับการอยู่อาศัยและค้าขายในละแวกชุมชน รวมทั้งมีสินค้าสำหรับการใช้สอยในชีวิตประจำวันจำหน่ายเป็นหลัก จวบจนกระทั่งปัจจุบันที่การค้าขายมุ่งเน้นไปในเชิงการท่องเที่ยวเป็นมากกว่า โดยกลายเป็นสินค้าจำพวกของกิน ของฝาก ของใช้ที่ผลิตเพื่อขายให้นักท่องเที่ยว ต้องมีการผลิตอยู่ด้านในและนำออกมาจำหน่ายหน้าร้าน ได้ทำให้ผู้อยู่อาศัยหรือกลุ่มพ่อค้าแม่ค้าต้องปรับเปลี่ยนภายในตัวเรือนเพื่อรองรับการใช้สอยที่เหมาะสมมากขึ้น ดังนั้น การทราบถึงลักษณะของหน่วยพื้นที่ใช้สอยในระบบของเรือนค้าขายแห่งนี้ จึงช่วยอธิบายลักษณะเชิงสัณฐานที่เปลี่ยนไปได้อย่างชัดเจนโดยกำหนดให้ทางเดินตรงกลางระหว่างกลุ่มอาคารเป็น “เส้นทางหลัก” ในการเข้าสู่ตัวเรือนแต่ละหลัง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

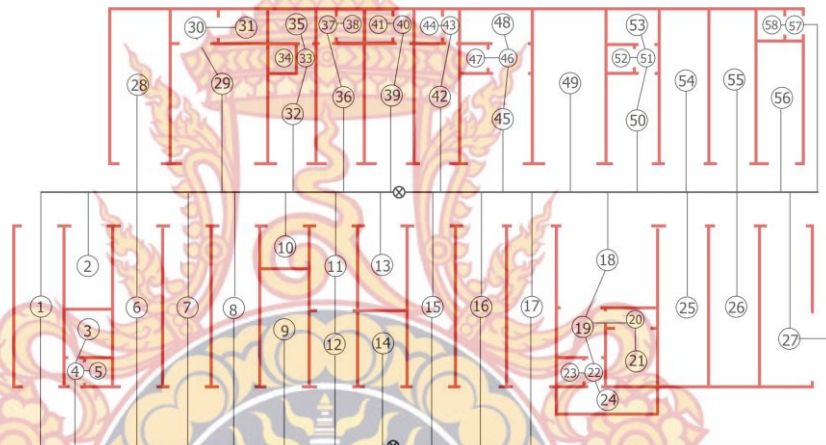
- 1) โครงสร้างการเชื่อมต่อระหว่างหน่วยพื้นที่ใช้สอยซ้อนบนแบบแปลนพื้น
- 2) โครงสร้างการเชื่อมต่อของหน่วยพื้นที่ใช้สอย
- 3) แผนภูมิจัดตีฟายด์และตารางแสดงค่าทางสถิติ

เรือนค้าขาย โซน A

โครงสร้างการเชื่อมต่อของหน่วยพื้นที่ใช้สอย โซน A สร้างโดยเริ่มต้นจากทางเข้าหลักที่เข้าสู่ตัวเรือนแต่ละหลัง สามารถเข้าได้ 2 เส้นทาง คือ เส้นทางเดิมและเส้นทางใหม่

ภาพที่ 40 โครงสร้างการเชื่อมต่อของหน่วยพื้นที่ใช้สอยซ้อนบนแบบแปลนพื้น โชน A

ภาพที่ 41 โครงสร้างการเชื่อมต่อของหน่วยพื้นที่ใช้สอย โชน A

ภาพที่ 42 แผนภูมิจัสมติฟายด์ โชน A

ลักษณะแผนภูมิของหน่วยพื้นที่ใช้สอยในอาคารโชนนี้เป็นระบบไม่กระจาย ความสัมพันธ์ ซึ่งเป็นลักษณะทั่วไปของอาคารพักอาศัย โดยส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นเส้นตรงและเป็น พุ่มเตี้ย มีเพียงบางห้องที่เป็นโครงสร้างกึ่งก้านต้นไม้ (tree like structure) เนื่องจากเป็นการกั้นห้อง เพื่อแยกการใช้สอยให้เป็นสัดส่วนมากขึ้น ส่วนที่ลึกที่สุดของตัวเรือน คือห้องน้ำ แต่โชน Aa จะไม่มี พื้นที่ใช้สอยที่ซับซ้อน โดยเป็นห้องโล่งเข้าถึงได้จากทั้งด้านหน้าและด้านหลัง

ตารางที่ 5 การวิเคราะห์ทางสถิติของตลาดโชน A

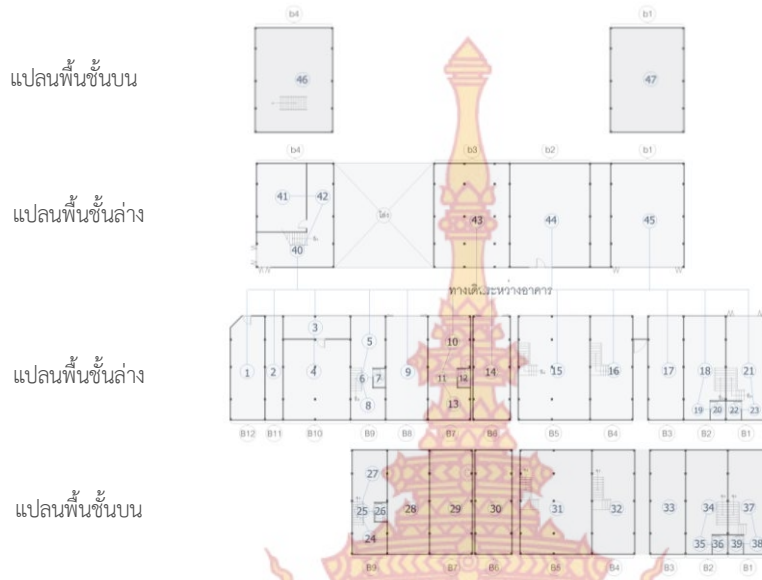
จำนวนหน่วยพื้นที่ใช้สอย ทั้งหมด	ค่าความลึกเฉลี่ย (MD)	ค่าสัดส่วนการกระจายความสัมพันธ์ ของหน่วยพื้นที่ใช้สอย (RA)
58	1.79	0.02

ที่มา : การวิเคราะห์ (ผู้วิจัย, 2556)

ค่าการวิเคราะห์ทางสถิติพบว่า มีจำนวนหน่วยพื้นที่ใช้สอยทั้งหมด 58 หน่วย มีค่าความลึกเฉลี่ย 1.79 แสดงว่าพื้นที่ใช้สอยส่วนที่ลึกที่สุดของเรือนจะต้องเดินทางผ่านห้องต่างๆ เพียง 2 ห้อง ซึ่งนับว่ามีความสะดวกมากและไม่มีความซับซ้อน พื้นที่ใช้สอยของตัวเรือนจึงเอื้อต่อการ ประกอบกิจกรรมการค้าจากทางเข้าด้านหน้าอย่างมาก ส่วนค่าสัดส่วนการกระจายความสัมพันธ์ของ หน่วยพื้นที่ใช้สอย มีค่า 0.02 เป็นค่าที่ใกล้เคียง 0 แสดงว่าระบบมีทางเลือกในการสัญจรหลากหลาย เส้นทาง หรือมีลักษณะกระจายหน่วยพื้นที่ใช้สอยออกไปยังหน่วยพื้นที่ใช้สอยอื่นๆ ในระบบได้ดี

จึงอาจสรุปได้ว่า ผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่ในโชนนี้ไม่ได้มีการปรับเปลี่ยนพื้นที่ใช้สอย ภายในไปจากเดิมมากนัก โดยการมีพื้นที่โล่งในการวางสินค้าและสิ่งของต่างๆ มีความสะดวกมากกว่า การกั้นเป็นห้อง อีกทั้งยังสามารถปรับเปลี่ยนการใช้สอยได้ตามความเหมาะสม

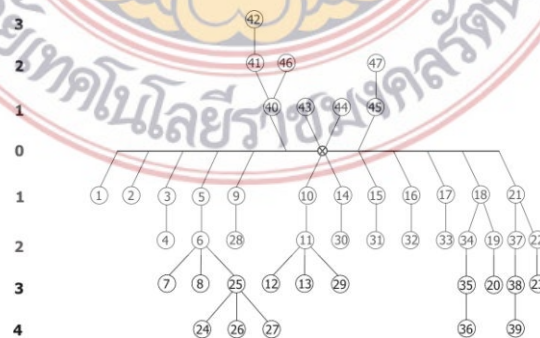
เรือนค้าขาย โชน B

ภาพที่ 43 โครงสร้างการเชื่อมต่อของหน่วยพื้นที่ย่อยซ้อนบนแบบแปลนพื้นที่ โชน B

ภาพที่ 44 โครงสร้างการเชื่อมต่อของหน่วยพื้นที่ย่อย โชน B

ภาพที่ 45 แผนภูมิจัสติฟายด์ โชน B

ลักษณะแผนภูมิของหน่วยพื้นที่ใช้สอยในอาคารโชนนี้เป็นระบบไม่กระจาย ความสัมพันธ์เช่นเดียวกับโชน A โดยมีลักษณะเป็นทรงพุ่มเตี้ย และบางห้องที่ต่อเนื่องเป็นโครงสร้าง กิ่งก้านต้นไม้ (tree like structure) เนื่องจากเป็นการกั้นห้องเพื่อแยกพื้นที่ใช้สอยและเป็นพื้นที่ที่ต่อเนื่องไปยังชั้นบน ส่วนที่ลึกที่สุดของตัวเรือน คือห้องน้ำหรือครัว แต่พื้นที่ใช้สอยโดยรวมก็ไม่มี ความซับซ้อนมากนัก

ตารางที่ 6 การวิเคราะห์ทางสถิติของตลาดโชน B

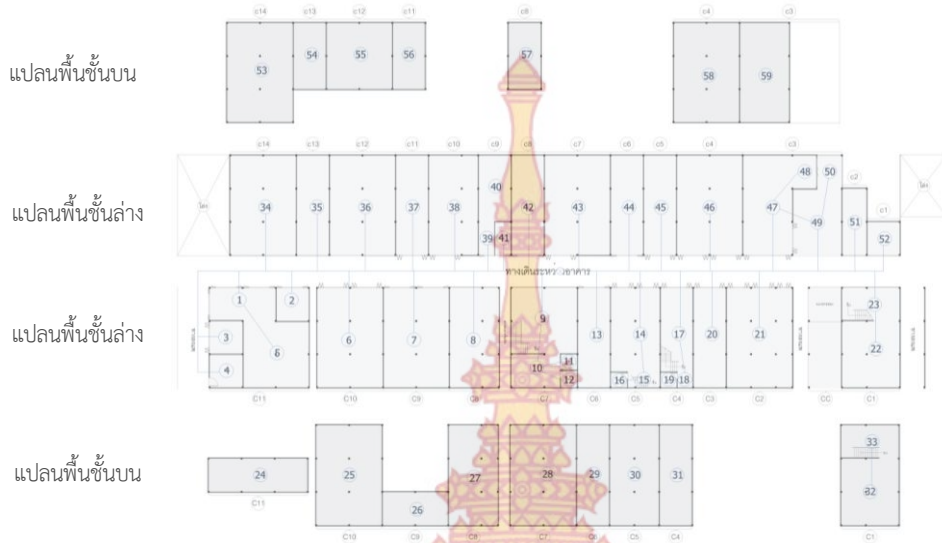
จำนวนหน่วยพื้นที่สาธารณะ ทั้งหมด	ความลึกเฉลี่ย (MD)	ค่าสัดส่วนการกระจายความสัมพันธ์ ของหน่วยพื้นที่ใช้สอย (RA)
47	2.10	0.04

ที่มา : การวิเคราะห์ (ผู้วิจัย, 2556)

ค่าการวิเคราะห์ทางสถิติพบว่า มีจำนวนหน่วยพื้นที่ใช้สอยทั้งหมด 47หน่วย มีค่าความลึกเฉลี่ย 2.10 แสดงว่าพื้นที่ใช้สอยส่วนที่ลึกที่สุดของเรือนจะต้องเดินผ่านห้องต่างๆ เพียง 2-3 ห้อง ซึ่งนับว่ามีความสะดวกมากและไม่มี ความซับซ้อนเช่นเดียวกับโชนA พื้นที่ใช้สอยของตัวเรือน จึงเอื้อต่อการประกอบกิจกรรมการค้าจากทางเข้าด้านหน้าอย่างมาก ส่วนค่าสัดส่วนการกระจาย ความสัมพันธ์ของหน่วยพื้นที่ใช้สอย มีค่า 0.04 เป็นค่าที่ใกล้เคียง 0 แสดงว่าระบบมีทางเลือกในการสัญจรหลากหลายเส้นทาง หรือมีลักษณะกระจายหน่วยพื้นที่ใช้สอยออกไปยังหน่วยพื้นที่ใช้สอยอื่นๆ ในระบบได้ดี แม้ว่าจะมีพื้นที่ใช้สอยชั้นบนก็ตาม

จึงอาจสรุปได้ว่า ผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่ในโชนนี้ไม่ได้มีการปรับเปลี่ยนพื้นที่ใช้สอย ภายใต้อาคารเดิมมากนัก โดยการมีพื้นที่โล่งในการวางสินค้าและสิ่งของต่างๆ มีความสะดวกมากกว่า การกั้นเป็นห้อง อีกทั้งยังสามารถปรับเปลี่ยนการใช้สอยได้ตามความเหมาะสม

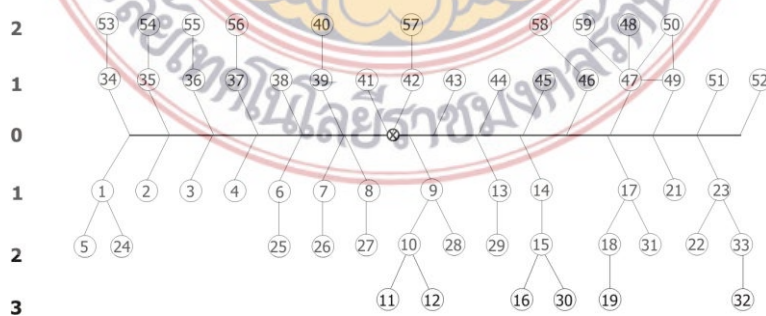
เรือนค้าขาย โชน C

ภาพที่ 46 โครงสร้างการเชื่อมต่อของหน่วยพื้นที่ย่อยซ้อนบนแบบแปลนพื้นที่ โชน C

ภาพที่ 47 โครงสร้างการเชื่อมต่อของหน่วยพื้นที่ย่อย โชน C

ภาพที่ 48 แผนภูมิจัสติฟายด์ โชน C

ลักษณะแผนภูมิของหน่วยพื้นที่ใช้สอยในอาคารโชนนี้เป็นระบบกระจายความสัมพันธ์เช่นเดียวกับโชน A และ B โดยมีลักษณะเป็นเส้นตรงและทรงพุ่มเตี้ย มีการการกั้นห้องเพื่อแยกพื้นที่ใช้สอยน้อยมาก แต่ทรงพุ่มจะเกิดจากการเป็นพื้นที่ต่อเนื่องไปยังชั้นบน ส่วนที่ลึกที่สุดของตัวเรือน คือห้องน้ำหรือครัว พื้นที่ใช้สอยโดยรวมไม่มีความซับซ้อนเท่าโชน B

ตารางที่ 7 การวิเคราะห์ทางสถิติของตลาดโชน C

จำนวนหน่วยพื้นที่ใช้สอยทั้งหมด	ความลึกเฉลี่ย (MD)	ค่าสัดส่วนการกระจายความสัมพันธ์ของหน่วยพื้นที่ใช้สอย (RA)
59	1.57	0.01

ที่มา : การวิเคราะห์ (ผู้วิจัย, 2556)

ค่าการวิเคราะห์ทางสถิติพบว่า มีจำนวนหน่วยพื้นที่ใช้สอยทั้งหมด 59 หน่วย มีค่าความลึกเฉลี่ย 1.57 แสดงว่าพื้นที่ใช้สอยส่วนที่ลึกที่สุดของเรือนจะต้องเดินผ่านห้องต่างๆ เพียง 2 ห้อง ซึ่งนับว่ามีความสะดวกและไม่มีความซับซ้อนเช่นเดียวกับโชน A พื้นที่ใช้สอยของตัวเรือนจึงเอื้อต่อการประกอบกิจกรรมการค้าจากทางเข้าด้านหน้าอย่างมาก ส่วนค่าสัดส่วนการกระจายความสัมพันธ์ของหน่วยพื้นที่ใช้สอย มีค่า 0.01 เป็นค่าที่ใกล้เคียง 0 แสดงว่าระบบมีทางเลือกในการสัญจรหลากหลายเส้นทาง หรือมีลักษณะกระจายหน่วยพื้นที่ใช้สอยออกไปยังหน่วยพื้นที่ใช้สอยอื่นๆ ในระบบได้ดี แม้ว่าจะมีพื้นที่ใช้สอยชั้นบนก็ตาม

อาจสรุปในภาพรวมได้ว่า ผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่ปรับเปลี่ยนอาคารให้ตอบสนองการใช้สอยเพื่อรองรับการค้าขายตามกระแสการท่องเที่ยวเป็นสำคัญ โดยเฉพาะรูปร่างรูปทรงอาคาร ส่วนพื้นที่ใช้สอยภายในอาคารบางส่วนยังคงปล่อยให้โล่ง เพื่อประกอบกิจกรรมเกี่ยวกับการค้า เช่น ผลิตหรือเก็บสินค้า และบางส่วนถูกกั้นเป็นห้อง จึงจำเป็นต้องศึกษาในประเด็นเชิงเศรษฐศาสตร์สังคมของผู้คนที่อาศัยอยู่ต่อไปว่ามีเหตุหรือปัจจัยใดที่เกี่ยวข้อง กับการเปลี่ยนแปลงเชิงสัณฐานพื้นที่ในเรือนค้าขายที่สัมพันธ์กัน

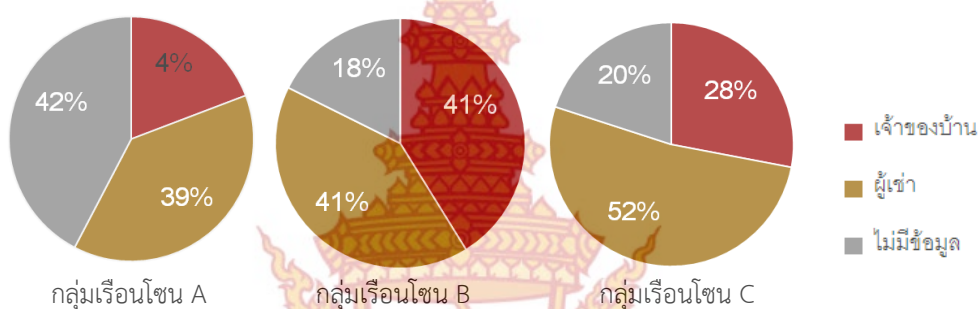
3. ลักษณะทางสังคมเศรษฐกิจและปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้อง

3.1 ประเภทและบทบาทของผู้คน

(1) ประเภทของผู้คนในตลาด

จากการสัมภาษณ์บรรดาพ่อค้า แม่ค้าตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องกับการค้าขายที่อาศัยอยู่ในตลาด พบว่า ประเภทของผู้คนในตลาดแห่งนี้ประกอบด้วย ผู้คน 2 ประเภท คือ “คนใน

ตลาด” และ “คนนอกตลาด” โดยคนในตลาด คือผู้ที่เป็นเจ้าของบ้านซึ่งอาศัยอยู่เองและผู้เช่าเพื่ออยู่อาศัยหรือค้าขาย ส่วนคนนอกตลาด คือ กลุ่มนักท่องเที่ยว กลุ่มผู้ซื้อสินค้าที่มาจากชุมชนหรือที่ต่างๆ ในงานวิจัยนี้จะทำการเก็บข้อมูลจากกลุ่มคนในตลาด เนื่องจากเป็นกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ทุกวันหรือเป็นผู้ใช้สอยพื้นที่ในอาคาร ตลอดจนมีบทบาทในการตัดสินใจเปลี่ยนแปลงตัวเรือนให้สามารถรองรับการใช้สอยต่างๆ มากกว่ากลุ่มคนนอก ในช่วงที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อทำการเก็บรวบรวมข้อมูลหลายครั้งตามที่กำหนดไว้ นั้น มีกลุ่มผู้ถูกสัมภาษณ์ไม่พร้อมจะให้ข้อมูล จึงมีผู้ให้สัมภาษณ์เพียงบางหลัง (จึงถูกจัดอยู่ในกลุ่มไม่มีข้อมูล) โดยมีรายละเอียดดังตาราง 8

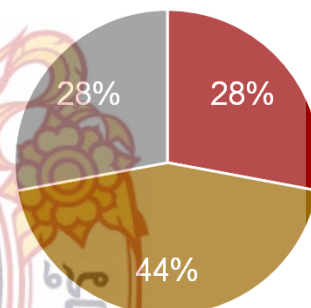

ภาพที่ 49 สัดส่วนประเภทของผู้คนในตลาดจากเรือนค้าขายทั้ง 3 โซน

ตารางที่ 8 สัดส่วนประเภทของผู้คนในตลาด

ประเภทผู้คน	จำนวนหลัง (ร้อยละ)			
	โซน A	โซน B	โซน C	รวม
เจ้าของบ้าน	5 (4)	7 (41)	7 (28)	19 (28)
ผู้เช่า	10 (39)	7 (41)	13 (52)	30 (44)
ไม่มีข้อมูล	11 (42)	3 (18)	5 (20)	19 (28)
รวมทั้งสิ้น (หลัง)	26 (100)	17 (100)	25 (100)	68 (100)

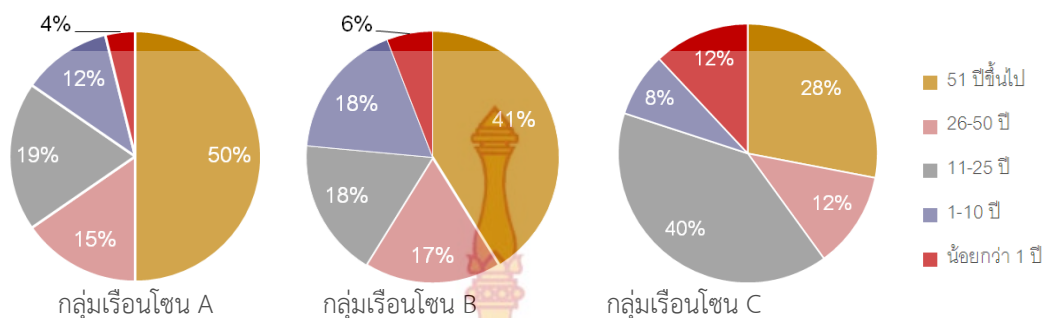
*ไม่มีข้อมูล หมายถึง กลุ่มผู้ถูกสัมภาษณ์ที่ไม่พร้อมจะให้ข้อมูลและเป็นบ้านหลังที่ถูกปิดไว้ในช่วงที่มีการเก็บข้อมูลในพื้นที่

สัดส่วนประเภทของผู้คนโดยเฉลี่ยจากตลาดทั้ง 3 โซน

(2) บทบาทของผู้คนในตลาด

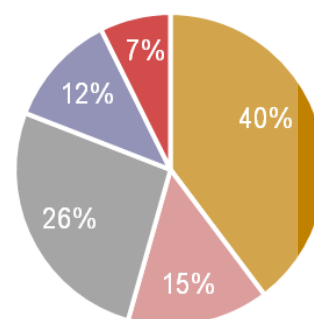
จากการเก็บรวบรวมข้อมูลชี้ให้เห็นว่า ในตลาดส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มผู้เช่า โดยเช่าต่อเนื่องเรื่อยมาตั้งแต่ครั้งรุ่นปู่ย่าตายาย มีสัดส่วนน้อยที่จะมีกรรมสิทธิ์เป็นเจ้าของบ้านเอง จึงอาจไม่สามารถทำการปรับเปลี่ยนลักษณะของตัวอาคารได้มากนัก แม้ว่าผู้คนที่อาศัยเหล่านี้จะอาศัยมานานกว่า 50 ปี โดยมีจำนวนมากที่สุดถึงร้อยละ 40 รองลงมาจะอยู่มานานประมาณ 25 ปี ร้อยละ 26 โดยในตลาดโซน A จะมีผู้ที่อาศัยอยู่ยาวนานที่สุด ทั้งที่อยู่อาศัยมาตั้งแต่กำเนิดและโยกย้ายมาจากที่อื่นจนกลายเป็นคนในพื้นที่ ดังตารางที่ 9

ภาพที่ 50 ระยะเวลาในการอยู่อาศัยและค้าขายของผู้คนในตลาดทั้ง 3 โชน

ตารางที่ 9 ระยะเวลาในการอยู่อาศัยและค้าขายของผู้คน

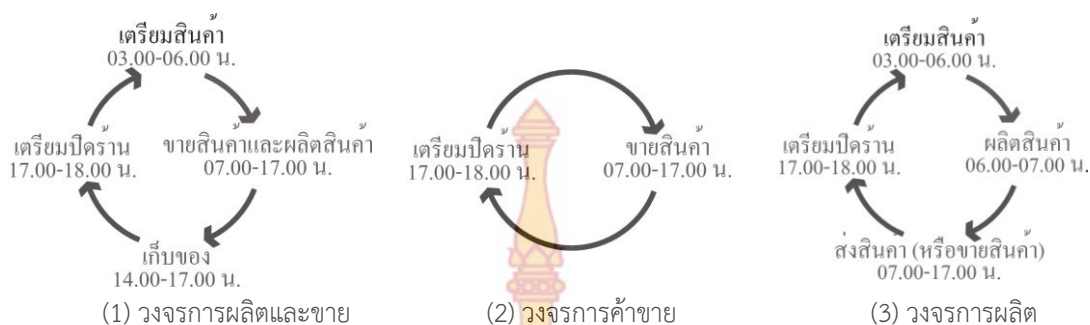
ประเภทและบทบาท ผู้คน	จำนวนหลัง (ร้อยละ)			
	โชน A	โชน B	โชน C	รวม
51 ปีขึ้นไป	13 (50)	7 (41)	7 (28)	27 (40)
26-50 ปี	4 (15)	3 (17)	3 (12)	10 (15)
11-25 ปี	5 (19)	3 (18)	10 (40)	18 (26)
1-10 ปี	3 (12)	3 (18)	2 (8)	8 (12)
น้อยกว่า 1 ปี	1 (4)	1 (6)	3 (12)	5 (7)
รวมทั้งสิ้น (หลัง)	26 (100)	17 (100)	25 (100)	68 (100)

ระยะเวลาในการอยู่อาศัยและค้าขายของผู้คนโดยเฉลี่ยจากตลาดทั้ง 3 โชน

3.2 วิถีชีวิต ช่วงเวลาและวงจรของกิจกรรม

ข้อมูลส่วนนี้ได้จากการตอบแบบสัมภาษณ์ของผู้คนในตลาด เฉพาะหลังที่มีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการค้าขาย (ทั้งประเภทที่ค้าขายอย่างเดียว อยู่อาศัยและค้าขาย ผลิตและเก็บของ แต่ในประเภทที่มีการอยู่อาศัยอย่างเดียว อยู่อาศัยและเก็บของจึงไม่มีวงจรกิจกรรม) พบว่า ส่วนใหญ่จะมีวิถีชีวิตในภาพรวมรายสัปดาห์ ที่ส่วนใหญ่จะเปิดขายทุกวัน แต่ในบางร้านที่มีการปิดร้านจะปิดในวันจันทร์-อังคาร-พุธ-พฤหัสบดี (ไม่แน่นอน) เพื่อการเตรียมหรือหาซื้อวัตถุดิบ และในวันที่เปิดร้านจึงเป็นวันศุกร์-เสาร์-อาทิตย์-อังคาร ที่มีการค้าขายต่อเนื่อง หากแยกเป็นตลาดจะพบว่า ตลาดโชน A จะมีวันเปิด-ปิด ส่วนตลาดโชน B และโชน C มักจะเปิดทุกวัน แต่สินค้าในวันที่มีการท่องเที่ยวจะมากกว่าวันธรรมดา ช่วงเวลาที่เกี่ยวข้องกับการค้าขายและวงจรของกิจกรรมที่เกิดขึ้นในวันที่มีการค้าขายสามารถสรุปได้เป็น 3 ลักษณะ คือ (1) วงจรการผลิตและขาย เป็นการผลิตแล้วจำหน่ายเองอยู่ภายในร้าน ซึ่งบางร้านจะผลิตไปด้วยและขายไปด้วยทั้งวันจนกว่าจะปิดร้าน (2) วงจรการค้าขาย เป็นการขายโดยไม่มีการผลิต สินค้าที่จำหน่ายจึงรับช่วงต่อมาจากผู้ผลิตอีกทอดหนึ่ง (3) วงจรการผลิต เป็นการผลิตโดยไม่มีการขาย สินค้าที่ผลิตได้จึงนำส่งร้านค้า แต่หากจำหน่ายก็จะจำหน่ายเพียงช่วงสั้นๆ เช่น ช่วงเช้าที่อยู่ในช่วงผลิตจึงวางขายไปด้วย

ภาพที่ 51 วิถีชีวิต ช่วงเวลาและวงจรของกิจกรรมในเรือนที่มีกิจกรรมที่เกี่ยวกับการค้าขาย

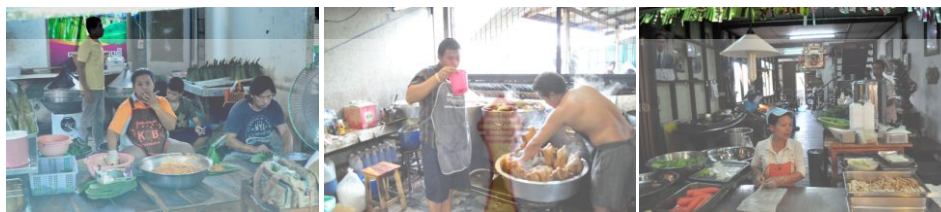
วงจรของกิจกรรมที่มีการผลิตสินค้าและขาย ส่วนมากจะเป็นสินค้าประเภทอาหาร ทั้งอาหารคาวและอาหารหวาน⁴ ดังเช่น ร้านที่ทำขนมซึ่งเก็บไว้ได้นานจะทำขนมประเภทต่างๆ หมุนเวียนกันไปในแต่ละวัน จนกระทั่งในวันที่มีการท่องเที่ยวจะมีขนมครบทุกอย่าง ส่วนการผลิตขนม⁵ เพื่อส่งให้ร้านต่างๆ จะออกหาซื้อวัตถุดิบในวันจันทร์ (และวันพฤหัสบดี) แล้วนำมาผลิตในวันอังคาร (และวันศุกร์) ตอนเช้ามีดประมาณตี 3 เริ่มทำขนมตอน 6 โมงเช้า และนำส่งพ่อค้าแม่ค้า-ขายปลีกตอน 7 โมงเช้า เพราะจะมีคนมาซื้อเพื่อใส่บาตร (พะยอม ศุภนิมิตศิริ, สัมภาษณ์ 20 มีนาคม 2555) ร้านขายแกงจะเตรียมวัตถุดิบในช่วงเย็นทุกวัน จากนั้นจะตื่นตี 3 มาทำพริกแกง แกงได้ 7-8 อย่างจะเริ่มวางขาย คนที่เหลือจะทำแกงต่อจนครบและวางขายจนถึง 5 โมงเย็น จึงเก็บของแล้วเตรียมของที่จะทำต่อในวันรุ่งขึ้น (อารีย์ วัฒนพัฒน์, สัมภาษณ์ 20 มีนาคม 2555) ส่วนวงจรของสินค้าที่รับมาเพื่อขายอย่างเดียว มักเป็นสินค้าจำพวกของใช้ อาหารทะเล ลูกชิ้น กระทียมตอง น้ำตาลกรวด น้ำตาลปับ ของฝาก ยาสามัญ อาหารกระป๋อง ของเก่า กิ๊ฟช็อป มะพร้าวกะทิ น้ำผึ้ง ปลาเส้น ผักและผลไม้สด กะปิ น้ำปลา ฯลฯ จะเปิดร้านประมาณ 6-7 โมงเช้าและปิดตอน 5-6 โมงเย็น (สว่าง จินดารุ่งเรืองรัตน์, สัมภาษณ์ 21 เมษายน 2555)

ปัจจัยวิถีชีวิตและกิจกรรมจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงเชิงสัณฐานในลักษณะที่ในวันที่มีการท่องเที่ยวการใช้พื้นที่จะหนาแน่น ทั้งใช้พื้นที่ในการผลิตสินค้า ขายสินค้า เก็บสินค้า ฯลฯ ส่วนในวันธรรมดาจะเบาบางลงแต่ยังคงมีการใช้พื้นที่หน้าร้านเป็นส่วนใหญ่ ดังที่จะแสดงผลการศึกษาในประเด็นต่อไป

⁴ ได้แก่ ขนมไทยต่างๆ แกงและผัดเผ็ดต่างๆ ผัดไทย ก๋วยเตี๋ยว ขนมแข่ง ขนมเทียน ลูกชิ้น ปลาเค็ม หอยสามรส ปลาแช่น้ำปลา กุนเชียง เป็ดพะโล้ ขนมที่ใช้ในงานมงคล ไข่เค็ม น้ำสมุนไพรร โอคครีมโบราณ ท่อหมก ฯลฯ

⁵ ได้แก่ ขนมถ้วยฟู ขนมตาล ขนมตะโก้ สาคุไส้หมู ฯลฯ

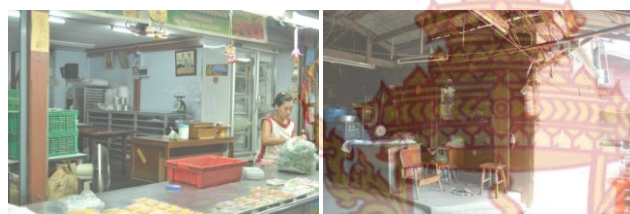

(1) วงจรการผลิตและขาย

(2) วงจรการค้าขาย

(3) วงจรการผลิต

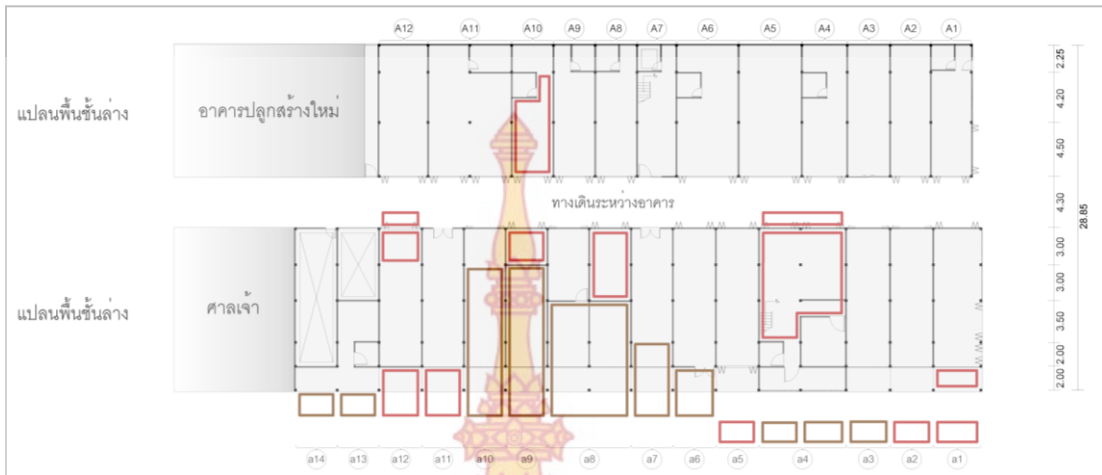
ภาพที่ 52 วิถีชีวิตและกิจกรรมในเรือนที่มีกิจกรรมการค้า

3.3 ประเภทและรูปแบบของสินค้า

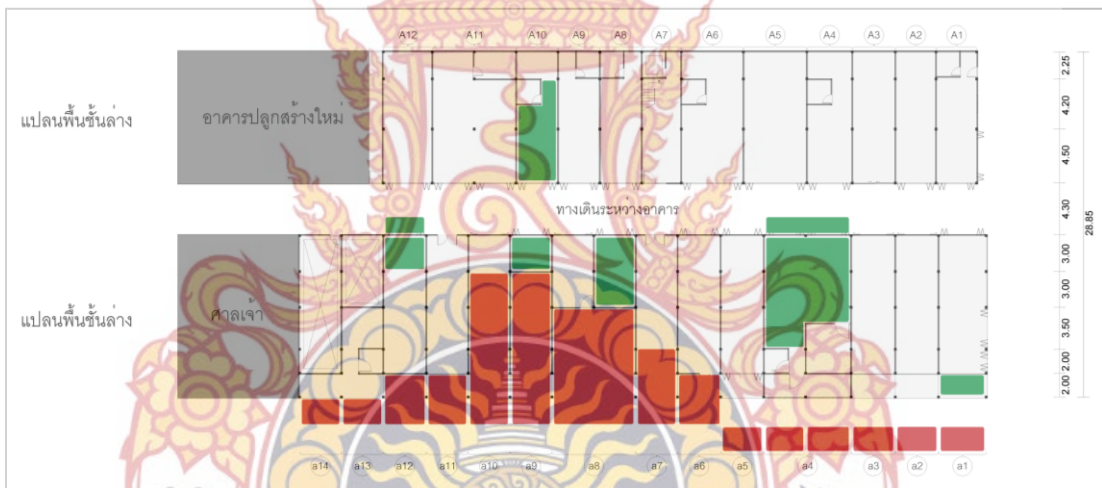
สินค้าที่มีการค้าขายในตลาด พบว่า หากเป็นสินค้าหรือวัตถุดิบที่รับมา จะมีแหล่งที่มาจากสวนฝั่งตรงข้าม จากร้านค้า ตลาดและโรงงานในละแวกจังหวัดนครปฐม ได้แก่ อำเภอสามพราน อ้อมน้อย อ้อมใหญ่ สมุทรสาคร กรุงเทพฯ ฯลฯ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์, 2555) เพื่อแสดงให้เห็นถึงประเภทและรูปแบบของสินค้าที่ชัดเจนมากขึ้น จึงเปรียบเทียบช่วงวันที่มีการท่องเที่ยว (ได้แก่ วันเสาร์ อาทิตย์ วันหยุดนขัตฤกษ์) กับช่วงที่ไม่มีการท่องเที่ยว (หมายถึงวันธรรมดา) ที่ร้านค้าแต่ละหลังได้เปิดขาย ในวันที่ไม่มีการท่องเที่ยว ที่เรือนได้ถูกปิดไว้ ดังนี้

เรือนค้าขาย โซน A

การค้าขายในตลาดโซน A ส่วนที่เปิดขายทุกวันส่วนใหญ่จะอยู่ภายในอาคาร บางส่วนจึงจะอยู่ด้านหน้า จนกระทั่งในวันที่มีการท่องเที่ยว บรรดาพ่อค้าแม่ค้าจึงเปิดร้านและนำสินค้าออกมาวางขายหน้าร้านมากขึ้น ส่วนหลังที่อยู่อาศัยอย่างเดียวหรือโดยปกติจะปิดไว้ แม้จะมีการท่องเที่ยวก็ยังคงปิดอยู่

แผนผังการใช้สอยช่วงวันที่มีการท่องเที่ยวและไม่มีการท่องเที่ยว (ขายทุกวัน) โซน A

แผนผังลักษณะและประเภทสินค้า โซน A

รายการสินค้า									
A10	ร้านเสริมสวย	a1	กับข้าว	a4	กล้วยเดี่ยว	a6	ข้าวเหนียวปิ้ง	a7	มะนาวดอง
a8	ขนมปัง	a9	เสื้อพันท์	a10	ของโบราณ	a11	จิ้นเส้น		ผักสวนครัว
	ของฝาก		ภาพวาด		เครื่องครัวสังกะสี		กะปิ		ผลไม้
	ของแต่งบ้าน				วิทยุโบราณ		หมูหยอง	a12	มะนาวดอง
		a13	หมู่ย่าง		พันธุ์ไม้ประดับ	a14	ปลาทอด		ผักสวนครัว
			เบ๊ตย่าง				กล้วยปิ้ง		น้ำตาลมะพร้าว

ภาพที่ 53 แผนผังการค้าขายในโซน A

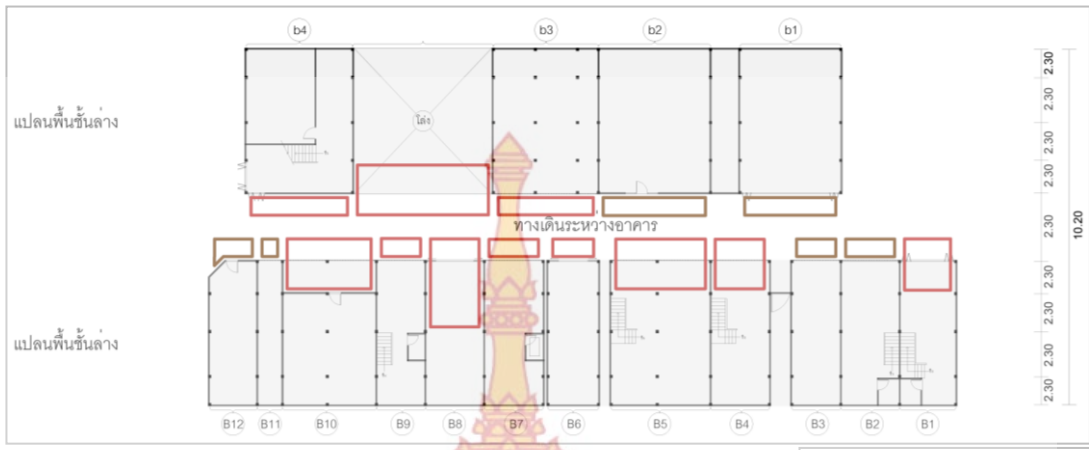

ภาพที่ 54 ประเภทและรูปแบบของสินค้าในตลาดโซน A

ลักษณะและประเภทสินค้าในโซนนี้เป็นสินค้าทั่วไปและสินค้าเพื่อการท่องเที่ยว ประกอบด้วยอาหารคาว อาหารหวาน เครื่องดื่ม และของที่ระลึก (เสื้อผ้า ภาพวาด ของแต่งบ้าน) มีจำนวนร้านและสินค้าน้อยกว่าโซนอื่นๆ รวมทั้ง กิจกรรมการค้าและบริการที่เกิดขึ้นจะมีประเภทที่เป็นบริการคนในชุมชนเองด้วย ได้แก่ ร้านเสริมสวย ร้านตัดเสื้อผ้า ร้านขายอาหาร ฯลฯ ตัวเรือนที่เปิดร้านลักษณะนี้จะแบ่งพื้นที่โดยให้ความสำคัญกับการอยู่อาศัยมากกว่าการค้าขาย เนื่องจากการมีการอาศัยอยู่ทุกวัน ส่วนตัวเรือนหลังที่ค้าขายอย่างเดียวไม่มีการอยู่อาศัย จะใช้พื้นที่เพื่อค้าขายเต็มพื้นที่ (โดยแบ่งพื้นที่ขายด้านหน้าและด้านในใช้เก็บสินค้า - โชว์สินค้า เช่น ร้านของสะสม-ของโบราณ ร้านขายภาพวาด เสื้อผ้าพันท์ ของเล่น) หรือใช้พื้นที่เพียงด้านหน้าของตัวเรือน เช่น สินค้าประเภทของใช้ อาหารสำเร็จ ผักผลไม้ ที่ไม่จำเป็นต้องใช้พื้นที่มาก ส่วนพื้นที่ในตัวเรือนใช้อยู่อาศัยโดยไม่เกี่ยวกับช่องการค้าขายด้านหน้า

เรือนค้าขาย โซน B

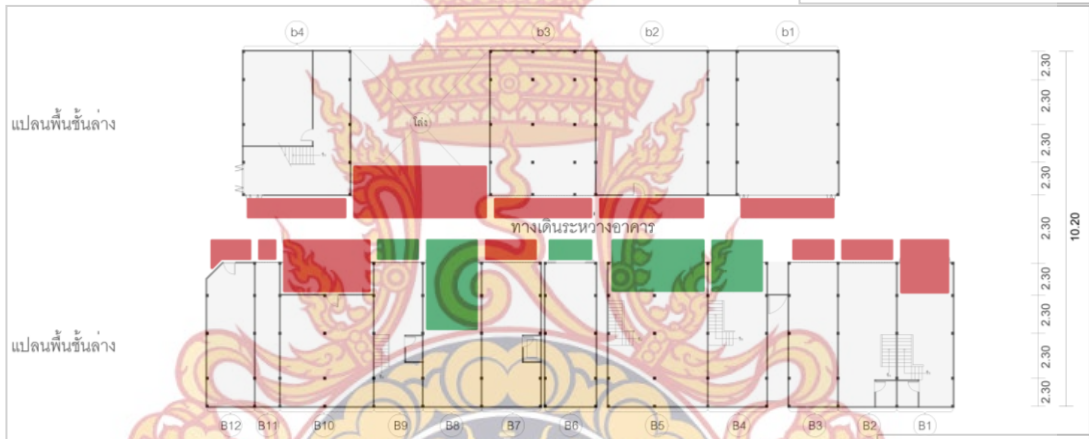
การค้าขายในตลาดโซน B ส่วนที่เปิดขายทุกวันจะวางสินค้าไว้ทั้งภายในอาคาร และอยู่หน้าร้าน จนกระทั่งในวันที่มีการท่องเที่ยว บรรดาพ่อค้าแม่ค้าจึงนำสินค้าออกมาวางขายหน้าร้านมากขึ้นจนเต็มพื้นที่

แผนผังการใช้สอยช่วงวันที่มีการท่องเที่ยวและไม่มีการท่องเที่ยว (ขายทุกวัน) โซน B

สัญลักษณ์

- เปิดขายทุกวัน
- เปิดขายเฉพาะวันที่มีการท่องเที่ยว

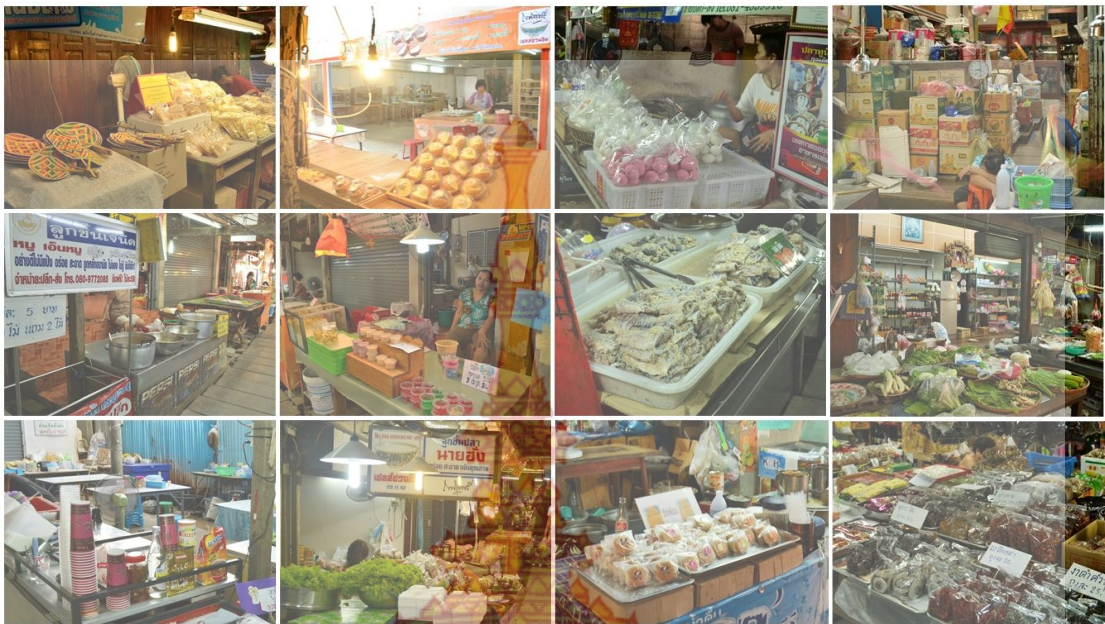
แผนผังลักษณะและประเภทสินค้า โซน B

สัญลักษณ์

- สินค้าเพื่อการท่องเที่ยว
- สินค้าทั่วไป

รายการสินค้า									
B1	กล้วยเดี่ยวลุยสวน	B2	ลูกชิ้นย่าง ขนมไข่	B3	บัวลอย	B4	กาแฟโบราณ เครื่องดื่ม	B5	ผักสวนครัว ของชำ
B6	ปลาเค็ม	B7	ขนมไทย	B8	ของชำ	B9	ขนมไทย	B10	ยาเวชภัณฑ์ ขนมของฝาก
B11	แป้งจี๋, บ้าบัน	B12	กาแฟโบราณ	b1	ขนมไทย ของฝาก	b2	ขนมปัง	b3	ขนมหวาน ผลไม้
bb	ห่อหมก ไข่เค็ม กล้วยเดี่ยว ปลาทุ สลัดตารี กาแฟและเครื่องดื่ม	b4	ขนมไทย ขนมโบราณ						

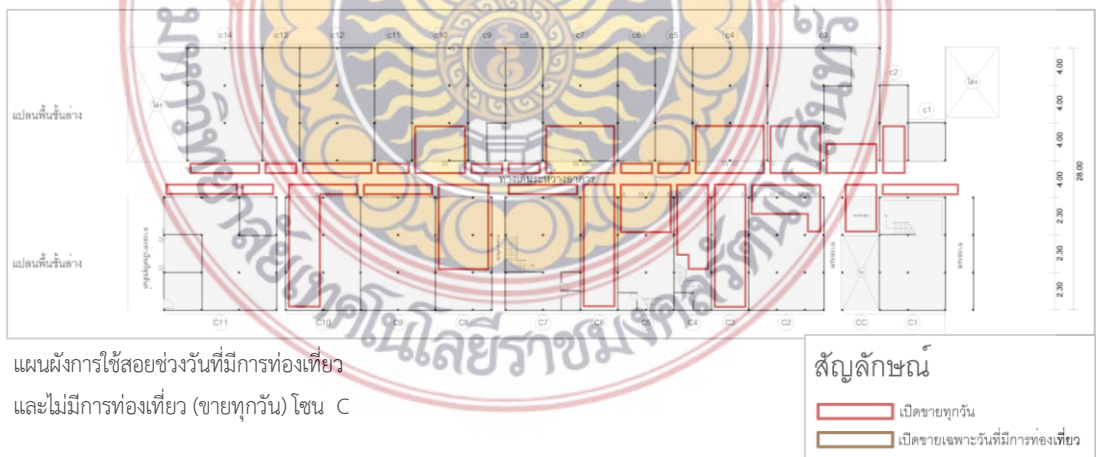
ภาพที่ 55 แผนผังการค้าขายในโซน B

ภาพที่ 56 ประเภทและรูปแบบของสินค้าในตลาดโซน B

ลักษณะและประเภทสินค้าในโซนนี้ ประกอบด้วยสินค้าเพื่อการท่องเที่ยวและสินค้าทั่วไปที่ใช้ในชีวิตประจำวันทั้งอาหารคาว อาหารหวาน เครื่องดื่ม ผัก ผลไม้สด ตลอดจนสินค้าของชำ ทำให้ตลาดในโซนนี้ ยังคงแสดงให้เห็นถึงการค้าขายที่เป็นเอกลักษณ์ของตลาดชุมชนริมน้ำอยู่ รวมทั้งผู้อาศัยอยู่ที่เป็นพ่อค้าแม่ค้าคนไทยเชื้อสายจีนด้วย

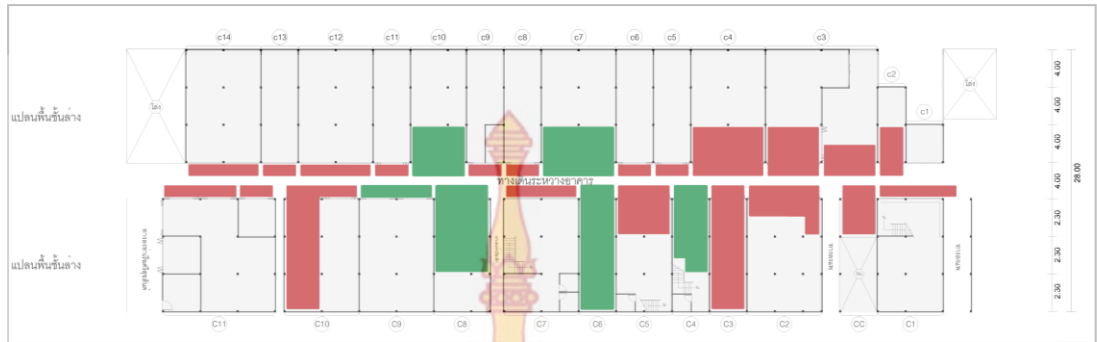
เรือนค้าขาย โซน C

แผนผังการใช้สอยช่วงวันที่มีการท่องเที่ยว
และไม่มีการท่องเที่ยว (ขายทุกวัน) โซน C

สัญลักษณ์
 เปิดขายทุกวัน
 เปิดขายเฉพาะวันที่มีการท่องเที่ยว

ภาพที่ 57 แผนผังการค้าขายในโซน C

แผนผังลักษณะและประเภทสินค้า โซน C

สัญลักษณ์

- สินค้าเพื่อการท่องเที่ยว
- สินค้าทั่วไป

รายการสินค้า						
C1	เปิดโพล์ไลน์ย่น	CC	เต้าหู้ยี้โบราณ	C2	ขนมจีน	
			มะม่วงกวน	C3	ร้านลูกชิ้นทอด	
			กล้วยน้ำว้าอบ	C4	ร้านขายของเล่น	
C5	ปีกไก่ดัดไส้	C6	ข้าวหมูแดง	C7	เปิดโพล์ไลน์ไอ	
			ก๋วยจั๊บ	C8	ร้านของชำ	
				C9	ลอดช่อง	
C10	กุนเชียง	C11	ขนมไทย	c1	พื้นที่ต้มโพล์ไลน์ย่น	
	หมูหยอง		ขนมปัง		c2	ขนมเปี๊ยะ
	น้ำตาลมะพร้าว			c3	ขนมเปี๊ยะ	
	ขนมไทย			c4	ขนมเปี๊ยะ	
				c5	ไข่เค็ม	
c6	ปลาชิวแก้ว	c7	ก๋วยเตี๋ยว	c8	เสื้อของฝาก	
	ปลาเกล็ดสามรส		น้ำสมุนไพรมะนาว	c9	ปลาปล่อยทำบุญ	
	น้ำสมุนไพรมะนาว		เกล็ด	c10	อุปกรณ์การเกษตร	
					น้ำพริก	
c11	น้ำพริก	c12	หมี่กรอบ	c13	น้ำพริก	
			ขนมตาลป่าไซ		ไอศกรีมโบราณ	
				c14	ปลาต้มเค็ม	
					ปลาแดดเดียว	

ภาพที่ 57 แผนผังการค้าขายในโซน C (ต่อ)

การค้าขายในตลาดโซน C จะเปิดขายทุกวัน ทั้งที่อยู่ทั้งภายในอาคารและอยู่หน้าร้าน ทั้งในวันที่มีการท่องเที่ยวหรือไม่มีการท่องเที่ยวแทบจะไม่แตกต่างกัน เนื่องจากตลาดโซนนี้มีจำนวนห้องมากกว่าโซน A และ B จึงค้าขายได้มากกว่า รวมทั้งเป็นโซนที่ต่อเนื่องไปยังตลาดใหม่และแผงลอยต่างๆ ที่มีคนมาจับจ่ายจำนวนมาก และมีส่วนทำให้สินค้ามีความหลากหลายมากกว่าโซนอื่นๆ

ภาพที่ 58 ประเภทและรูปแบบของสินค้าในตลาดโซน C

ลักษณะและประเภทสินค้าในโซนนี้ ส่วนใหญ่เป็นสินค้าเพื่อการท่องเที่ยว ส่วนสินค้าทั่วไปที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น เครื่องใช้ในครัวเรือน ยาสามัญประจำบ้าน ยังคงพบเห็นอยู่บ้าง สินค้าเพื่อการท่องเที่ยวนี้จะเน้นว่าเป็นอาหารโบราณ เช่น ขนมหวาน อาหารคาวสูตรดั้งเดิม ตลาดนี้ยังพบเห็นถึงเอกลักษณ์ของตลาดชุมชนริมน้ำที่เป็นการค้าขายที่มีการอยู่อาศัย โดยเป็นการจำหน่ายสินค้าอุปโภคบริโภค รวมทั้ง พ่อค้าแม่ค้าเป็นคนไทยเชื้อสายจีนอีกด้วย

3.4 ปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ นวัตกรรม เทคโนโลยีและสิ่งประดิษฐ์คิดค้นใหม่ รวมทั้งแผนนโยบายการพัฒนาของภาครัฐและท้องถิ่น มีรายละเอียด ดังนี้

(1) นวัตกรรม เทคโนโลยีและสิ่งประดิษฐ์คิดค้นใหม่

ปัจจัยนวัตกรรม เทคโนโลยีและสิ่งประดิษฐ์คิดค้นใหม่ๆ โดยเฉพาะวัสดุก่อสร้างสมัยใหม่ที่มีอยู่ในท้องตลาดปัจจุบันถูกนำมาใช้ในการซ่อมแซมตัวอาคารส่วนที่ผุพังไปตามกาลเวลา ไม่ว่าจะเป็นพื้น ผนัง ประตู หน้าต่าง หลังคา ซึ่งเป็นองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่แสดงถึงความเป็นเรือนค้าขายพื้นถิ่นที่อยู่ริมน้ำ จึงมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของอาคาร เนื่องจาก วัสดุหรือส่วนประกอบของตัวเรือนในแบบดั้งเดิมในปัจจุบันหาซื้อได้ยากและราคาสูง ผุพังง่าย ผู้อยู่อาศัยบางส่วนจึงได้พยายามเลือกวัสดุใช้ที่ดูกลมกลืนกับสภาพเดิมของอาคาร เช่น การใช้ไม้สำเร็จรูปเทียม การใช้สีย้อมไม้แบบธรรมชาติ อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการใช้

วัสดุเหล่านี้ แต่ผู้อยู่อาศัยได้พยายามคงสภาพของโครงสร้างหลักไว้ เช่น เสา คาน บันได โครงสร้างหลังคา (วิชัย อรุณศิริวัฒน์และราตรี (ไม่ทราบนามสกุล), สัมภาษณ์ พฤษภาคม 2555)

(2) แผนนโยบายการพัฒนาของภาครัฐและท้องถิ่น

ตลาดดอนหวาย มีความชัดเจนในด้านการบริหารจัดการตลาดในลักษณะที่นโยบายต่างๆ จะขึ้นอยู่กับคณะกรรมการตลาดริมน้ำดอนหวายเป็นผู้กำหนด ซึ่งส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ในชุมชน (เช่น กลุ่มคนผู้ก่อตั้งตลาด กลุ่มเจ้าของกิจการและร้านค้าต่างๆ) โดยหน่วยงานของภาครัฐจะมีส่วนร่วมเป็นเพียงที่ปรึกษา (ได้แก่ วัด โรงเรียน หน่วยงานภาครัฐ) การบริหารจัดการของคณะกรรมการตลาดริมน้ำดอนหวายได้เริ่มขึ้นนับตั้งแต่ในช่วงปี 2540 ในภาพรวมคณะกรรมการจะทำหน้าที่ดูแลความเรียบร้อยของตลาด กำหนด ควบคุมคุณภาพและราคาสินค้า ส่วนที่เกี่ยวข้องกับตัวอาคารคณะกรรมการได้มีส่วนสนับสนุนให้มีการอนุรักษ์อาคารเก่าเหล่านี้ไว้เพื่อเป็นเอกลักษณ์ของตลาดริมน้ำดอนหวาย โดยจะดูแลบริเวณทางเดินตรงกลางระหว่างอาคาร ส่วนตัวอาคารคณะกรรมการจะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยว โดยจะเป็นกรรมสิทธิ์ที่ขึ้นอยู่กับเจ้าของ สามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาพอาคารได้อย่างอิสระ แต่ถ้าผู้อยู่อาศัยเป็นผู้เช่าจึงไม่มีสิทธิ์ในการเปลี่ยนแปลงสภาพอาคารมากนัก นอกจากการซ่อมแซมเพื่อให้อยู่ในสภาพดี (นพรัตน์ ศรีตามาและวารุณี เอี้ยววัฒนพงศ์ , สัมภาษณ์ พฤษภาคม 2555)

สรุป เรือนพื้นดินในตลาดดอนหวาย ซึ่งเดิมเป็นเพียงอาคารสำหรับอยู่อาศัยและค้าขายสินค้าอุปโภคบริโภคสำหรับคนในชุมชนและละแวกใกล้เคียง หลังจากที่ผู้คนนิยมเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่มากขึ้นจึงส่งผลให้ลักษณะเชิงสัณฐานของเรือนค้าขายพื้นดินเหล่านี้ ต้องมีการเปลี่ยนแปลงไปเพื่อรองรับการใช้สอยที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวผ่านปัจจัยต่างๆ ทั้งในเชิงสัณฐานและเชิงสังคมเศรษฐกิจ จากผลการวิจัยข้างต้นพบว่า มีทั้งปัจจัยที่ส่งผลให้สัณฐานของเรือนมีการเปลี่ยนแปลง และบางปัจจัยไม่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงใดๆ จึงนำไปสู่การประมวลผลเงื่อนไขปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงเชิงสัณฐานของเรือนค้าขายพื้นดินในปัจจุบันและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคตเป็นลำดับต่อไป

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และเสนอแนะ

ในส่วนนี้เป็นการสรุปผลที่ได้จากการศึกษาตัวแปรทั้งในเชิงสัญญาณและเชิงสังคมเศรษฐกิจ ถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นต่อเรือการค้าชายฝั่งในตลาดชุมชนริมน้ำดอนหวาย ซึ่งเป็นผลมาจาก กระแสการท่องเที่ยวที่เข้ามาในพื้นที่ รวมทั้งวิเคราะห์ถึงแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคต จากนั้น จึงเป็นการอภิปรายผล และเสนอแนะแนวทางการดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์เชิงสัญญาณของเรือแกลวไม้ โบราณแห่งนี้เป็นลำดับสุดท้าย

1. สรุปผลการวิจัย

การเปลี่ยนแปลงเชิงสัญญาณของเรือการค้าชายฝั่งในตลาดชุมชนริมน้ำดอนหวาย สามารถ สรุปประเด็นได้ 5 ประเด็นสำคัญ ดังนี้

1.1 การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของตัวเรือกับสภาพแวดล้อมโดยรอบ

นับตั้งแต่มีการท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่ ได้ทำให้ตลาดดอนหวายเริ่มมีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพ ไปจากความเป็นตลาดชุมชนริมน้ำดั้งเดิม โดยเฉพาะองค์ประกอบ ทางกายภาพของความเป็นตลาดชุมชนริมน้ำ เส้นทาง การเข้าถึง ตลอดจนพื้นที่ว่างสาธารณะซึ่งมี ลักษณะดังนี้

(1) องค์ประกอบทางกายภาพของความเป็นตลาดชุมชนริมน้ำ

สภาพแวดล้อมรอบตลาด เช่น เรือกสวน บ้านเรือนในชุมชน เปลี่ยนสภาพเป็น อาคารและสิ่งก่อสร้างที่ส่วนใหญ่มุ่งจำหน่ายสินค้าแก่นักท่องเที่ยวและสินค้าที่ตอบสนองความต้องการของคนในปัจจุบันมากขึ้น โดยเกาะตัวอยู่ตามริมถนน

พื้นที่ว่างในตำแหน่งระหว่างห้องแถวที่ใช้เป็นทางเดินลงไปยังท่าเรือถูกปิดลง แทนที่ด้วยร้านขายของ ทำให้ท่าเรือที่กระจายอยู่ในบริเวณเรือแกลวลดจำนวนลง เหลือเพียงจุดเดียว บริเวณรอยต่อระหว่างโซน A และโซน B

การย้ายตำแหน่งของศูนย์กลางตลาด โดยเฉพาะตลาดโซน A ซึ่งมีความเก่าแก่ ที่สุดได้สูญเสียบทบาทของการเป็นย่านศูนย์กลางการค้าที่เคยมีมาแต่อดีต จากการที่ย่านการค้าได้ ขยับไปอยู่ที่โซน B และโซน C รวมทั้งกระจุก-กระจายอยู่ตามพื้นที่ว่างและขยายต่อเนื่องไปยังอาคาร ชั่วคราวที่สร้างขึ้นใหม่

(2) เส้นทางสัญจรและการเข้าถึง

การสัญจรทางน้ำถูกลดความนิยมลงควบคู่กับท่าเรือสาธารณะลดจำนวนลง เหลือเพียงการใช้ของคนในพื้นที่ที่เป็นชาวสวนฝั่งตรงข้าม ส่วนคนนอก โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวไม่สามารถเข้าถึงตลาดได้ด้วยทางน้ำ ต้องใช้การสัญจรทางบกเท่านั้น

จากถนนดอนหวาย-ไร่จิ้ง มีการเปิดเส้นทางเข้าสู่ตลาดหลายจุด ทำให้ไม่สะท้อนมุมมองของเส้นทางการเข้าถึงหลักที่นำสายตาสู่ตัวตลาด และบางครั้งทำให้เกิดความสับสน

(3) พื้นที่ว่างสาธารณะในพื้นที่

พื้นที่ริมน้ำมีเรือ-แพอาหารและน้ำเที่ยวจอดเรียงรายขนานไปกับเรือนแถวจนแน่นชนิดตลอดแนวแม่น้ำ ปิดกั้นการเข้าไปใช้งานบริเวณริมน้ำอย่างสาธารณะ รวมทั้งกีดขวางตำแหน่งที่เคยเป็นท่าเรือสาธารณะและช่องเปิดให้เดินทางเข้าสู่ตลาดจากทางน้ำสูญหายไป

เกิดพื้นที่โล่งขนาดใหญ่เพื่อใช้สำหรับจอดรถในหลายบริเวณ ซึ่งจะแน่นชนิดในวันที่มีการท่องเที่ยวและจะโล่งร้างผู้คนในช่วงวันธรรมดา ส่วนพื้นที่ว่างอื่นๆ ที่มีร่มเงาจะถูกวางขายสินค้าจนเต็มพื้นที่

1.2 การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบเชิงอัตลักษณ์ของตัวเรือน

(1) รูปแบบและรูปทรงของอาคาร

การสูญเสียรูปแบบของความเป็นเรือนแถวไม้โบราณ จากการที่บ้านแต่ละหลังได้ต่อเติมพื้นที่ชั้น 2 โดยไม่สนใจลักษณะและรูปแบบดั้งเดิม

ความสูงของพื้นที่ทางเดินถึงช่วงหลังคาของโซน B และโซน C มีสัดส่วนที่ผิดเพี้ยนไป เมื่อเปรียบเทียบกับโซน A เนื่องจากการยกระดับพื้นให้สูงขึ้น

ปรากฏสิ่งก่อสร้างแปลกปลอมที่ไม่เข้ากับความเป็นเรือนพื้นถิ่นในบริเวณตัวเรือน เช่น ห้องน้ำ กั้นสาด แทนสำหรับวางสินค้าขาย ทางเดินพื้นคอนกรีต ฯลฯ

(2) ลำดับและความสัมพันธ์ในการจัดวางพื้นที่ใช้สอย

การใช้สอยภายในเรือนที่เป็นพื้นที่ชาย (สาธารณะ) ต่อเนื่องด้วยพื้นที่สำหรับอยู่อาศัย (ส่วนตัว) เป็นลำดับถัดมา ถูกแปรสภาพด้วยการสร้างแทนวางสินค้าขึ้นบริเวณหน้าร้าน พื้นที่ด้านในเป็นเพียงพื้นที่สำหรับผู้ชาย ส่วนผู้ชายจะอยู่เฉพาะด้านนอกบริเวณทางเดิน บางหลังกั้นห้องเพิ่มทำให้พื้นที่ภายในไม่มีความต่อเนื่องระหว่างด้านหลังกับด้านหน้า

(3) วัสดุที่ใช้ในการก่อสร้าง

ตัวเรือนส่วนที่เป็นห้องแถวแต่ละหลังมีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงและซ่อมแซมอาคารโดยใช้วัสดุสมัยใหม่เพื่อความสะดวกและคงทน เช่น ไม้เทียม คอนกรีต กระเบื้อง

1.3 การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบเชิงประโยชน์ใช้สอยของตัวเรือน

(1) การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอาคารเพื่อรองรับกิจกรรมการค้า

เรือนค้าขายพื้นถิ่นในตลาดดอนหวายทั้ง 3 โชน มีวัตถุประสงค์เดิมที่เกิดขึ้นเพื่อรองรับการอยู่อาศัยและค้าขายคนในชุมชนและละแวกใกล้เคียง จึงมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่ตอบสนองการใช้ประโยชน์ดังกล่าวเป็นหลัก แต่ในปัจจุบันอาคารถูกดัดแปลงเพื่อรองรับกิจกรรมการค้าและการบริการสำหรับนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะ เช่น ทางลงแพอาหาร-เรือเที่ยวชมวิว ร้านทำอาหาร ร้านทำขนม ฯลฯ จึงแทบไม่สะท้อนเอกลักษณ์ของรูปแบบการค้าขายและอยู่อาศัยแบบเดิม

(2) การแบ่งสรรพื้นที่ใช้สอยภายใน

ไม่มีลำดับการใช้สอยภายในที่เป็นไปเพื่อค้าขายควบคู่กับการอยู่อาศัย โดยส่วนใหญ่พื้นที่ภายในกลายเป็นพื้นที่ผลิตหรือเก็บสินค้า ส่วนพื้นที่ขายจะอยู่ด้านหน้าร้านทั้งหมด

1.4 การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมภายในตลาด

(1) กลุ่มผู้ซื้อและผู้ขาย

กลุ่มคนในตลาดที่เดิมเป็นคนในชุมชนและละแวกใกล้เคียง ในปัจจุบัน ผู้ซื้อสินค้าส่วนใหญ่เป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวจากต่างพื้นที่ ส่วนผู้ขายก็ถูกปะปนไปด้วยคนที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่มากขึ้น ปัจจุบันต่างฝ่ายจึงกลายเป็นคนแปลกหน้าที่ไม่เคยรู้จักกัน

(2) วิถีชีวิตและวงจรกิจกรรมของคนในตลาด

การท่องเที่ยวทำให้ผู้คนที่ทำการค้ามุ่งสนใจเพียงการค้าขาย เกือบตลอดเวลา และทุกวัน จนแทบไม่มีกิจกรรมส่วนรวมที่ทำร่วมกัน ความเป็นชุมชนท้องถิ่นเริ่มจางหายไป

1.5 การเปลี่ยนแปลงบรรยากาศในการค้าขาย

(1) บรรยากาศในการค้าขาย

บรรยากาศโดยรวมไม่สามารถสัมผัสได้ถึงความเป็นตลาดชุมชนริมน้ำดั้งเดิมจากการดัดแปลงอาคารทำให้เรือนพื้นถิ่นสูญเสียคุณลักษณะที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมไปอย่างมาก เช่น พื้นที่ว่างสาธารณะหลายบริเวณถูกปิดเพื่อทำการค้า โดยเฉพาะบรรยากาศริมน้ำ ทำให้ภายในตัวอาคารค่อนข้างมืดและร้อน ต้องเปิดไฟและพัดลมทั้งวัน ความคับแคบของทางเดินระหว่างอาคารทำให้แทบไม่มีพื้นที่สำหรับเลือกซื้อสินค้า โดยเฉพาะในช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์

(2) รูปแบบสินค้าและบริการ

รูปแบบสินค้าและบริการถูกเน้นเพื่อเป็นของที่ระลึก ของฝาก อาหารคาวหวานที่ผลิตและตกแต่งอย่างสวยงาม กิจกรรมการล่องเรือชมทิวทัศน์ ฯลฯ เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้คน ตลาดจึงกลายเป็นพื้นที่สำหรับผู้ที่ต้องการมาพักผ่อนหย่อนใจ หาซื้อสินค้าแปลกใหม่ ไม่ใช่สินค้าที่ใช้ในชีวิตประจำวันอีกต่อไป

2. การอภิปรายผล

จากสรุปผลการวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงเชิงสัญญาณของเรือนค้าขายพื้นถิ่นเพื่อรองรับการท่องเที่ยวของตลาดชุมชนริมน้ำดอนหวาย สามารถอภิปรายผลและตอบคำถามการวิจัยที่ได้กำหนดไว้ดังนี้

2.1 การเปลี่ยนแปลงเชิงสัญญาณของเรือนค้าขายพื้นถิ่นเพื่อรองรับการท่องเที่ยวในตลาดชุมชนริมน้ำดอนหวาย อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม จากแบบดั้งเดิมในช่วงวันเวลาที่ไม่มี การท่องเที่ยวในช่วงที่มีการท่องเที่ยวเป็นอย่างไร เพราะเหตุปัจจัยใด

ประเด็นการเปลี่ยนแปลงเชิงสัญญาณเพื่อรองรับการท่องเที่ยวจากแบบดั้งเดิมในช่วงวันเวลาที่ไม่มีการท่องเที่ยวในช่วงที่มีการท่องเที่ยว นั้น มีลักษณะที่แทบจะไม่แตกต่างกัน เนื่องจากมีการค้าขายเกือบทุกวัน โดยนับตั้งแต่เมื่อกระแสการท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่ได้ส่งผลให้สัญญาณของเรือนเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมก่อนแล้ว ดังผลการศึกษาข้างต้นและสามารถยืนยันได้ว่าเรือนพื้นถิ่นเหล่านี้มีการเปลี่ยนแปลงเชิงสัญญาณจากแบบดั้งเดิมจนแทบจะสูญเสียเอกลักษณ์ไป

นอกจากนั้น การเปลี่ยนแปลงเชิงสัญญาณของเรือนค้าขายพื้นถิ่นเหล่านี้ เป็นผลมาจากเหตุปัจจัยภายนอก เกี่ยวกับนวัตกรรมเทคโนโลยี รวมถึงสื่อต่างๆ ที่เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารให้ตลาดเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป และปัจจัยด้านแผนนโยบายการพัฒนาของภาครัฐ โดยเฉพาะด้านการคมนาคมขนส่งที่ช่วยให้การเดินทางมีความสะดวก รวดเร็ว เข้าสู่พื้นที่ได้ง่ายขึ้นประกอบกับปัจจัยภายในด้านเอกลักษณ์ของตลาดเอง ได้แก่ ตัวสินค้าและบริการต่างๆ ที่เป็นตัวดึงดูดให้ผู้คนที่หลงใหลเข้ามาเที่ยวตลาดดอนหวาย

2.2 การเปลี่ยนแปลงเชิงสัญญาณดังกล่าวมีผลให้ลักษณะทางสังคมเศรษฐกิจของผู้คนมีการเปลี่ยนแปลงไปด้วยหรือไม่ อย่างไร เพราะเหตุใด รวมทั้งมีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคตเป็นอย่างไร

การเปลี่ยนแปลงเชิงสัญญาณมีผลให้ลักษณะทางสังคมเศรษฐกิจของผู้คนมีการเปลี่ยนแปลงไปควบคู่กัน ทั้งการที่ในตลาดมีผู้คนที่หลากหลาย ทั้งคนในชุมชนที่เป็นเจ้าของอาคาร ซึ่งอยู่อาศัยมายาวนานและกลุ่มผู้เช่าเพื่อทำการค้า ซึ่งสัดส่วนผู้คนที่อาศัยอยู่ดั้งเดิมในตลาดมีจำนวนน้อยกว่าผู้ที่เข้ามาเช่าอยู่ รวมทั้งมีการอาศัยอยู่ในช่วงเวลาไม่นาน โดยเฉพาะในตลาดโซน B และ C รวมไปถึงลักษณะทางเศรษฐกิจที่ไม่ได้เป็นไปเพื่อค้าขายแก่คนในท้องถิ่น แต่กลายเป็นคนนอกในกลุ่มนักท่องเที่ยวซึ่งหลงใหลเข้ามาในพื้นที่จำนวนมาก จึงมีส่วนทำให้บรรยากาศ ความผูกพัน ความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้คนในตลาดแห่งนี้ไม่แน่นแฟ้นดังเดิม

รูปแบบและประเภทสินค้าในตลาด ซึ่งกลุ่มผู้ค้าต้องพยายามปรับเปลี่ยนประเภทและรูปแบบให้ดึงดูดผู้ที่มาท่องเที่ยว แม้ว่าจะเป็นสินค้าอุปโภคบริโภค อาหารคาวหวาน ผักผลไม้สด สินค้าในท้องถิ่น ของใช้ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต แต่ก็ถูกคัดสรร แต่งเติม ดัดแปลงให้มีความสวยงาม

รวมถึงการบริการต่างๆ ก็เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น การล่องเรือชมธรรมชาติ การรับประทานอาหาร อาหารบนแพ ฯลฯ จนแทบไม่เหลือรูปแบบการค้าที่เป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิมของตลาดริมน้ำ

นอกจากนั้น การเป็นตลาดที่มีการค้าขายทุกวัน ไม่มีวันหยุดทำให้ผู้คนในตลาดต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต ช่วงเวลาและวงจรของกิจกรรมให้สอดคล้องกับการท่องเที่ยวที่เข้ามา เพื่อการค้าให้ได้ผลตอบแทนสูงสุด โดยแทบไม่มีเวลาในการทำกิจกรรมส่วนรวมหรือกิจกรรมที่ต้องทำร่วมกันในชุมชน ความเป็นชุมชนตลาดจึงสูญหายไปไม่แตกต่างจากห้างสรรพสินค้า ซูเปอร์มาเก็ต ฯลฯ ที่ผู้ขายไม่ได้มีความเกี่ยวข้องผูกพันกัน

3. ข้อเสนอแนะ

3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากผลการวิจัย ได้เกิดองค์ความรู้ที่สามารถนำมาเป็นข้อพิจารณาในการอนุรักษ์ หรือการฟื้นฟูลักษณะทางสถาปัตยกรรมของเรือนค้าขายพื้นถิ่นที่มีคุณค่าไว้ไม่ให้สูญเสียด้านสำคัญ ของสัณฐานเรือน สามารถดำรงความเป็นสังคมที่มีชีวิตชีวา เศรษฐกิจที่เฟื่องฟูของตลาดริมน้ำดั้งเดิมไว้ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งหน่วยงานในท้องถิ่น ภาครัฐและเอกชน ดังนี้

(1) ข้อเสนอแนะด้านความสัมพันธ์ระหว่างตัวเรือนกับสภาพแวดล้อมโดยรอบ

องค์ประกอบทางกายภาพของความเป็นตลาดชุมชนริมน้ำ เช่น ศาลเจ้า วัด ดอนหวาย ควรเน้นให้มีความเด่นชัดมากขึ้น โดยการควบคุมสิ่งก่อสร้างอื่นๆ ให้มีความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมเดิม ไม่บดบังองค์ประกอบเหล่านี้

เส้นทางสัญจรและการเข้าถึงโดยเฉพาะทางเข้า-ออกหลักควรมองเห็นได้ชัดเจน เพื่อส่งเสริมภาพลักษณ์ของตลาด นอกจากนี้ ในพื้นที่ซึ่งมีทางเข้า-ออกหลายเส้นทางควร ในแต่ละเส้นทางจึงมีป้ายบอกชัดเจน

ควรพิจารณาเปิดพื้นที่ริมน้ำบริเวณเรือนแถวให้สามารถเข้าไปใช้งานได้อย่าง สาธารณะมากขึ้น ส่วนลานจอดรถที่แจ้งว่างในช่วงที่ยังไม่มีนักท่องเที่ยวเข้ามา ควรจัดให้มีกิจกรรม หรือการใช้งานอย่างเป็นสัดส่วน และอาจแทรกพื้นที่สีเขียวหรือการปลูกต้นไม้ใหญ่ให้ร่มเงา

(2) ข้อเสนอแนะด้านองค์ประกอบเชิงอัตลักษณ์ของตัวเรือน

ควรมีข้อกำหนดหรือแนวทาง (guide line) ที่ชัดเจนอย่างเป็นรูปธรรม เกี่ยวกับการต่อเติม การเปลี่ยนแปลงส่วนที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบและรูปทรงของอาคาร ทั้งภายนอก และภายใน เพื่อรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าแห่งนี้ไว้

สนับสนุนให้มีการซ่อมแซมตัวอาคาร โดยใช้วัสดุ-รูปแบบ-สี-ส่วนประกอบที่ คล้ายของเดิมมากที่สุด โดยกำหนดให้มีการซ่อมแซมเป็นระยะ ไม่ปล่อยให้อาคารและองค์ประกอบ ทางสถาปัตยกรรมส่วนต่างๆ ซ้ำรูดทรุดโทรมไปตามกาลเวลา และแปรเปลี่ยนไปตามสภาพ

(3) ข้อเสนอแนะด้านองค์ประกอบเชิงประโยชน์ใช้สอยของตัวเรือน

สนับสนุนให้กิจกรรมการค้า ยังคงไว้ซึ่งรูปแบบและประเภทสินค้าในท้องถิ่น และพื้นที่ตลาดโซน A ด้วยกิจกรรมการใช้สอยที่มีการอยู่อาศัยและค้าขายควบคู่กัน ดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน แต่ควรเน้นให้ตัวสินค้ามีความแตกต่างจากตลาดโซนอื่น ประกอบกับการสร้างบรรยากาศในตัวอาคารร่วมกับรูปแบบทางสถาปัตยกรรม เพื่อให้ตัวตลาดสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ด้วยตัวเอง และยังคงวิถีชีวิตของผู้คนที่อาศัยอยู่ไว้ จะช่วยให้กลุ่มอาคารโซนนี้แห่งนี้กลับมามีชีวิตชีวากครั้งหนึ่ง

ภายในเรือนโซน B และ C ควรมีการแบ่งสรรพื้นที่ใช้สอยภายในตัวเรือนให้สามารถเข้าไปเลือกซื้อสินค้าได้มากขึ้น ไม่ควรมีแท่นวางสินค้ากันตลอดแนวทุกร้าน เพื่อลดความหนาแน่นของผู้คนบริเวณทางเดินตรงกลาง

(4) ข้อเสนอแนะด้านความสัมพันธ์ทางสังคมภายในตลาด

หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในตลาด อาจพิจารณาส่งเสริมให้มีกิจกรรมต่างๆ ที่ทั้งชาวตลาด ชาวบ้านและชาวสวนได้มีโอกาสทำร่วมกันเพิ่มขึ้น ในสถานที่ที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนเอง เช่น วัด โรงเรียนหรือตลาด เพื่อคงไว้ซึ่งวิถีชีวิตของผู้คนที่มีการอยู่อาศัยและค้าขาย ร่วมกับการมีวัด ศาลเจ้า โรงเรียน บ้านเรือนและเรือนค้าขายพื้นถิ่น ซึ่งเป็นองค์ประกอบของตลาดชุมชนริมน้ำ และเพิ่มความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันมากยิ่งขึ้น

(5) บรรยากาศในการค้าขาย

มีการควบคุมการเข้ามาของยานพาหนะที่จะทำลายบรรยากาศและสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่า โดยเฉพาะรถยนต์และเรือยนต์

สินค้าและบริการควรส่งเสริมการขายสินค้าท้องถิ่นด้วยเรือแจว เพื่อให้ชาวสวนฝั่งตรงข้ามตลาดได้มีโอกาสค้าขายสินค้าโดยตรงแก่นักท่องเที่ยว ควบคู่กับการเปิดพื้นที่บริเวณริมน้ำให้เป็นท่าหน้า ท่าเรือที่ผู้คนสามารถมาเลือกซื้อของได้ เพื่อลดความแออัดจากการซื้อขายในตัวเรือนลง

3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาเพื่อปรับปรุงภูมิทัศน์และรูปแบบของสิ่งอำนวยความสะดวกในตลาดชุมชนริมน้ำดอนหวาย เช่น ชุม บ้าย รูปแบบแพ รวมถึง การออกแบบบรรจุภัณฑ์ที่เน้นการรักษาสิ่งแวดล้อมและเป็นเอกลักษณ์ของตลาดอย่างเด่นชัด

นอกจากนั้น การวิจัยอาจเป็นการศึกษาเปรียบเทียบลักษณะเชิงสัณฐานของเรือนค้าขายพื้นถิ่นในตลาดชุมชนริมน้ำอื่นๆ ตั้งแต่ 2 ตลาดขึ้นไป โดยเน้นกลุ่มเรือนที่มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้สอยภายใน เช่น การเปลี่ยนแปลงเพื่อเป็นร้านอาหาร เกสเฮ้าส์ เนื่องจาก มีแนวโน้มที่จะสูญเสียเอกลักษณ์เนื่องจากกระแสการท่องเที่ยวมากกว่าเรือนพื้นถิ่นอื่นๆ

บรรณานุกรม

- ไขศรี ภักดิ์สุขเจริญ. 2548. วาทกรรมของเมืองผ่านโครงสร้างเชิงสัมพันธ์. วารสารวิชาการ ภาค
วิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิวัฒน์ ฉิมพาลี. 2536. รายงานวิจัยเรื่องพัฒนาการทางเศรษฐกิจ-สังคม และการเคลื่อนย้ายของ
ประชากรในเขตอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- นุกูล ชมภูนิช. 2540. วัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำนครชัยศรี. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- สมลักษณ์ บุญรงค์. 2549. การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ของชุมชนกะทู้ จังหวัดภูเก็ต. วิทยานิพนธ์
ปริญญาโท สาขาการวางผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- สรายุทธ ทรัพย์สุข. 2545. มิติของที่ว่างในชุมชนกรุงเทพฯ กรณีศึกษา: ชุมชนวัดกัลยาณ์. วารสาร
สารศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุเพชร จิระจรกุล. 2551. เรียนรู้ระบบภูมิสารสนเทศด้วยโปรแกรม ArcGIS Desktop 9.2. นนทบุรี:
เอส.อาร์. พรินติ้ง แมสโปรดักส์.
- สุวรรณณี เครือปาน. 2543. สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นกับการท่องเที่ยวที่ดอนหวาย. ลานปัญญา. ปีที่ 1,
ฉบับที่ 2 (มิถุนายน - ธันวาคม 2543)
- เสาวภา พรสิริพงษ์และคณะ. 2551. พลวัตของชุมชนลุ่มน้ำนครชัยศรี มิติทางนิเวศวัฒนธรรม.
กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- อมริดี เกษมสุข และสรายุทธ ทรัพย์สุข. 2544. กรุงเทพฯที่เปลี่ยนไป. วารสารหน้าจั่ว คณะ
สถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
- อรศิริ ปาณินท์และสมคิด จิระทัศน์กุล. 2545. เรือนค้าขายพื้นถิ่นในชุมชนเมือง: รายงานวิจัยฉบับ
สมบูรณ์ ชุดโครงการความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคกลาง. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย.
- ดวงเงิน พูนผล. 2547. เรือนค้าขายพื้นถิ่นญี่ปุ่น (มาชियะ). หน้าจั่ว. ฉบับที่ 20 (2546-2547) : หน้า
94-104.
- ดวงเงิน พูนผลและศศิธร คล้ายชม, 2546. ความรู้สึกเชื่อมโยงในถิ่นที่ของเรือนค้าขายพื้นถิ่นอำเภอ
ท่าเรือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา กับย่านกιοอง นครโตเกียว. การประชุมวิชาการ
สถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาปัตย์ปาฐะ ครั้งที่ 3. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ศิลปากร.

- ศศิธร คล้ายชม. 2546. สำนึกในถิ่นที่ : กรณีศึกษาการออกแบบตึกแถวเมืองพระนครศรีอยุธยา.
 วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
 มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ชินโรส พันทวี. 2553. การศึกษาเรือนค้าขายพื้น ถิ่นเมืองเชียงคานในฐานะความทรงจำของชุมชน.
 วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น. คณะ
 สถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุรณัฐ คุณประเสริฐ. 2550. การศึกษาการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนย่านตลาดเก่าริมน้ำ กรณีศึกษา
 ชุมชนตลาดสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาการวางผังเมือง
 และสภาพแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- Alexander, C. A. 1977. Pattern language: Towns, buildings, construction. New York:
 Oxford University Press.
- Amos Rapoport. 1969. House Form and Culture (Foundations of Cultural Geography
 Series). Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall.
- Batty M. 1982. Spatial aggregation in gravity models: Generalisations and large-scale
 applications. Environment and Planning A 14(6).
- Chatthip Nartsupha. 1996. 'Village economy in pre-capitalist Thailand'. in The village
 concept in the transformation of rural Southeast Asia. eds M. C. Hoadley & C.
 Gunnarsson. Great Britain: Curzon Press. pp. 67-73.
- Denzin, N.K. 1970. The research act : A theoretical introduction to sociological
 methods. Chicago: Aldine.
- Hillier, B and Hanson, J. 1984. The social logic of space. United Kingdom: Cambridge
 University Press.
- Hillier, Bill et al. 1987. Ideas Are Things: An Application of the Space Syntax Method
 to Discovering House Genotypes. Environment and Planning B: Planning and
 Design, vol.14: 363-385.
- Bill Hillier. Principles of Spatial Morphology. (Unpublished Manuscript)
- Jones, A.N. and Larkham, P.J. 1991. Glossary of Urban Form Historical Geography
 Monograph no. 26. Geo Books. Norwich for the Institute of British Geographers
 Historical Geography Research Group.

- K.G. Izikowitz, P. Sorensen. 1982. The House in East and Southeast Asia : anthropological and architectural aspects. London : Curzon Press.
- Kasemsook. A. and Paksukcharern, K. 2005. Planning a Deep Island: introducing Space Syntax to an urban planning process for Phuket, Thailand. 5th International Space Syntax Symposium Proceedings Volume II 5.
- Larkham, P.J. 1992. Urban landscapes: international perspectives Routledge. London (edited with J.W.R. Whitehand)
- M.R.G. Conzen. 1981. The urban landscape historical development and management. United States: Academic Press.
- Rudofsky, B. 1964. Architecture without architects: a short introduction to non-pedigreed architecture. New York: Museum of Modern Art.
- Whitehand, J.W.R. 1987. M.R.G. Conzen and the intellectual parentage of urban morphology. Planning History Bulletin 9.

สัมภาษณ์ :

- จำลอง อ่อนละไม. (ชาวสวนและผู้ค้าขายในโซน B). สัมภาษณ์. 4 พฤษภาคม 2555
- เจ็รวิ้ว ดอนหวาย (นามสมมุติ). (ผู้ค้าขายในโซน C). สัมภาษณ์. 18 พฤษภาคม 2555
- เจ็สยี่ ดอนหวาย (นามสมมุติ). (ผู้อาศัยและค้าขายในโซน B). สัมภาษณ์. 4 พฤษภาคม 2555
- เจ็อ้อย ดอนหวาย (นามสมมุติ). (ผู้ค้าขายในโซน C). สัมภาษณ์. 18 พฤษภาคม 2555
- เฉิดฉันทน์ แซ่เจ็ย. (ผู้อาศัยและค้าขายในโซน B). สัมภาษณ์. 3 เมษายน 2555
- ชมพูนุช ลิตธิ์คัารน. (ผู้อาศัยและค้าขายในโซน B). สัมภาษณ์. 21 เมษายน 2555
- ชะลอ อชมหาตม์. (ผู้อาศัยและค้าขายในโซน C). สัมภาษณ์. 4 พฤษภาคม 2555
- ทองอยู่ จิวพานิช. (ผู้อาศัยและค้าขายในโซน B). สัมภาษณ์. 21 เมษายน 2555
- ธนกร ปิยะธัมมรงค์. (ผู้อาศัยและค้าขายในโซน C). สัมภาษณ์. 18 พฤษภาคม 2555
- ธวัช บัญชราศพรณ. (ผู้อาศัยและค้าขายในโซน C). สัมภาษณ์. 4 พฤษภาคม 2555
- ธาดา วรพันธ์. (ผู้อาศัยและค้าขายในโซน C). สัมภาษณ์. 4 พฤษภาคม 2555
- นพรัตน์ ศรีดีตามา. (ผู้อาศัยและค้าขายในโซน B). สัมภาษณ์. 3 เมษายน 2555
- ประทีป บัญชราศพรณ. (ผู้อาศัยและค้าขายในโซน A). สัมภาษณ์. 20 มีนาคม 2555
- ประทีป อรุณศิริวัฒน์. (ผู้อาศัยและค้าขายในโซน A). สัมภาษณ์. 20 มีนาคม 2555
- พรจันท์ จรดล. (ผู้อาศัยและค้าขายในโซน B). สัมภาษณ์. 21 เมษายน 2555
- พะยอม ศุภนิมิตศิริ. (ผู้อาศัยและค้าขายในโซน A). สัมภาษณ์. 20 มีนาคม 2555

พัทธพล อรุณศิริวัฒน์. (ผู้อาศัยและค้าขายในโซน C). สัมภาษณ์. 18 พฤษภาคม 2555
 พิมพ์ภา เป็ดวร. (ผู้อาศัยและค้าขายในโซน A). สัมภาษณ์. 3 เมษายน 2555
 เพ็ญจันทร์ แก้วชื่นชัย. (ผู้อาศัยและค้าขายในโซน B). สัมภาษณ์. 21 เมษายน 2555
 ราตรี ไม่ทราบนามสกุล. (ผู้อาศัยและค้าขายในโซน A). สัมภาษณ์. 18 พฤษภาคม 2555
 รุ่งพร อินทรานนท์. (ผู้อาศัยและค้าขายในโซน C). สัมภาษณ์. 4 พฤษภาคม 2555
 วารุณี เอี่ยววัฒนพงศ์. (ผู้อาศัยและค้าขายในโซน B). สัมภาษณ์. 18 พฤษภาคม 2555
 วิชัย อรุณศิริวัฒน์. (ผู้อาศัยและค้าขายในโซน C). สัมภาษณ์. 4 พฤษภาคม 2555
 วิมล สุคนธ์ทรัพย์. (ผู้ค้าขายในโซน C). สัมภาษณ์. 18 พฤษภาคม 2555
 ศิริวรรณ ประทุมศรี. (ผู้ค้าขายในโซน B). สัมภาษณ์. 3 เมษายน 2555
 สมฤทัย เอกศิลป์. (ผู้ค้าขายในโซน A). สัมภาษณ์. 3 เมษายน 2555
 สว่าง จินดารุ่งเรืองรัตน์. (ผู้อาศัยและค้าขายในโซน B). สัมภาษณ์. 21 เมษายน 2555
 สุณีย์ วงศ์สุกิจ. (ผู้อาศัยและค้าขายในโซน C). สัมภาษณ์. 18 พฤษภาคม 2555
 อรสา บัญชรมาศพรธ. (ผู้อาศัยและค้าขายในโซน A). สัมภาษณ์. 3 เมษายน 2555
 อัจฉนา ปลาเจริญ. (ผู้อาศัยและค้าขายในโซน A). สัมภาษณ์. 20 มีนาคม 2555
 อัทนีย์ คงสุข. (ผู้อาศัยและค้าขายในโซน B). สัมภาษณ์. 21 เมษายน 2555
 อารีย์ วัฒนพัฒพานิช. (ผู้อาศัยและค้าขายในโซน A). สัมภาษณ์. 20 มีนาคม 2555
 เอมอร หลีอาภรณ์. (ผู้อาศัยและค้าขายในโซน C). สัมภาษณ์. 18 พฤษภาคม 2555

ภาคผนวก

แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์ ประกอบการทำวิจัยเรื่อง

“การเปลี่ยนแปลงเชิงสัณฐานของเรือนค้าขายพื้นถิ่นเพื่อรองรับการท่องเที่ยว
ในตลาดชุมชนริมน้ำดอนหวาย อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม”

1	ที่ไหน	ตลาดโซน A / B / C หลังที่..... /บ้านเลขที่
2	ใคร	ชื่อ-นามสกุล /อายุ/ เป็นคนที่นี่/ เบอร์โทร (ถ้าสะดวก) บทบาทในชุมชนหรือในตลาด ในบ้านอยู่ทั้งหมดกี่คน สถานะ (เจ้าของร้าน /ลูกจ้าง /.....)
3	ทำอะไร	เลือกว่าอยู่อย่างเดียว /ขายของอย่างเดียว /อยู่และขายของ /อยู่ และเก็บของ / ขายของและเก็บของ เป็นบ้านของตัวเอง หรือ เช่าอยู่ เช่าเดือนละกี่บาท / เช่าใคร
4	อย่างไร	ขายอะไร /อะไรขายดีที่สุด /รายได้เฉลี่ยเดือนละกี่บาท ทำมานานกี่ปี ตั้งแต่ปีไหน สินค้า - ทำเอง - - ซื้อวัตถุดิบมาจากไหน รับมา - - รับมาจากไหน ช่วงที่ทำของขาย หรือขายของ ช่วยกันกี่คน
5	เมื่อไหร่	ขายวันไหน /หยุดวันไหน เปิด - ปิดตอนกี่โมง เล่ารูปแบบวงจรชีวิตในแต่ละวัน (หรือสัปดาห์)
6	เทคโนโลยี	เล่าความแตกต่างของการค้าขายและการอยู่อาศัยในอาคาร (การ ก่อสร้าง การซ่อมแซม ปรับปรุงอาคาร) เมื่อก่อนกับตอนนี้ ว่า แตกต่างกันอย่างไร
7	แผนนโยบายรัฐ และท้องถิ่น	อบต. หรือวัด หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามามีบทบาทเรื่องการ ค้าขาย / การปรับปรุงอาคาร หรืออื่นๆ หรือไม่ อย่างไร มีข้อกำหนดอะไรบ้างในการค้าขายและการปรับปรุงอาคาร

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-นามสกุล	นางสาวรุปณี รัตนถาวร Miss Tapanee Rattanathavorn
ตำแหน่งปัจจุบัน	พนักงานมหาวิทยาลัย (อาจารย์)
หน่วยงานที่สามารถติดต่อได้	สาขาเทคโนโลยีสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ เลขที่ 96 หมู่ 3 ถ.พุทธมณฑลสาย 5 ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม 73170 โทรศัพท์ 0-2889-4585-7 ต่อ 7321 โทรสาร. 02-8894-4585-7 ต่อ 2171 E-mail: tapanee.r@rmutr.ac.th
ประวัติการศึกษา	ปริญญาเอก Ph.D. การวางแผนภาคและเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คาดว่าจะสำเร็จการศึกษา ตุลาคม 2556 ปริญญาโท คอ.ม. สถาปัตยกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง ปีที่สำเร็จการศึกษา 2543 ปริญญาตรี วท.บ. สถาปัตยกรรม สถาบันราชภัฏจันทรเกษม ปีที่สำเร็จการศึกษา 2541 ระดับ ปวส. ช่างเทคนิคสถาปัตยกรรม สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตภาคใต้ สงขลา ปีที่สำเร็จการศึกษา 2539

สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ

การออกแบบชุมชนเมือง สันฐานวิทยาเมือง

ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

แนวทางการปรับปรุงระบบสัญญาณภายในมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์
ศาลายา งบประมาณเงินรายได้ประจำปี พ.ศ. 2550 ของมทร.รัตนโกสินทร์

ชื่อ-นามสกุล	นายพรชัย จิตติวสุรัตน์ Mr.Pornchai Jittiwassurat
ตำแหน่งปัจจุบัน	พนักงานมหาวิทยาลัย (อาจารย์)
หน่วยงานที่สามารถติดต่อได้	คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ สาขาสถาปัตยกรรมและการออกแบบชุมชนเมือง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ เลขที่ 96 หมู่ 3 ถ.พุทธมณฑลสาย 5 ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม 73170 โทรศัพท์ 0-2889-4585-7 ต่อ 2682 โทรสาร. 02-8894-4585-7 ต่อ 2171 E-mail : Pornchai.j@rmutr.ac.th
ประวัติการศึกษา	
ปริญญาโท	สถ.ม. การออกแบบชุมชนเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีที่สำเร็จการศึกษา 2553
ปริญญาตรี	ภ.สถ.บ. ภูมิสถาปัตยกรรม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีที่สำเร็จการศึกษา 2541
สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ	นิเทศศาสตร์
ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย	แนวทางการปรับปรุงระบบสัญญาณภายในมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ ศาลายา งบประมาณเงินรายได้ประจำปี พ.ศ. 2550 ของมทร.รัตนโกสินทร์ การออกแบบและพัฒนาภูมิทัศน์ผังบริเวณเรือนไทยจากไม้พลาสติก งบประมาณเงินรายได้ ประจำปี พ.ศ. 2551 ของมทร.รัตนโกสินทร์ รูปแบบกิจกรรมเพื่อเสริมทักษะการคิดเชิงวิจารณ์ญาณของนักศึกษาสาขาสถาปัตยกรรม ชั้น ปีที่ 3 มทร. รัตนโกสินทร์ งบประมาณเงินรายได้ประจำปี พ.ศ. 2554 ของมทร.รัตนโกสินทร์ การเปลี่ยนแปลงเชิงสัญญาณของเรือนค้าขายพื้นถิ่น เพื่อรองรับการท่องเที่ยว ในตลาดชุมชน ริมน้ำดอนหวาย อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม งบประมาณแผ่นดินประจำปี พ.ศ. 2555 ของ มทร.รัตนโกสินทร์

การเปลี่ยนแปลงเชิงสัญญาณของตลาดชุมชนริมน้ำ บริเวณลุ่มน้ำนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม
งบประมาณแผ่นดินประจำปี พ.ศ. 2555 ของมทร.รัตนโกสินทร์

กลไกการขับเคลื่อนเครือข่ายทางสังคมเศรษฐกิจเชิงพื้นที่ของชาวสวนยางพารา กรณีศึกษา
กลุ่มน้ำยางในหมู่บ้านควนจง อำเภอนาหม่อม จังหวัดสงขลา งบประมาณแผ่นดินประจำปี พ.ศ.
2556 ของมทร.รัตนโกสินทร์

แนวทางการใช้พื้นที่ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในงานสถาปัตยกรรม กรณีศึกษา อาคารเรียน
รวมและอเนกประสงค์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ งบประมาณเงินรายได้ประจำปี
พ.ศ. 2556 ของมทร.รัตนโกสินทร์

